

Tartalom

LEVÉLTÁRI MŰHELYMUNKÁK

ÓDOR IMRE: A „tékozló másodhegedűs” — Batthyány Kázmér gróf pályaképéhez	3
KERESZTES CSABA: A Nemzeti (Legitimista) Néppárt szervezeti felépítése és működése 1933-1937-ben	14
CSERNA ANNA: A Bonyhádi Székely Múzeum Egyesület levéltári őrizetben lévő iratanyagai II.	26

MÉRLEG

DÁVID GÁBOR—TORONYI ZSUZSANNA: Segédlet a héber iratok kezeléséhez. Magyar Zsidó Múzeum és Levéltár. Budapest, 2006. 115. (KIS PÉTER)	37
Gróf Batthyány Kázmér (1807-1854) emlékezete. Szerk.: ÓDOR IMRE—ROZS ANDRÁS. Pécs, 2006. Baranya Megyei Levéltár, Baranyai Történelmi Közlemények, 1. 206. (FAZEKAS CSABA)	39
Politikatörténeti és Szakszervezeti Levéltár 1956-os gyűjteményének repertórium. A fondismertetőt és a repertóriumot készítette: HORVÁTH JULIANNA. Napvilág Kiadó, 2006. 238. (EÖRSI LÁSZLÓ)	42

HÍREK

Webszemle (SZATUCSEK ZOLTÁN)	46
Azbesztartalmú levéltári dobozok cseréje a Magyar Országos Levéltárban (SZABÓ CSABA — SZABÓ GYULA)	50
A Magyar Levéltárosok Egyesületének vándorgyűlése Nyíregyházán, 2007. augusztus 22-24. (ÉRSZEGI GÉZA)	54
Beszámoló az Önkormányzati Levéltárak Tanácsa győri üléséről. (SZEGÓFI ANNA)	59
A magyar levéltári rendszer jövője. Javaslat a levéltári rendszer reformjára: Beszámoló a Magyar Levéltárosok Egyesületének 2007. november 6-án Budapesten tartott szakmai napjáról (APRÓ ERZSÉBET)	62
NAGY GÁBOR: A Levéltári Szemle 2005—2006. évi számainak repertórium	68
A magyarországi levéltárak kiadványainak 2006. évi bibliográfiája. (KASZÁS MARIANNE)	79

IN MEMORIAM

Gerics József, 1931–2007. (ÉRSZEGI GÉZA)	89
Kosáry Domokos, 1913–2007 (KATONA CSABA)	91
Kubinyi András, 1929–2007 (SZENDE KATALIN)	93

E SZÁMUNK MUNKATÁRSAI

APRÓ ERZSÉBET, igazgató helyettes, Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat
Levéltára, Kecskemét.

CSERNA ANNA, osztályvezető, Tolna Megyei Önkormányzat Levéltára, Szekszárd.

EÖRSI LÁSZLÓ, történész, 1956-os Intézet, Budapest.

ÉRSZEGI GÉZA, főlevéltáros, címzetes egyetemi tanár, Budapest.

FAZEKAS CSABA, történész, Miskolci Tudományegyetem, Miskolc.

KASZÁS MARIANNE, főlevéltáros, Magyar Országos Levéltár, Budapest.

KATONA CSABA, levéltáros, Magyar Országos Levéltár, Budapest.

KERESZTES CSABA, levéltáros, Magyar Országos Levéltár, Budapest.

KIS PÉTER, főlevéltáros, Budapest Főváros Levéltára, Budapest.

NAGY GÁBOR, levéltáros, Magyar Országos Levéltár, Budapest.

ÓDOR IMRE, levéltár-igazgató, Baranya Megyei Levéltár, Pécs.

SZABÓ CSABA, főigazgató-helyettes, Magyar Országos Levéltár, Budapest.

SZABÓ GYULA, munkavédelmi megbízott, Magyar Országos Levéltár, Budapest.

SZATUCSEK ZOLTÁN, osztályvezető-helyettes, Magyar Országos Levéltár, Budapest.

SZEGÓFI ANNA, főlevéltáros, Budapest Főváros Levéltára, Budapest.

SZENDE KATALIN, történész, CEU, Budapest.

A Levéltári Szemle 2008. évi 1. és 2. számainak tartalmából

2008. 1. szám: **Hungarikakutatások, levéltári műhelymunkák,**
Bán Péter, Balázs Gábor, Bősze Sándor, Fehér Csaba, Kovács
Eleonóra, Nagy Sándor és mások írásai.
Kézirat leadási határidő: 2008. január 30.

2008. 2. szám: **Egyetemi levéltárak, irattani tanulmányok**
Kézirat leadási határidő: 2008. március 31.

ÓDOR IMRE

A „TÉKOZLÓ MÁSODHEGEDŰS” —
BATTHYÁNY KÁZMÉR GRÓF PÁLYAKÉPÉHEZ

„Használni kívánt, nem fényleni...”
(Szemere Bertalan)

A magyar reformkor (1825-1847), továbbá az 1848/49-es forradalom és szabadságharc nagy egyéniségei között még a „második vonal” képviselői is kiemelkedő képességekkel rendelkeztek. Tevékenységük, személyiségük ugyanakkor — nem egyszer méltánytalanul — háttérbe szorult „az igazi nagyok”: *Kölcsey, Wesselényi, Széchenyi, Deák, Kossuth és Batthyány Lajos* gróf mögött.¹ Igaz, Magyarország első felelős miniszterelnöke is csak némi fáziskéséssel nyerte el megkérdőjelezhetetlen helyét a nemzeti panteonban. Távoli rokonával, a Szemere-kormány külügyminiszterével, a család hercegi ágából származó Batthyány Kázmérral ugyancsak méltatlanul bánt a történelmi emlékezet.

Gróf Batthyány Kázmér (1807-1854) noha inkább a reformnemzedék második sorába tartozott, s nem annyira elméleti felkészültségével, műveivel, politikusi tehetségével, sokkal inkább gyakorlati érzé-

kével, mecénási tevékenységével, szervezőkészségével, továbbá az előbbiekhöz társuló céltudatosságával és jellemzilárdságával tűnt ki. A reformkor bőkezű mecénását arisztokrata körökben — jellemző módon, nem kis rosszmájúsággal — „tékozló” minősítéssel illették, míg a szabadságharc idején, majd az emigrációban *Kossuth Lajos* és *Szemere Bertalan* fegyvertársát „másodhegedűsnek” nevezték.² Születésének 200. évfordulóján, az újabb kutatási eredmények lehetőséget kínálnak a fenti sztereotípiák korrekciójára, egy árnyaltabb életpálya megrajzolására.

Batthyány Kázmér gróf — unokafivéréhez, *Batthyány Lajoshoz* hasonlóan — *Magyarország* egyik legtekintélyesebb és leggazdagabb, komoly történelmi tradícióval ren-

¹ HERMANN RÓBERT: Szemere Bertalan. In: *Batthyány – Szemere* Szerk. SZVÁK GYULA BUDAPEST, 2002. 167.

² SZABAD GYÖRGY: Batthyány Kázmér és Magyarország gazdaságpolitikai önrendelkezésének ügye. In: *Batthyány Kázmér emlékére*. Siklós, 1987. 15.

delkező családjának tagjaként, ugyancsak 1807-ben (ám nem februárban, hanem június 4-én), Pozsonyban látta meg a napvilágot. Az édesanyját 7 évesen elvesztő Batthyány Kázmér fivérével, Gusztávval (1803-1883) gyermek- és ifjúkora éveit fényűző, de idegen környezetben (többnyire Bécsben és Milánóban) töltötte.

A birtokfelosztás során Kázmér kezére a bicskei, siklósi illetve a brodi, ozalji és grobniki uradalom került. Uradalmainak központja Bicske lett. (Fivére ekkor már Londonban élt és — megállapodásuk alapján — birtokait is öccse irányította.)

A mecénás

Közéleti pályája több vonatkozásban is *Széchenyi Istvánéhoz* illetve kevesebb, mint fél évvel idősebb unokatestvéréhez, *Batthyány Lajos* gróféhoz rokonítható. Ő is — arisztokrata társaihoz hasonlóan — csak felnőtt korában tanult meg magyarul. Nyugat-európai utazásait követően előbb Bécsben, majd Pozsonyban, később Pesten, illetve Bicskén telepedett le. 1837-ben Bécsben alapító tagja lett egy társaságnak, amely elemi iskolák számára készülő magyar nyelvű tankönyvek kiadását tűzte ki célul. Olyan könyveket adtak ki (döntően anyagi támogatásának köszönhetően), mint a *Nagy Károly*³ (1797-1868) polihisztor tudós által írt „*Kis számító*” valamint a „*Kis geometria*”. Ugyancsak Batthyány állta a *Nagy Károly* készítette első magyar feliratú „*föld- és éggömb*” költségeit.

A tankönyvek és iskolai segédeszközök támogatását követően egyik uradalmi központjában, *Rohoncon* Gusztáv fivérével és *Károlyi Lajos* gróffal (korábbi gyámjával) gazdasági tanintézetet hozott létre. A szervezéssel járó munka zömét jószágigazgatója, *Klauzál Imre* — a később ismertté vált reformkori politikus *Klauzál Gábor* bátyja — végezte.

A *Magyar Tudós Társaság* (a később Akadémia) támogatását ugyancsak szívügyének tartotta, ezért — fivérével egyetértésben — a „köz javára” átadta nagyapja több ezer kötetes rohonci könyvtárát. A későbbiekben sem fukarkodott a nemes célok támogatásában. Finanszírozta a *Magyar Orvosok és Természetvizsgálók* 1845-ös pécsi vándorgyűlését, a résztvevőket siklósi várában illetve Harkányban, fürdőházában látta vendégül. Bicskei birtokán egy csillagvizsgáló felépítését segítette elő, míg *Vörösmarty Mihályt* két jobbágytelek jövedelmének megfelelő járadékkal (mintegy 400 forinttal) támogatta. *Nagy Károly* csillagvizsgáló létesítésére vonatkozó nagyszabású tervét is felkarolta.

A Bicskén létesítendő csillagászati központ megvalósítása céljából — csillagászati összegű — 100 000 forintos alapítványt tett. A „bőkezű mecénást” kortársai közül is többen fenntartással kezelték, talán irigyelték, s még inkább kritizálták. Még *Széchenyi* is együtt emlegette az arisztokrácia könnyelmű, vagyonát elherdáló tagjaival: „*Zichy Alfréd eljártssza a pénzét, Zichy Ottó elspekulálja a magáét, Zichy Manó elfecsegi, Batthyány Kázmér elnépszerűsködi, Inkey Kázmér elmuzsikálja.*”⁴

Batthyány Kázmér mecénási szerepvállalásában és közéleti pályájának kibontakozásában meghatározó szerepe volt *Nagy Károlynak*. Nagy — akit a Magyar Tudós Társaság 1836-ban rendes tagjává választott —, szerteágazó (matematikai, fizikai, csillagászati, jogi, közgazdasági) tudásával és ismereteivel, modern társadalomszemléletével lenyűgöző hatással lehetett az ifjú grófra. Előbb — az anyagilag függetlenné vált — Batthyá-

³ Vö. BAKOS JÓZSEF: *Nagy Károly (1797-1868) reformkori természettudós élete és munkássága*. Budapest, 1994.

⁴ Idézi FÜZES MIKLÓS: *Batthyány Kázmér*. Budapest, 1990. 29.

ny pénzügyi tanácsadója, majd birtok-együttesének teljhatalmú gazdasági koordinátora lett, aki rövid időn belül „reorganizálta” az uradalmakat és rendbe tette a pénzügyeket is. Neki köszönhető, hogy *Batthyány Kázmér* rövid időn belül jól megtanult magyarul és hogy — immár stabil pénzügyi háttérrel — mecénásként jelenhetett meg a reformkori *Magyarországon*.

A politika porondján

A széleskörű műveltséggel rendelkező, előnyös külsővel megáldott, tekintélyes javadalommal és jövedelemmel bíró mágnás az 1839/40. évi országgyűlésen lépett a politika színpadára. A magyar arisztokrácia tagjaként az 1839. június 2-án megnyílt pozsonyi országgyűlés felsőtábláján egyidejűleg mutatkozott be a „két Batthyány”. A vezető szerep kétségkívül az ambiciózusabb Batthyány Lajosé volt, de Kázmér is a modernizáció híve és szószólója, az újszerű álláspont karakteres képviselője, — a titkosrendőri jelentések megbízható minősítése szerint is — a formálódó főrendi ellenzék „alapító tagja”.

Visszaemlékezésében *Tóth Lőrinc* (Batthyány későbbi titkára, emlékiratainak kiadója) a következőképpen jellemezte a főrendi ellenzék körében színre lépő Batthyány Kázmért:

„Az 1839-40-iki országgyűlésen gróf Batthyány Lajos szervezett tekintélyes ellenzék a főrendi táblánál, melyhez a régiekben csak igen gyöngye alapot talált. Büszkén lobogó zászlaja alatt tehetséges és lelkes ujonczok őrserege csoportosult, mely a tábla nagy többségénél előbb mutatkozó s Nagy Pál dörgő szava s éles gúnynyilai, sőt a bölcs és mértékletes Deák Ferencz komoly megrovásaival is megbélyegzett hunyászok alázatossága s az udvar kegyeit leső szolgáltság után, föltűnt akkorig szokatlan merészséggel. Fényesen emelkedett ki az ellenzéki csoportból Teleki László gróf, Batthyány Kázmér hú barátja, erőteljes, bátor s érvekben gazdag szónok, mindig kész kardjával is súlyt és tekintélyt adni szavainak. S ott volt e nem annyira tehetségekben, mint jóakarásban gazdag, üdekoszorúban a külföldről haza érkezett Batthyány Kázmér is ki csakhamar annyira művelte magát a kora ifjúságában el nem sajátított magyar nyelvben, hogy előbb nagy nehézséggel, későbbben elég szabatosan, sőt ékesen volt képes eszméinek kifejezést adni, s nem egyszerűen szavazni, mint az ujonczok többsége, hanem indokolni s rögtönözni is.”⁵

A Védegylet élén

Batthyány Kázmér szerepe a következő, 1843-44. évi országgyűlésen tovább erősödött. A főrendi ellenzék egyik meghatározó személyiségeként emlegetik. A szólás- és lelkiismeret szabadsága mellett hallatja hangját a vallásügy, a horvát-kérdés, a magyar államnyelv, továbbá a megyei sérelmek valamint a büntető törvénykönyv megreformálásának kérdésében. Az ország gazdasági fejlődését politikai eszközökkel is megkísérelte elősegíteni az országgyűlés. 1844 szeptemberében — a szórvány vidéki (főleg *Perczel Mór* tolnai) kezdeményezéseket követően — összeült Pozsonyban a Védegylet alapszabályait kidolgozó „comité”. Október 1-jén azt jelentette a titkosrendőrség, hogy a Védegylet célja nem más, mint a kormányt rákényszeríteni arra, hogy az országgyűlés feliratára érde-

⁵ Idézi VÖLGYESI ORSOLYA: *Batthyány Kázmér az 1839/40-es és az 1843/44-es országgyűlésen*. In: *Gróf Batthyány Kázmér emlékezete* Szerk. ÓDOR IMRE — ROZS ANDRÁS. Pécs, 2006. 13.

mi választ adjon, s azonnal megszűnik, ha a kormány a fennálló vámrendszert hajlandó Magyarország javára megváltoztatni”. Mivel erre nem került sor, hivatalosan létrejött az *Országos Védegylet*, melynek alakuló ülésén, 1844. október 6-án, Batthyány Kázmér grófot választották elnökévé, az alelnöke *Teleki László gróf*, míg igazgatója (titkára) *Kossuth Lajos* lett.

Batthyány Kázmér, az újonnan alakult egyesület elnökeként — pozsonyi megnyitói beszédében — szükségesnek tartotta annak deklarálását, hogy a nemzeti gazdaságpolitikai célokat meghirdető Védegylet Magyarország gazdasági önrendelkezését a polgári átalakulással összhangban kívánja megvalósítani. A társadalmi összefogás „kossuthi elveit” magáévé téve hangsúlyozta, hogy „...míg más, a nemzeti gazdaság..... kútforrásainak felnyitását czélzó egyesületek hazánk lakosai csak egyes (értsd: egyetlen) osztálynak érdekeit mozdítják elő: a jelen egyesület mindezen osztályokat egyenlően érdekli.”⁶

A beszéd végén ekként figyelmeztet: „Nagy és fontos kötelességet vállal magára, ki azt (ti. a belépési nyilatkozatot) aláírja, nehéz előre kiszámítani, mennyi polgári erény fog tőle követeltetni... az ellenörködés bajos, a kijátszás könnyű. Ezért kimondom véleményemet: Adott szavát szegni itt nem csak becsületszegés — ez hazaárulás, ez gyáva-ság!”⁷

S azt, hogy mennyire komolyan gondolta az elmondottakat, igazolhatja, hogy a Védegylet védelmében — ha kellett — többször is kardot ragadott, s párbajban vett részt az „ügyön” esett sérelmekért.

A Védegylet a folyamatos támadások ellenére hallatlan népszerűsége tett szert. Egész Magyarországra kiterjedő hálózata alapjául és bázisául szolgált a megyénként szerveződő reform-ellenzéknek. Batthyány kiállását, szervező tevékenységét Pécssett díszpolgársággal ismerték el (1845), *Táncsics Mihály* dicsőítő sorokat írt róla, sok helyütt nyilvánosan ünnepelték. A védegyleti mozgalom — sikerei ellenére — a célul kitűzött hároméves terminus második felétől fokozatosan elsorvadt.⁸

Új idők köszöntöttek a magyar szereplőire, más kihívásokkal, melyek Batthyányt is egyre nyíltabb és élesebb politikai csaták megvívására készítették. Előbb az *Iparegyesület* választmányában ténykedett, majd a *Gyáralapító Társaság* munkájában vett részt. Anyagilag is támogatta a honi ipar fejlesztését, a pécsi vasgyár céljaira például 1000 forint részvényt jegyzett, de az ő segítségével tudott a Herendi Porcelánmanufaktúra is talpra állni.

A külkereskedelemmel, a vámkérdéssel és az iparfejlesztéssel egyaránt összefüggött a vasútépítés kérdése. A liberális ellenzék, a Pest-Bécs-Trieszt nyomvonalú bécsi elképzelés ellensúlyozására a Magyarország részét képező Fiume kikötőjét kívánta vasútvonallal bekapcsolni az ország vérkeringésébe. A terv megvalósítására 1845. október 30-án létrejött *Vukovár - Fiumei Vasútvállalatra Egyesült Társaság* elnökévé *Batthyány Kázmért* választották (a pesti választmány igazgatója ugyanakkor *Kossuth Lajos* lett).⁹

⁶ SZABAD GYÖRGY: Batthyány Kázmér és Magyarország gazdaságpolitikai önrendelkezésének ügye. In: *Batthyány Kázmér emlékére*. Siklós, 1987. 17.

⁷ FÜZES MIKLÓS: Dokumentumok gróf Batthyány Kázmér közéleti tevékenységéhez. *Tanulmányok és források Baranya megye történetéből*. Szerk. ÓDOR IMRE. Pécs, 2006. 24.

⁸ VELIKY JÁNOS: Batthyány Kázmér a Védegylet élén. In: *Gróf Batthyány Kázmér (1807-1854) emlékezete*. Pécs, 2006. 29-38.

⁹ GERGELY ANDRÁS: Egy gazdaságpolitikai alternatíva a reformkorban. A fiumei vasút. Budapest, 1982.

A „jobbágy felszabadító”

A magyar politikai élet legjobbjai előtt már az 1830-as években nyilvánvalóvá vált, hogy Magyarország modernizálása csak a gazdasági élet színvonalának emelése révén lehetséges. Úgy gondolták, hogy a „mezei gazdaság” csak akkor működik eredményesen, ha a középkorból származó rendi jellegű tulajdon-, illetve birtoklási formák átalakulnak polgári jellegűekké. Ennek azonban előfeltétele az volt, hogy mind a jogi és anyagi kiváltságokkal rendelkező nemes, mind a fentieket nélkülöző jobbágy esélyegyenlőséggel bírjon az anyagi javak termelése terén. Vagyis — korabeli szóhasználatával élve — meg kellett valósítani a jobbágy „szabad birtokbírhatását” és „tulajdonszerezhetési jogát”. Az önkéntes örökváltság gondolatát, miszerint „a jobbágy egy összegben, örök időkre megválthatja földesúri tartozásait és szolgáltatásait”, először az 1832-1836. évi országgyűlés vette napirendre.

Wesselényi Miklós, a Balítételek című könyvében kifejtett kötelező örökváltság-elvét a nemesi birtokosok többsége elutasította, az önkéntes örökváltságban rejlő anyagi lehetőségek, az eseti jelleg, a megengedhetőség inkább csábította a birtokosok többségét. Gyakorlati példával, a Tolna megyei reformer középbirtokos, *Bezerédj István* járt elől, a ki 1838-ban önkéntes örökváltság szerződést kötött medinai jobbágyaival. Valószínűsíthetően a „tolnai példa” hatása is tükröződhetett abban, hogy a jobbágy földesúri szolgáltatásainak önkéntes örökváltsága, továbbá a jobbágyok örökösödési joga az 1839/40. évi országgyűlésen nem ütközött ellenállásba, mindkét tábla elfogadta, majd a törvénytervezetet az uralkodó is ellátta kézjegyével.

Batthyány Kázmér a törvény jogerőre emelkedését meg sem várva kezdte meg az önkéntes örökváltságról szóló szerződések előkészítését. Az első szerződéseket Gusztáv fivére birtokain, az ő megbízottjaként írta alá, elsőként a borostyánkői uradalomban fekvő *Felsőlövvő* (Oberschützen) község lakóival, 1840. december 12-én. 1847-ig összesen 24 településsel — közte Siklós mezővárossal — kötött örökváltság szerződést.¹⁰ *Batthyány* példáját meglehetősen kevesen követték. Mindazonáltal *Bezerédj* „úttörése” mellett az ő nevéhez fűződik a legtöbb önkéntes örökváltság szerződés megkötése Magyarországon.

Kossuth kortese

A magyar ellenzék „vezérkara” 1847 júniusától az országgyűlési választások előkészületeire összpontosította figyelmét. Miután *Batthyányék* úgy látták, hogy a konzervatív párt megalakulása és erőteljes szervezkedése miatt a felsőtábla főrendi ellenzéke úgysem kerülhet többségbe, legalább — amint *Bezerédj* írta augusztus 29-én *Wesselényinek* — az alsótáblán próbálták megmenteni az ellenzéki többséget. Ennek érdekében a liberális mágnások azt tervezték, hogy maguk indulnak a megyei követválasztásokon, így pl. *Andrássy Gyula* gróf Zemplénben, *Wenckheim Béla* báró Békésben, *Pálffy József* gróf Mosonban, *Zichy Ottó* gróf Győrben, *Eötvös József* báró Pesten (más értesülések szerint Biharban), *Batthyány Kázmér* gróf Fejérben és *Batthyány Lajos* Vasban. *Batthyány* mind Vas, mind pedig Fejér megyében megjelent az ellenzék követválasztást megelőző értekezletein. A helyi ellenzéki erővel való egyeztetések (és egyezkedések) azonban lénye-

¹⁰ ROZS ANDRÁS: A siklói földesúr örökváltsága jobbágyaival. In: *Gróf Batthyány Kázmér (1807-1854) emlékezete*. Pécs, 2006. 39-50.

gében keresztülhúzták Batthyányék számításait. Batthyány így végül elállt a vasi jelöléstől és Fejérben sem sikerült Batthyány Kázmért követté választatnia. Ezek a kudarcok azonban szinte eltörpültek az ellenzék Pest megyei győzelme mellett.¹¹

Az ellenzék vezetői 1847. augusztus 20-a körül határozták el, hogy *Kossuthot* — kerül, amibe kerül — megválasztatják Pest megye követévé.¹² A pesti követutasítást kidolgozó és abban az Ellenzéki Nyilatkozatnál is részletesebb, határozottabb liberális programot adó Kossuth elfogadtatása persze jelentős pénzáldozatokat követelt, mert nem csupán a konzervatívok ellenezték követté választását, hanem még a pesti ellenzék jelentős része is, akiknek lett volna jelöltjük maguk közül is. A két Batthyány már hetekkel a követválasztás előtt kortes tanyákat szervezett megyeszerte, ahol a „gyomrukon keresztül” próbálták Kossuth mellé állítani a választókat. A korteshadjárat több tízezer forintjába kerülhetett az ellenzék vezetőinek, mindenekelőtt Batthyány Lajosnak és Kázmérnak. Előbbi nemcsak pénzes zacskókat és zászlókat küldött mindenfelé, hanem Szentkirályival az oldalán személyesen ment el agitálni Abonyba, Nagykőrösre és Kecskemétre, hogy a saját szemükkel láthassák a nemesek, ő valóban Kossuthot támogatja. A választás előtti napon, október 17-én volt a Batthyányak által szervezett — Pest megyében még sosem látott méretű — választási hadjárat csúcspontja, a kortes sereg pesti felvonulása. A kortességet vállaló *Podmaniczky Frigyes* ekképpen örökítette meg a történeteket: „...A „Zrínyi” előtt találkoztunk a Kerepesi, Üllői, Soroksári utcán beérkező többi társainkkal s ekkor vette azután kezdetét azon körmenet az Országúton, Nagyhid s Úri utcán végig a megyeháza elé, melyet Pest e nembem sem ezelőtt, sem azóta nem látott. A menet élén lovagoltak részint díszmagyarban, részint szűrt vagy fekete gubát öltve, keleti díszben ragyogó kitűnő hátaslovakon, gróf Batthyány Lajos, gróf Batthyány Kázmér, gróf Batthyány Ödön, gróf Teleki Domokos, gróf Ráday Gedeon, Beniczky Ödön, é s utánunk a segédkortes vezérek. Áporka nyitotta meg a kortesmenetet s ezeket követték járasonkint besorozva, mindegyik tanyára egy cigánybandát számítva, a kortesek szám szerint háromezeren. E bevonulás egy eléggé ügyesen készült kömetszet révén is meg lett örökítve, ami akkortájt, még nem létező annyi képes lap, mint most, a ritkább tünetek közé tartozott. A megyeháza előtt megállapodván a menet, annak erkélyéről Szentkirályi és Kossuth tartottak beszédeket, melyek elvégezte után éljenek harsogása s zenekíséret mellett vonultunk be tanyáinkra... Egész Pest lábón volt s bámulta a szerteszét vonuló csapatokat s azok lóháton büszkélkedő vezéreit. A két Batthyány, Kázmér és Lajos, feltűnőleg jól nézett ki, fekete, egyszerű magyar öltönyt s panyóka helyett hosszú szőrű, gazdag csattal ellátott gubát viselve...”¹³

A példátlan korteskedés és a parádés pesti „bevonulás” megtette a magáét: október 18-án — a fejenkénti szavazás során — *Kossuth Lajos* 2948 szavazatot kapott, míg ellenfele, *Balla Endre* főjegyző csak 1314-et. Így Kossuth — alapvetően a Batthyányoknak köszönhetően — Pest megye követeként vehetett részt az utolsó rendi országgyűlés munkájában.

¹¹ MOLNÁR ANDRÁS: *Batthyány Lajos a reformkorban*. Zalaegerszeg, 1996. 126-128.

¹² A kortársi visszaemlékezés szerint, Batthyány Kázmér kijelentette: „...*Kossuthot akkor is megválasztatja, ha egész vagyona rámegy.*” Ld. KÁSZONYI DÁNIEL: *Magyarhon négy korszaka*. Budapest, 1977. 159.

¹³ PODMANICZKY FRIGYES: *Egy régi gavallér emlékei. (Válogatás a naplótöredékekből – 1824-1887)*. Budapest, 1973. 242-243.

„Különös házasság”

Magánéletében is útját járó, szuverén személyiség volt, akit főnemesi rangja s ehhez párosuló fényűző életvitel — szűkebb és tágabb környezete csodálatán illetve irigységén túl — segítette nagyvilági „polgárosult” életmódja elfogadtatásában. Így is feltűnést keltett, hogy a házasságban élő *Keglevich Auguszt*a grófnőt (gróf *Szapáry Antal* hitvesét) kívánta feleségül venni. Az ekkor 38 éves, kortársi vélemények szerint is „érett szépségnek” számító grófnő iránti szerelme minden akadályt legyőzött, ugyanakkor szembe szállt a korszak hegemon katolikus egyházi felfogásával, egyidejűleg dacolt a közvéleménnyel és a hagyományokkal.

A leendő feleség — férje nagyvonalúságának is köszönhetően — a protestáns *Poroszország*ban bontotta fel házasságát és tért át a református hitre még 1846 őszén. Batthyány is — alapos „utánajárás” követően — reformátussá lett 1847-ben, s így immáron új hitük szertartása szerint köthettek házasságot Pesten, 1847. november 4-én.¹⁴

A házasság „társadalmi tett” volt, amely politikai vihart kavart. Az udvar ugyanis nem akarta érvényességét elismerni, s az arisztokrácia egy része is fenntartásokkal fogadta e példátlan lépést. (A kor prúd felfogására jellemző, hogy míg a házasságon kívüli viszony fölött szemet hunytak, a kapcsolatát legalizáló Batthyányt megbélyegezték, feleségét sokáig csak „quasi Frau”-ként emlegették). Még *Széchenyi* is, aki egyébként mindkettejükkel jó viszonyban volt, idegenkedve és némiképp irigykedve, a tőle megszokott kajánkodással kommentálta a házasság hírét. *István főherceg* nádor ezen is túltett. Nem hívta meg a Batthyány házaspárt szokásos pozsonyi báljára, 1848. február 20-án. A főrendi ellenzék erre tüntetőleg visszaküldte meghívóit, és „ellenbált” szervezett. Így Batthyány házassága és „utórezgése” akaratlanul is az ellenzék politikai küzdelmének részévé váltak, s azokat a törekvéseket szolgálták, amelyek a katolikus egyház „állami hegemoniájának” megtörésére irányultak.

A „szabadságtörő konfliktust”, a házassággal kapcsolatos vizsgálatot az első független felelős magyar minisztérium igazságügy minisztere, *Deák Ferenc* zárta le végérvényesen. Az esketést végző *Török Pál* református lelkészt az ellene felhozott vádak alól — jogszerű eljárása miatt — felmentette, Batthyány házasságát pedig megkérdőjelezhetetlenül törvényes kapcsolatnak minősítette.

A baranyai reformellenzék feje

Batthyány Kázmér 1847-ig csak Fejér és Pest vármegye közgyűléseit látogatta. A kormányzat új stratégiája, az adminisztrátori rendszer bevezetése azonban arra ösztönözte, hogy aktívabban vegyen részt a megyei politizálásban is. Az 1847. évi országgyűlést megelőző követválasztási küzdelmekbe – a Fejér megyei fiaskót követően illetve a Kossuth melletti korteskedésen túl – a baranyai reformellenzék vezetőjeként kapcsolódott be. A feladat itt sem bizonyult könnyűnek, mivel az addig viszonylag erőtlen ellenzék megszervezésén túl a tehetséges, a megyei politizálásban „komoly tapasztalattal” rendelkező *Majláth György* adminisztrátor kiérlelt taktikájával (és hatékony praktikáival is) meg kellett küzdenie.

¹⁴ BALÁZS LÁSZLÓ: Batthyány Kázmér házassága és áttérése. *Egyháztörténet* (Új folyam) II. 1959. 1-2. és VELIKY JÁNOS: Hogyan polgárosodott a magyar arisztokrácia? Batthyány Kázmér társadalmi és politikai szerepkörei. *Századok*. 2006/2. 758.

A baranyai konzervatívok a korteskedést már szeptemberben megkezdték, és a régi, jól bevált módszerekkel, etetéssel–itatással toborozták a szavazókat. *Scitovszky* püspök még az elődje (*Szepesy Ignác*) által alapított nyomdát is kortestanyává alakította.¹⁵ Mindazonáltal — ekkor és a későbbiekben is — a választás sikere *Szabadszentkirály* nemesi mezőváros kismemesi vokseinak (mintegy 300 szavazó, a választók összességének mintegy negyede) megszerzésén múltott.¹⁶ Mivel a kormánypártiak időben megvásárolták a szentkirályi szavazatokat, a választás sorsa így eleve eldőlt. *Batthyány* ugyan megpróbálta a kurialisták állhatatosságát próbára tenni, de a megye éber vezetése megakadályozta, hogy személyesen is kísérletet tegyen „nemes uraimék” befolyásolására.¹⁷

1847. november 5-én Baranyában is megalakult az ellenzéki párt. Vezetőjeül *Batthyány Kázmér* gróftot választották, elnöke *Mihálovits Imre*, alelnöke *Gervay Adolf* báró, míg jegyzője *Zöld Sándor* ügyvéd lett.

Az 1848-as esztendő Baranyára — a régóta betegeskedő — *Gál Nándor* első alispán halálával köszöntött be. Mivel a másodalispán is leköszönt posztjáról, *Majláth* — ekkor már — főispán nagy hirtelen január 18-ra tűzte ki a tisztújítást, hogy az ellenzéknek ne legyen ideje korteskedni. *Batthyány Kázmér* a pozsonyi országgyűlésen értesült a baranyai fejleményekről, s január 12-i felszólalását követően tüstént útnak indult Baranyába. Pécsre érkezével rögtön megtanácskozta híveivel a tisztújítással kapcsolatos tennivalókat.

A *Batthyány* vezette ellenzék aztán, a tisztújítást megelőző napon, január 17-én fényes külsőségek közepette — 500 szánnal és 10 bandával — vonult be Pécsre és a Magyar Királyhoz címzett szállodában ütötte fel főhadiszállását.

A másnapi választás katonai közreműködés mellett folyt le. A szavazás a vármegyháza nagyterme előtti folyosón történt (a radikálisokat a nagyteremben, a konzervatívokat az udvaron helyezték el). Maga a voksolás több, mint 18 órán át tartott. Az ellenzékiek előzetesen mintegy 15-20 szavazattöbbséggel számoltak. Ám nem így történt. A konzervatívok az éj beálltával lanyhuló ellenőrzést kihasználva 30 szentkirályi kurialistát — fejenként 100 forinttal — megvesztegettek, azok pedig a nagyterem hátsó ablakainak rácsokat kiráspolyozva elmenekültek. A konzervatívok így szoros küzdelemben ugyan, de győztek, *Scitovszky Mártont* (a püspök unokaöccsét) választották első alispánná. A „fehértollasok” azonban pürroszi győzelmet arattak, a „Batthyány-szellem” uralta megyében elvesztett pozíciójukat többé már nem tudták visszaszerezni.

¹⁵ GLÓSZ JÓZSEF: Hainer Ignác. *Batthyány Kázmér magántitkára 1848-ban*. In: *A Siklói Vár- és Múzeumbaráti Kör tudományos emlékülése* Szerk. PERICS PÉTER.. Siklós, 1983. 10.

¹⁶ A nagy szegénységben élő szentkirályiak kollektív kiváltságukon alapuló szavazati joga — az 1819-es személyenkénti szavazást előíró helytartótanácsi rendelet bevezetése óta — igencsak jól kamatozott. Vö. DEGRÉ ALAJOS: Szavazási rend a megyegyűléseken 1848 előtt. In: *Fejér Megyei Történelmi Évkönyv 7*. Szerk. FARKAS GÁBOR. Székesfehérvár, 1973. 121-140.

¹⁷ A kísérletről, illetve a gyakorlatilag vesztégzár alá vett helységről és lakóiról bővebben ld. ÓDOR IMRE: A reformkori Baranya politikai arculatának változásai (Batthyány Kázmér gróf az ellenzék élén) In: *Gróf Batthyány Kázmér (1807-1854) emlékezete*. Pécs, 2006. 52-63.

Főispán és kormánybiztos

Az 1848 márciusi forradalmi eseményekben személyesen nem vett részt, neve az első független magyar kormány miniszter jelöltjei között nem bukkant fel. *Szemere Bertalan* belügyminiszter előterjesztése alapján István főherceg nádor április 22-én Baranya vármegye főispánjává nevezte ki. Beiktatására 1848. május 4-én igazi népünnepély keretében (melyben valamennyi baranyai község képviseltette magát), mintegy ötezer fős tömeg jelenlétében került sor.

Részt vett Pécs város tisztújításán, szervezte az első népképviselési választásokat és a nemzetőrség felállítását, a honvéd-toborzást. Kormánybiztosként irányította a Dráva-vonal védelmét 1848 szeptemberében és a megyébe betörő horvátokkal szemben koordinálta Baranya védelmi intézkedéseit. Az általa irányított nemzetőrség részt vett a *Karl Roth* vezérőrnagy hadosztálya elleni sikeres akciókban Oroszlónál, illetve Pécsváradon. Október 18-án a térség legjelentősebb erődítményének, az eszéki várnak őrsége *Batthyány* felszólítására kitűzte a magyar zászlót. Négy nappal később csapatai élén bevonult Eszékre, és egészen 1849 februárjáig megtartotta az erődítményt a magyar kormányzat oldalán.¹⁸

Miután Pécsét és Baranyát 1849 januárjának végén a császári csapatok megszállták, Eszék válságos helyzetbe került. *Batthyányt* a február 4-én tartott haditanács azzal bízta meg, hogy utazzon Debrecenbe segítségért. Távollétében azonban (február 14-én) az eszéki helyőrség kapitulált.¹⁹ Időközben *Kossuth* a „Délvidék” (*Bács, Csongrád megye, Szabadka és Zombor*) teljhatalmú országos biztosává nevezte ki. Március 22-étől *Perczel Mór*hoz csatlakozva részt vett Bácska felszabadításában.

A „külgügyér”

Kossuth a Habsburg-Lotharingiai ház trónfosztását követően, 1849. április 16-án levélben kérte fel *Batthyányt*, hogy legyen az új kormány külügyminisztere. Felkérése a kortársak számára nem okozott különösebb meglepetést. Az első független-felelős minisztérium elnökével megegyező történelmi neve jól csengett bel- és külföldön egyaránt. Tehetségét, a reformok melletti elkötelezettségét, jellemzilárdságát már sokszorosan és meggyőzően bizonyította. A kormányzóelnök is megkülönböztetett jelentőséget tulajdonított *Batthyány* kormányzati szerep vállalásának. Felkérő levele indoklásában mindekelőt a jelölt „önzetlen meleg hazaszeretetére”, és „csüggedetlen” tevékenységére hivatkozott.

Batthyány Kázmér gróf május 2-től vette át a külügyi tárcát, a miniszteri esküt május 14-én tette le. Az új külügyér kinevezésének megalapozottságát, a politikai döntés helytállóságát sem a kortársak, sem az utókor nem kérdőjelezték meg. A megválasztása tekintetében kialakult konszenzust jól jellemzi, hogy politikusi képességeit, mindenek előtt gyorsan reagáló „diplomatakészségét” még a szigorúan kritikus *Waldapfel Eszter* is elismeri. Mint írja: „...*Batthyány Kázmér* nem mindennapi tehetséggel, kitűnő tulajdonságokkal rendelkezett. Ha kellett, tudott keményen és határozottan cselekedni, de a tárgya-

¹⁸ FÜZES MIKLÓS: Az 1848-as baranyai főispán és kormánybiztos. In: *Gróf Batthyány Kázmér (1807-1854) emlékezete*. Pécs, 2006. 65-74.

¹⁹ RABÁR FERENC: *Batthyány Kázmér*, az eszéki vár kormánybiztosa. In: *Gróf Batthyány Kázmér (1807-1854) emlékezete*. Pécs, 2006. 93-108.

lásoknál is megálta a helyé: ha a körülmények úgy kívánták, hajlékony volt anélkül, hogy elvi sikon engedelményekre kényszeríthették volna.”²⁰

Hivatali megbízatása idején *Batthyány* pályafutása csúcsára érkezett, országos híré és jelentőségű politikussá vált, az ország harmadik közjogi máltóságává lett. (A későbbiekben ő írta alá helyettesként a földművelés-, ipar- és kereskedelemügyi minisztérium miniszteri szintű rendeleteit és leveleit is). Igaz szerepét — főként *Kossuth* illetve *Szemere* mellett — gyakran másodrendűnek minősítették, működésének körütekintő elemzése alapján azonban árnyaltabb következtetésre juthatunk. Megállapíthatjuk, hogy fokozatosan felnőtt feladatához, és a bel-, illetve a külpolitika szerves összetartozását felismerve s azt döntéshozatalai során szem előtt tartva — mint *Erdődy Gábor* írja — *Kossuth*nak és *Szemerének* egyenrangú társává vált.²¹

„Külügyéri” működését mindazonáltal az erősen behatárolt mozgástér határozta meg. Nevéhez fűződik ugyanakkor a magyar diplomácia egyetlen — igaz kissé megkéssett — sikere, a magyar-román megbékélési egyezmény tető alá hozatala.

Az orosz invázió következtében a katonai helyzet hamarosan válságosra fordult. Július 29-én *Kossuth* és a kormány őt és *Szemere Bertalan* miniszterelnököt küldte *Görgey* táborába így részt vett a *Görgey* által az orosz fővezérrel megkezdett tárgyalásokon. A *Temesvár* alatti katonai összeomlást követően, a kormányzó lemondásáról illetve *Görgey* diktatori kinevezéséről értesülve — az ellenállást kilátástalannak ítélve — augusztus 11-én elhagyta Aradot, s hamarosan az országhatárt is átlépte.

Emigrációban

Szemerével együtt augusztus 24-én Orsovánál lépett török területre. A szabadságharc Törökországba menekült vezetőit 1850 februárjában Kütahiába internálták. 1851 október elején, Törökországot elhagyva feleségével, *Keglevich Augusztá* grófnővel Párizsban telepedett le. (Időközben *Batthyány Kázmér* grófot a császári-királyi hadbíróóság — távollétében — halálra ítélte és 1851. szeptember 25-én jelképesen ki is végezte).

Szemere Bertalan oldalán részt vett a *Kossuth* lemondásáról szóló 1850-1852 közötti hírlapi vitákban, s emiatt az emigrációban lassan elszigetelődött.²² Francia nyelven megírta emlékiratait, amelyeket átdolgozásra és fordításra *John Andrew Blackwellnek*, a magyarbarát angol diplomatának adott át. Emlékirataiban hangsúlyozottan foglalkozott a szabadságharc prominens személyeivel, továbbá a kormányzati centralizáció, illetve a megyei autonómia kérdésével, hitet téve a hatalmi decentralizáció mellett²³

1854. július 12-én — sérvmütétét követően, feltehetően orvosi műhiba következtében — váratlanul hunyt el. Kortársai szerint a halál — derékba törve egy tartalmas, sikeres életutat — a jövő reményteljes politikusától fosztotta meg a nemzetet. Temetésén

²⁰ WALDAPFEL ESZTER: *A független magyar külpolitika 1848–1849*. Budapest, 1962. 201.

²¹ ERDŐDY GÁBOR: *A Szemere-kormány külügyminisztere*. In: *Gróf Batthyány Kázmér (1807-1854) emlékezete*. Pécs, 2006. 129-160.

²² CSORBA LÁSZLÓ: *Batthyány Kázmér – emigrációban*. In: *Gróf Batthyány Kázmér (1807-1854) emlékezete*. Pécs, 2006. (Továbbiakban: CSORBA) 161-185.

²³ KÖZLI HERMANN RÓBERT: *Gróf Batthyány Kázmér emlékiratai*. In: *Szószték és csatátér: Politikai naplók és visszaemlékezések (1848-1849)*. Budapest, 2000. 134.

fegyvertársa, *Szemere Bertalan* ekképpen vonta meg pályája mérlegét: „*Használni kívánt, s nem fényleni.*”²⁴

Hamvai — 133 év után — 1987-ben kerültek a *Montmartre*-i temetőből hazai földre, a siklósi várkapolna családi kriptájába. Ideje lenne, hogy elfoglalja az őt megillető helyet a nemzet panteonjában is.

²⁴ Az írásunk mottójául is szolgáló minősítés *Batthyány Kázmér* párizsi búcsúztatóján hangzott el. A nekrológot is *Szemere* fogalmazta és küldte szét a jelentősebb európai lapoknak. Ld. FÜZES MIKLÓS: *Batthyány Kázmér*. Budapest, 1990. 200., CSORBA, 185.

A NEMZETI (LEGITIMISTA) NÉPPÁRT SZERVEZETI FELEPÍTÉSE ÉS MŰKÖDÉSE 1933-1937

A két világháború közötti korszakban mindvégig jelenlévő, és egyben igen karakteres politikai erőt képviselő legitimizmus az egyik legjelentősebb irányvonalát alkotta az akkori magyar politikai közéletnek. Sorait közismert és egyben elismert személyek is gazdagították, eszméi és tevékenysége pedig nem korlátozódott csupán a politikai élet színtereire, hanem nagy mértékű társadalmi szerepvállalást is jelentett. Folyamatosnak tekinthető politizálásuk a harmincas években új formában jelentkezett. A korábban a pártkeretekben történő politizálást elutasító eszmei mozgalom az új körülményekhez igazodva keresett megfelelő megoldást társadalmi befolyásának megerősítésére és szélesítésére. Céljainak dinamikus képviselőjére az 1933-as év közepén pártot alapított.

A párt indulása és politikája

Az önálló párt megalakításának közvetlen okát a kormányzat által elrendelt gyülekezési tilalom adta, amely alól csak az országgyűlési képvisellel rendelkező pártok képeztek kivételt. A legitimista eszme népszerűsítésére, taktikai álláspontként, az új pártkeretet látták alkalmasnak. Mindazonáltal az alapítók siettek kijelenteni, hogy a legitimizmust nem tekintik pártkérdésnek, hanem az egész nemzet ügyének, amely „gondolatban” minden irányzat találkozik a konzervatívoktól egészen a liberálisokig.¹ Az 1933. június 27-én megalakított *Nemzeti Legitimista Néppártot* maga az elnök, *Griger Miklós* képviselő mutatta be az országgyűlésben.²

A gyorsan létrejött legitimista párt a már a korszak kezdetétől meglévő szellemi alapokra kívánta helyezni korábbi társadalmi tevékenységét. Politikai programjában a *királyság fogalmának valódi tartalommal történő kitöltése* mellett állt ki, vagyis azért, hogy *Magyarország* ne csak a nevében legyen királyság, hanem annak trónjára valóban az általuk törvényesnek (tehát legitimnek) tekintett uralkodó, IV. Károly fia, Ottó kerüljön.

Programjukban határozottan kijelentették, hogy vissza kell térni a jogfolytonosság „*kényszerrel elhagyott ösvényére.*” Álláspontjukat tisztán és világosan megfogalmazták: „*Szükszilárd az a meggyőződésünk, hogy a törvényes királyság visszaállítása a magyar állam fejlődésének, a magyar nép szabadságának, a Szent István-i birodalom feltámadásának, egyben a magyar társadalom szociális harmóniájának egyetlen biztosítéka, amely nélkül vagy anarchiába süllyedünk, vagy a diktatúra jármába sodródunk.*”³

A párt szembeszállt a „*tömegembert*” előtérbe helyező elgondolásokkal, és a „*kvalitatív*” embert állította követendő példának. Véleményük szerint a diktatúra amúgy sem felel meg „*a magyar karakternek és történelmi fejlődésnek.*” A nemzetiszocialista esz-

¹ *Magyarország*, 1933. június 28. A *Magyarország* című lap egyébként ekkor „keretpárt”-ként jellemezte a pártot.

² KARDOS JÓZSEF: *Legitimizmus*. Budapest, 1998. 183. (Továbbiakban: KARDOS, 1998.)

³ KARDOS JÓZSEF: *A legitimizmus alternatívái Magyarországon 1918-1946*. Budapest, 1996. (Továbbiakban: KARDOS, 1996.) A Néppárt programja, 46-56.

mét azzal az indoklással vetették el, hogy „*totális állam helyett mindig a totális ember volt és lesz az ideálunk...*”.

A párt működését erősen befolyásolta a Gömbös Gyula-ellenességük. Az akkoriban zajló Gömbös-féle pártszervezéssel szemben is kifejezték nemtetszésüket, és az általuk az emberek megosztásának nevezett tevékenységgel szintén csak a királyság eszméjét szegezték szembe. „*A király nem tehet különbséget közöttük, aszerint, hogy ki milyen pártjelvényt visel, milyen élharcos milyen jelentést tett róla, és a kartoték mennyi adományáról, pártérdeméről számol be.*” — jelentették ki, célozva ezzel a *Nemzeti Egység Pártja (NEP)* szervezési módszereire. Kifejezték véleményüket a köztársaság kérdéséről is, amely szerintük szintén „*...nem felel meg a magyar karakternek és történelmi fejlődésnek.*” Mindezek után természetesen a legitimizmus több fronton volt kénytelen harcot folytatni mind a kormány politikája, mind az egyre erősödő szélsőjobboldali mozgalmak ellen.⁴

A párt véleményformálói szerint a legitimizmus kibontakozásának nem kizárólag a társadalmi körülmények, hanem maga a kormányfő volt a legnagyobb akadálya. Míg ők korábban bíztak Gömbös jó szándékában — jelentette ki Griger egy parlamenti felszólalásában —, később kiderült, hogy a miniszterelnök konokul ragaszkodik szabad királyválasztó elképzeléseihez.⁵

Mindennek köszönhetően a kormánypolitika a továbbiakban sem vált barátságosabbá a legitimisták iránt, az elkövetkező évek során inkább ellenségként, mint ellenfélként kezelte őket.

A pártszervezés kezdetei

A pártot 1933 nyarától nagy erővel kezdték el szervezni, és már kezdetekkor sikerült magába olvasztania néhány kisebb legitimista irányultságú pártot, úgymint a *Magyar Igazság Pártot*, a *Nemzetgazdasági Legitimista Pártot*, és részben az *Egyesült Legitimista Pártot*. Támaskodhattak a *Csekonics Iván* báró vezette *Turáni Vadászok* egyesületre, és ezek mellett leginkább mind a férfi, mind a női *Szentkorona Szövetségekre*. Erős támogatást nyertek a *Katholikus Népszövetség* szervezetei által. A megalakulás után a párt elnöke Griger Miklós, míg a pártigazgató Somlyódi László bankár lett.⁶

Az 1933. július 5-re tervezett Vigadó-beli nyilvános zászlóbontást a hatóságok — a párt hivatalos bejegyzése hiányában — nem engedélyezték. Így július 10-én tartottak szűkebb körű gyűlést, és itt készítették elő az augusztus 6-i szegedi zászlóbontó nagygyűlést. Ezen Griger mellett felszólalt *Odescalchiné Andrassy Klára*, *örgróf Pallavicini*

⁴ Uo. 46-56.

⁵ Uo. 43-45. Griger Miklós 1933. június 27-i felszólalása a képviselőházban. Griger ekkor Hitler és a nemzetiszocializmus szerepére is kitért. „... merem állítani, hogy Németországban törvényes és alkotmányos uralkodó alatt a kisebbség meg lenne óvva a hitlerizmus zsarnokságától.”

⁶ KARDOS, 1998. 182-185. A párt a továbbiakban nem tudta egymaga tömöríteni az összes legitimista irányzatot és csoportot, a politikai, társadalmi és a gazdasági kérdésekben vallott különbségek miatt. Többen nem kívántak semmilyen párthoz tartozni, vagy külön politikát folytattak. A különböző irányzatokat a nyilvánosság előtt nem szereplő úgynevezett *Legitimista Nagytanács* fogta össze. Tagjai voltak többek között: gr. Károlyi József, örgr. Pallavicini György, hg. Odescalchiné Andrassy Klára, gr. Zichy János, gr. Csekonics Iván, br. Kray István, Pethő Sándor, Tömösváry Tivadar (az említett *Magyar Igazság Párt* elnöke), *Ostenburg Gyula*, Griger és Somlyódi.

György, Pethő Sándor, gróf Sigray Antal, akik valamennyien a restauráció mellett tettek hitet.⁷

A párt alapjának a különböző helyi szervezeteket tekintették, amelyek hálózatot alkotva képviselték volna az országban a legitimista eszmét. Augusztus végétől gyűlések, illetve zászlóbotó gyűlések sorát hirdették és szervezték meg, melyeken a párt aktuálpolitikájának kifejtése mellett Habsburg Ottó melletti kampányt folytattak le a trónörökös népszerűsítése érdekében.⁸ A nagyvárosokban és kisebb településeken egyaránt megrendezett, több száz, illetve akár 1-2 ezer főt elérő gyűlésekre a párt központjából igyekeztek küldeni ki szónokot, és ott előszeretettel léptettek fel vagy jelenítettek meg helyi notabilitásokat. A kezdeti időkben még a közigazgatás felső vezetéséből is jelent meg vendég, akár egy alispán személyében is.⁹

A pártot papok, ügyvédek, orvosok és más köztisztviselőben álló személyek támogatták, és ők álltak a helyi szervezetek élén is. Az ősz folyamán a frissen alapított párt nagy sikereket ért meg, és a hatóságok már erősebbnek tartották, mint a nagyobb múlttal rendelkező *Szentkorona Szövetségeket*.¹⁰ Belügyminisztériumi források a mozgalom vezetőiként ismert mágnások, *Sigray* és *Hunyadi* grófok bőkezű támogatását is tudni vélték a gyorsan jött siker mögött.¹¹ A vezetőség — állítólag — a „potenciális hívők” 46 000 névből álló listáját is összeállította, amelyből egy példányt *Sigray* kapott, egyet pedig elküldtek Ottónak, lakóhelyére, *Steenokerzelbe*.¹² A párt jellegét, irányultságát és híveinek körét mutatta meg az a jelenség, hogy legelszántabb és leginkább agilis támogatói a katolikus papok voltak. A párt maga is igyekezett felvenni a kapcsolatot a különböző plébániákkal, amelyektől propagandát és tagok szervezését igényelték.¹³ Az önkéntes, illetve a fizetett szervezőkön kívül maga a párt vezetősége (*Griger* és *Somlyódi*) saját kezűleg is igyekezett új tagokat, illetve támogatókat szerezni, amelynek során a társadalom minden rétegét célba vették.¹⁴ Az év végére azonban kimerültek az anyagi lehetőségeik, és már csak a fővárosra, illetve a könnyebben elérhető településekre koncentrálták továbbiakban az erejüket.¹⁵

A legitimisták a *november 20-án* esedékes Vigadó-beli úgynevezett „Ottó-vacsoráját” nagy létszámú tüntető zavarta meg, akik szidalmakkal és kövekkel fejezték ki Habsburg-ellenességüket, sőt a Vigadóba is betörték. A rendőrség csak későn lépett közbe, és ráadásul a legitimisták ellen indítottak eljárást a meghívókon szereplő „II. Ottó király” kitétel miatt, amely a detronizációs törvényt sértette meg.¹⁶ Az ügy végül kedvező kimenetelű lett, azonban a legitimisták Gömbös-ellenes érzelmei tovább erősödtek, ugyanis ők sejtették a történések hátterében. Az eset kapcsán elhatározták, hogy kétszáz fős „védőgárdát” állítanak fel, amelyre pénzgyűjtést is indítottak, *gróf Károlyi József* ezer pengős kezdő adományával. A gárda tagjaiul *Prónay Pál* és *Ostenburg Gyula* állás nélküli egy-

⁷ KARDOS, 1998. 186-188.

⁸ Magyar Országos Levéltár (továbbiakban: MOL) K149-1933-7-9557.

⁹ MOL K149-1933-7-sz.n.

¹⁰ MOL K149-1933-7-8408.

¹¹ MOL K149-1933-7-sz.n. Külföldi források létét a hatóságok csak feltételezni merték.

¹² MOL K149-1933-7-sz.n.

¹³ MOL K149 (651/7)-1933-34/52.

¹⁴ MOL K149 (651/7)-1933-34/52. Kubikusok, hadastyánok, vagy éppen közigazgatási tisztviselők körében fejtettek ki propagandát.

¹⁵ MOL K149 (651/7)-1933-34/62.

¹⁶ KARDOS, 1998. 189.

kori különítményeseit szemelték ki, illetve ezen kívül a *Szent István Bajtársi Egyesület* tagjaiból is toboroztak volna.¹⁷

A különféle támadások ellenére, a fokozott szervezés eredményeképpen a pártnak sikerült megerősödni. A döntően katolikus *Dunántúlon* természetesen tekinthetően volt sikeresebb az agitáció, azonban a Duna–Tisza közén annál kisebb volt az eredmény. Ellenben a „kálvinista Tiszántúlon” — némi meglepetést okozva — szintén jól végződött a párt első megkapaszkodása.¹⁸

A párt kiépítésére — Gömbös figyelmeztetése ellenére, vagy talán éppen ezért — az 1934-es évben még nagyobb gondot fordítottak, amelynek különösen nagy jelentőséget adott a vele párhuzamosan folyó kormánypárti szervezkedés. A NEP egyre jobban kibontakozó kampányát, és kormányzati erővel is támogatott szervezőmunkáját azonban a kevesebb eszközzel rendelkező párt nem tudta ellensúlyozni. A valódi és biztos társadalmi támogatásban bízva, ennek fontosságát szem előtt tartva, 1934 folyamán nagy volumenű, kampányszerűnek aposztrofálható szervezkedéseket, szervezéseket fogantatosítottak, hogy a párt jelentősége, egyébként a király mielőbb remélt visszatérésének elősegítésére, a legkedvezőbb körülményeket alakíthassa ki.¹⁹

Az 1934 áprilisában IV. Károly gyászmiséje alkalmából tartott pártvacsorán már a párt említett védőgárdája állt sorfalat, amit kelően indokolt, hogy a Habsburg-ellenes erők ismét megzavarták a rendezvényt.²⁰

A párt vezetői egységes kiállást kívántak a *Nemzeti Egység* mozgalmával szemben, „alkotmányvédő” alapon. Július végén a *Keresztény Gazdasági és Szociális Párttal* hangolták össze politikai tevékenységüket: megegyezés született, hogy a fontosabb kérdésekben együttesen lépnek fel. Elképzelésük szerint *Bajcsy-Zsilinszky Endre Nemzeti Radikális Pártját*, illetve más, a korszakban baloldalinak számító pártokat is bevontak volna (*Rassay Károly Szabadelvű Pártját*, *Vázsonyi János* demokrata csoportját).²¹

Pallavicini György és *Griger Miklós* még a *Magyarországi Szociáldemokrata Párttal* is felvette a kapcsolatot, kérve, hogy passzívan vegyen részt az együttműködésben. A szociáldemokraták azonban hamarosan kijelentették: pártjuk határozottan restauráció-ellenes, és ez természetesen ki is zárta a további együttműködés lehetőségét.²²

A párt 1934 augusztusától nagy volumenű szervezésbe kezdett. Szeptember 1-től kezdve munkaprogramot dolgoztak ki, mely szerint minden napon egy-egy kisebb összejövetelt kellett volna tartani, vasárnaponként pedig 2-3 gyűlést (!) rendezni.²³

Tihanyban a nyáron „kegyeletes zarándoklatot” tartottak, közel három ezer fő részvételével. A beszámolók szerint azonban a lelkesedés meglehetősen alacsony maradt. Itt megjelentek a vezetők is, több főméltóság, és jelen volt a legitimista *Szent István Bajtársi Egyesület* is.²⁴

A párt szervezési igazolványt bocsátott ki megbízottai részére, amellyel az ország bármely pontján tagokat lehetett gyűjteni. Tervbe vették egy katolikus napilap kibocsátá-

¹⁷ MOL K149-1933-7-9477.

¹⁸ MOL K149-1933-7-sz.n.

¹⁹ A zászlóbontó gyűléseket a központ által fizetett szervezők intézték, amelyek általában vacsorával voltak egybekötve. A szervezésbe bajtársi egyesületeket is bevontak.

²⁰ MOL K149-1934-7-2654. A rendezvény után verekedés is kitört.

²¹ KARDOS, 1998. 200.

²² MOL K149-1934-7-sz.n.

²³ KARDOS, 1998. 201. Szeptember 9-én Pápan tartottak nagy jelentőségű zászlóbontó gyűlést.

²⁴ MOL K149-1934-7-sz.n.

sát, ugyanis a párt az eszméihez közel álló *Magyarság* című lappal nem volt elégedett. A párt sajtófőnöki teendőit ekkor egy időre *gróf Dessewffy Tivadar* vette át.²⁵

Somlyódi László elhagyta fizetett takarékpénztári állását, és minden idejét a pártnak szentelte. Ekkortól egyre több fizetést húzó embert alkalmaznak, akiktől a hatékonyság növelését várták. A rendkívül agilis vezető — aki egyébként szinte egyedül intézte a párt megszervezését — fokozottabb bekapcsolódása után az agitációs munka tovább erősödött. A szervezési teendőket kétfelé osztotta: polgári és katonai részre. A polgárit ügyek az ő kezében maradtak, a katonait pedig — legalábbis a tervek szerint — egy tizenegy fős bizottság intézte volna. *Somlyódi* igyekezett minden helységbe szervezetet, illetve legalábbis megbízottat állítani, és a fővárosban választókerületenként szervezni meg a csoportokat.²⁶

Felmerült a pártban, hogy esetleg szakmánként, illetve foglalkozási áganként kellene szervezeteket létesíteni. Bár ez nem valósult meg, a belügyi szervek információi szerint a *Tobler János*-féle *Keresztényszocialista Egyesületek Szövetsége*, és annak minden alosztálya már a legitimista párt útmutatása szerint működött.²⁷

A magát a különböző dokumentumokon ekkoriban már *Nemzeti - Legitimista - Néppárt*nak nevező alakulat először a budapesti Tölgyfa utcában (majd a Petőfi Sándor utca 10. szám alatt, illetve a Bálvány utcában) hozta létre központi irodáját, és innen irányították az új formájú szervezkedést. Célként határozták meg a katonai és közalkalmazotti személyek beszerzését, de komplett asztaltársaságok összeszervezését is támogatták (ezzel a nyílt propagandát kerülték volna el). Emellett az egyetemista *Emericana*-val tárgyaltak az egyetemi szervezkedés fokozásáról. Ennek az akciónak a vezetője egy *Katona Jenő* nevű bölcsészhallgató volt, aki a IX. kerületi legitimista szervezet társelnöke lett.²⁸ A kis legitimista csoportok és pártok fúziója és beolvasztása azonban több kísérlet ellenére sem sikerült.²⁹

Az 1935. évben tovább folytatták a helyi szervezetek kiépítését. A közigazgatási tisztviselők beszerzésére irányuló törekvése mutat példát egy pilisszentiváni eset. *Somlyódi László* pártigazgató 1935 februárjában személyes aláírással küldött egy „*Nemzeti Legitimista Párt Országos Központja*” feliratú levelet a pilisszentiváni főjegyzőnek, amelyben először felvázolta a legitimizmus elveit, majd felkérte a párt tagjai sorába való belépésre, és a helyi pártszervezet előmunkálataiba történő bekapcsolódásra.³⁰

²⁵ MOL K149-1934-7-sz.n. A napilap nem jött létre.

²⁶ MOL K149-1934-7-8062. A budai kerületi szervezet felépítését ismerjük: a híradások szerint a három ezer fős tagságot a háromszáz tagú választmány képviselte, és tíz tagú intéző bizottság irányította, Abt Albin vezetésével.

²⁷ MOL K149-1934-7-8062.

²⁸ MOL K149-1934-8177. Ifjúsági csoportot is indítottak, amelynek a vezetője szintén Katona Jenő lett.

²⁹ MOL K149-1934-7-sz.n.

³⁰ Pest Megyei Levéltár (továbbiakban: PML) IV-40-1-a-76-1935. A főjegyző válaszát nem ismerjük, azonban az sokat elárul, hogy a levél Pest-Pilis-Solt vármegye főispánjához került.

A párt az 1935-ös választáson

1935 márciusában a legitimista pártot is meglepetésként érte az előrehozott választás, és nem is tudott megfelelően felkészülni a nagy jelentőségű kihívásra. Gyors ütemben építették ki választási apparátusukat, amelynek működtetése egyébként a párt rendelkezésére álló pénzeszközök tetemes részét fel is emésztette. A választási gyűlések előkészítése céljából titkárokat küldtek ki, és központi választási irodákat béreltek a választókerületekben az ügyek intézésére. Ismét egyfajta „élgárdát” kezdtek el szervezni a fiatalság bevonásával, és ezen kívül még cserkészcsapatokat is felhasználtak a propagandaanyag terjesztésére.³¹

Gömbös Gyula miniszterelnök politikai reformjai véghezvitelének szempontjából sorsdöntőnek tartotta a választás végkimenetelét, és minden lehető el is követett, hogy saját (kormány)pártja kapja meg a legtöbb szavazatot. Az eszközök között a többi párt félreállítására is szerepet kapott, és a közigazgatás segítségével az egyébként igen jól megszervezett kormánypárt ki is vívta a győzelmet. A választási visszaélések a kisgazdapárt és a szociáldemokrata párt mellett a legitimistákat is sújtották, akiket a hatóságok szintén ellenségeként kezeltek. Nehezítette a párt helyzetét, hogy főszolgabírók véleménye szerint a legitimista néppárt megalakulása és választási tevékenysége a NEP-től vont el potenciális személyiségeket, és ezzel megnehezítette a kormánypárt helyzetét. A főispánok és a főszolgabírók „feladata volt” az ellenzék szemmel tartása, valamint tevékenységének korlátozása.³²

Gríger Miklós egy korábbi megszólalásában azt kiáltotta oda a miniszterelnöknek, hogy „*ha az ég mennydörgését el tudja állítani, akkor meg tudja állítani a legitimizmus terjedését is.*” Bár Gömbös mennydörgést elállító, „csodatévő” hatalommal nem rendelkezett, azonban kormányzatival igen, és hatásosan fojtotta el a legitimista kezdeményezéseket.³³

A fentiekből adódóan a legitimista párt kampányát is erős választási kortézia kísérte. Pártirodáit bezárták, az adott képviselő-jelöltet a választási kerületből eltávolították, korteseiket kihallgatták, titkárait letartóztatták, fenyegették. A közigazgatás gyakran el is ismerte a túlzásokat, amint azt egy ráckevei esetről jelentette a főispán: „*a nevezettek letartóztatása túlkapás volt, szabadon bocsátásuk iránt intézkedtem.*”³⁴ A belügyminisztériumhoz sorra érkező panaszokban foglaltak nagy részét azonban az illetékes hatóságok tagadták. Így például bizonyos összekötői feladatokat ellátó személyek lefogását határozottan cáfolták, állításuk szerint pár óra akadályoztatás történt csupán. Olyan, tragikomikusnak is tekinthető eset is előfordult, hogy a párt által bérelt taxiba — állítólag nem tudván, hogy bérelt autó — két csendőr beült be és elhajtott.³⁵

³¹ MOL K149 (651/7 f.)-1935-7-19/38 és 19/41.

³² Kozma György zempléni főispán a területén engedély nélkül terjesztett legitimista nyomtatványok esetében nyomozást rendelt el, de a további lépésekhez belügyminiszteri utasítást kért: „...*csináljunk-e ebből kázust vagy mellőzzük hallgatással?*” Állítás szerint Zemplénben érzelmileg sok a legitimista, de aktívan nem működnek, de ha büntetés lenne kiszabva, a passzív legitimista tömeg csatlakozna a párthoz. Vö. MOL P1080, 2. csomó, 61.

³³ Gömbös Gyula hatalomra kerülése és kormányzása 1932-1936. Antal István sajtófőnök emlékiratai. Szerk.: GERGELY JENŐ. Budapest, 2004. 46.

³⁴ MOL K149-1935-4. I. rész. Illetve: PML IV-401-a- 63-1935. Előfordult, hogy engedélyezett gyűlés elmaradt, mert alig jelent meg választó.

³⁵ Uo., ill. PML IV-401-a-66-1935.

Az ellenzék, ezen belül a legitimisták azonban ugyanúgy értettek a tömegbefolyásolás „féllegális” módszereinek alkalmazásához, és ezeket a választási harc hevében alkalmazták is. A *Legitimista Néppárt* egyik híve, egy tankerületi tanfelügyelő az alá tartozó tanítóknak küldött ki levelet, amelyben felszólítja őket, hogy mivel az „*egyház ad nekik kenyeret,*” saját és hozzátartozóik szavazatát csakis „Grigerre” adhatják!³⁶ A kormány-, és a hivatalos jelölt elleni agitációt, valamint a Néppárt melletti propagandát a párt állandó segítői, a katolikus egyházi személyek szolgáltatták, akik néha „*olyan terrorisztikus állapotokat teremtettek egyes helyeken,*” amilyent még nem tapasztaltak, és „*... a választóikat a lelkészek, mint juhokat terelték be a szavazásra.*”³⁷ A néppárt ezen kívül nagy mennyiségben nyomtatott és terjesztett olyan röplapokat, amelyek élesen Gömbös-ellenes hangvételűek voltak. Ezeket a hatóság igyekezett elkobozni.³⁸

A legitimista pártban az arisztokrácia befolyása kezdettől fogva erőteljesen érvényesült, és ez a párt számára gyakran jelentett előnyt, hiszen társadalmi hatalmukkal nagymértékben tudták segíteni a párt sikerét és összeköttetések révén előnyökhöz is juttathatták. Ezt a kormánypárt retorziókkal akadályozta meg. Jól jellemzi a helyzetet egy NEP képviselőnek a belügyminiszternek szóló tájékoztatója, amelyben felháborodva panaszkodik, hogy kerületében a legitimisták — élükön *Csekonics* báróval — megszerezték a társadalmi egyesületek támogatását, sőt, a *Hangya Szövetkezet* is melléjük állt. Ez — szerinte — nem mehet így tovább, és „*valamiféleképpen meg kellene az ő hivatalos fel-sőbbsege részéről is éreztetni azt, hogy egy félig-meddig hivatalos, legalább is óriási állami támogatásban részesülő szövetkezeti szerv exponense nem fordulhat nyíltan szembe az országot kormányzó Nemzeti Egység gondolatával.*” Javaslata szerint a miniszter mellett nemcsak a vármegye, de az ügyészség is vizsgálatot kezdeményezhetne; például különböző egyházi személyek ellen indítsanak izgatás miatt hivatalból eljárást.³⁹

Griger Miklós *Veszprémben* és *Miskolcon* indult képviselőnek,⁴⁰ de ennél több helységben tartott gyűlést. Gyakran azonban nem tudta megtartani tervezett beszédét; a helyi közigazgatási vezető, a szolgabíró meg vonta tőle a szót. Körzetében az adóhátralékosoknak a jegyző vitte ki az a hivatalos jelölt ajánlási ívét, és okosabb dolog volt aláírni. *Griger* a választási eljárást „hideg terrornak” nevezte, és még kérlelhetlenebb ellensége lett nemcsak *Gömbösnek*, de a regnáló kormányzati rendszernek is. Pap mivolta miatt a katolikus választóközönségre nagy hatást tudott gyakorolni, amit a többi pap is kihasznált, és ezzel a kormánypárti jelölt sikereit komolyan veszélyeztette. A „*hivatalos jelölt érdekében tett eddigi tevékenységben komoly nehézségek mutatkoznak,*” vélte ez esetben a zsámbéki főszolgabíró, aki ezt ellensúlyozandó a NEP gyűlésre olyan pap-szónok küldését kérte, aki németül is tud.⁴¹

A választás végeredményeképpen a *Nemzeti Legitimista Néppárt* jelöltjei közül csak *Makray Lajos* apátplébános lett képviselő (a Tamási választókerületben), és maga *Griger* megbukott. *Sigray Antal* pártonkívüli programmal került be az országgyűlésbe. A párt

³⁶ Uo. 40-1935.

³⁷ Uo. Az érseki és a főkáptalani uradalmak alkalmazottai 90%-ban az ellenzéki jelöltre szavaztak. Egy jezsuita páter pedig mise közben agitált az ellenzéki jelölt mellett.

³⁸ Uo.

³⁹ MOL K 429, Kozma Miklós iratai, 5. doboz.

⁴⁰ HUBAI LÁSZLÓ: Magyarország XX. századi választási atlasza. CD-ROM.

⁴¹ PML IV-40-a- 45-1935.

külön nyilatkozattal ítélte el a választást, mint a példátlan terror és megfélemlítés alkalmát.⁴²

A párt a választások után

A legitimista párt a választási kudarc után tovább folytatta eszmei-ideológiai harcát a királyság restaurációjáért, de egyre aggodalmasabban figyelte mind a NEP, mind a nemzetiszocialista mozgalmak villámszerű előretörését, és szervezeteik terjedését. A kudarc után párton belüli belső ellentétek is egyre jobban kiélesedtek: a *Payr Hugó* befolyása alatt álló fővárosi csoportok nem tartották *Grigert* megfelelő embernek a vezetésre. *Griger* pedig a *Payr* választási taktikáját, szövetségi megállapodásait tartotta károsnak. Az ellentéteket egy időre sikerült elsimítani, és ösztől egy újabb szervezési hullám elindításáról döntöttek. A rivális pártokkal kívánták újra felvenni a versenyt, és új lendületet kívántak adni a pártnak. Alapszervezeteik kiépítését, újjászervezését kezdték el elsőként, zászlóbontó értekezletekkel, tagtoborzó gyűlésekkel, irodanyitásokkal.⁴³ Igyekeztek a hagyományos (főleg dunántúli) legitimista területekre koncentrálni, ahol mind a támogató nagybirtokra, mind a katolikus népeésre számíthattak. Megbízottakat küldtek ki a nagyobb városokba a helyi pártélet megújítására, folytatták az „élgárda” szervezését, vagy éppen a cserkészek felhasználását. Ezek azonban csak mérsékelt sikerrel jártak, és a közigazgatás fokozott figyelmét is magukra vonták. Az aszói őrségparancsnok jelentéséből derül ki, hogy „a tagok *Griger Miklós aláírásával ellátott, sárga színű igazolványt kapnak és havonta 20 fillér összegű tagsági díjat fizetnek*”. Hozzátette: „A tagok névsorának megszerzését folyamatba tettem.”⁴⁴

Pécsen Molnár Kálmán vezetésével indult el nagyon erős szervezkedés. Kiadtak egy *Népkirályság* című színvonalas újságot is, amelyben erősen támadták a fennálló viszonyokat, többek között a választási rendszert.⁴⁵

A következő nagy megmérettetést az 1935 őszén lezajlott pótválasztások jelentették. *Budapest* titkosan szavazó, déli választókerületében a közigazgatási bíróság megsemmisítette a választási eredményt. Az új választáson *Griger* és *Payr Hugó* is a lista első helyén kívánt indulni, és bár a *Legitimista Nagytanács Grigert* támogatta, végül *Payr* lett a listavezető, lévén, hogy ő állta a korábbi petíció költségeit.⁴⁶ A pótválasztásra készülve nagyszámú gyűlést tartottak, jelentős választóközönség részvételével, és a propaganda-megbízottak szervezésével. A választáson *Payr Hugó* győzött, *Griger* azonban kellő szavazat híján ismét nem került be az *Országgyűlésbe*.⁴⁷ A párt ezek után, a NEP színeiben az országgyűlésbe került *Sulyok Dezső* csatlakozásával, három fős országgyűlési képvisellel bírt.⁴⁸

A párt minden évben megtartotta az úgynevezett „Ottó vacsorát” a herceg születésnapja alkalmából, ahol a mozgalom prominens politikusai és legitimista személyiségek jöttek össze, hogy az aktuális politikai eseményeket megbeszéljék, és a legitimizmus szellemét ébren tartsák. A párt a pártvacsorák régi szokását is fenntartotta, amelynek al-

⁴² KARDOS, 1998. 206.

⁴³ PML IV-401-a-76-1935.

⁴⁴ Uo.

⁴⁵ MOL K149-1935-6.

⁴⁶ KARDOS, 1998. 207-208. valamint: MOL K149 (651/7)-1935-19/41. *Griger* a második helyre szorult.

⁴⁷ KARDOS, 1998. 209.

⁴⁸ Uo.

kalmával a helyi szervezetnél a párt vezetői tettek látogatást, és fejtették ki politikai és szervezési elgondolásaikat. Nagyobb vacsorák alkalmával az összes legitimista szervezetet bevonták a szervezésbe, és akár belépőjegyeket is árultak.⁴⁹ Ilyen esteken az is előfordult, hogy nyilasok zavarták meg az összejövetelt. A legitimista párt ezt is a kormány, illetve leginkább *Gömbös Gyula* kormányfő számlájára írta, őt vélvén a közvetett felbujtónak.

A választási időszakon kívüli tevékenységüket igyekeztek látványosan, de egyben hatásosan, csoportépítő jelleggel megszervezni. Így került sor a legitimizmus 1929-ben elhunyt nagy öregje, *ifj. Andrássy Gyula* sírjához tett zarándoklatra, valamint *IV. Károly* emlékezetére mécsesek gyűjtására a Várban.⁵⁰ Emellett novemberben, a szombathelyi székesegyházban, *IV. Károly* örökösének születésnapja alkalmával úgynevezett „Ottó misét” celebráltak. 1935-ben eddig példátlan esetként is előfordult, hogy e miatt hivatalos vádemelés született *Mikes János* püspök ellen, „izgatás” vádjával. Végül a törvényszék elutasította az indítványt, de az eset nagy port vert fel. Maga *Kozma Miklós* belügyminiszter vizsgálta ki az ügyet, és egyben igyekezett is elsimítani az affért, főleg, hogy a számára benyújtott főispáni jelentés is azt mutatta ki, hogy bár a megyében a legitimista felfogás általános, de egyáltalán nem „agresszív”, és a misék is „*elsorvadt formát*” mutatnak. Így a feljelentés politikailag nemcsak felesleges, de káros is volt.⁵¹

A párt érzékelte, hogy az év választásai után hátrányba került a nálánál sokkal jobban felépített pártok mögött. Ennek kiküszöbölésére mind szervezeti, mind személyi konzekvenciákat is levontak, hiszen eddig az időpontig pártalkotmány sem működött rendes formák között. Az 1936-os év kezdetén a pártot a vezetők közötti széthúzás osztotta meg, azonban több megbeszélés után, egy időre még félre tudták tenni ellentéteiket.⁵² Ez után *Griger* maga kezdett neki a párt átalakításának, és 1936 elején a budapesti kerületi vezetők többségét (Buda, illetve I-IV., V-XII. kerület) felmentette, és újakat bízott meg, egyúttal új kerületi szervezőket is kinevezve. Az új vezetők megbízólevelet is kaptak, és kötelesek voltak rövid időn belül a kerületi tisztkart megújítani.⁵³

A párt intézőbizottsága gyakran tartott üléseket a párt központjában, ahol az aktuális események mellett a szervezési kérdésekről is szó esett. Többször foglalták határozatba a gyűlések fokozott számú tartását, hogy az egyre jobban észlelt gyengülésnek elejét vegyék. Ugyanezen cél elérésére született az a döntés is, hogy a pártközpontban minden héten ülést kell tartson a szervezőbizottság. Szintén ekkor fogadták el az új szervezeti felépítésről szóló határozatot.⁵⁴

⁴⁹ MOL K149 (651/7)-1936-7-7112.

⁵⁰ Uo. 7391.

⁵¹ MOL K 429, 5. doboz, 79. sz.

⁵² MOL K149 (651/7)-1935-19/50.

⁵³ MOL K 149 (651/7)-1936-7-25/6.

⁵⁴ Uo. 25/16, és 25/17.

A párt szervezeti felépítésének megújítása

A modern kor követelményeinek megfelelően, a többi párt szervezetéhez hasonlóan, a legitimista néppártnak is létre kellett hoznia saját pontosan kidolgozott szervezeti felépítését. Ezzel felismerték azt, hogy akkoriban egy párt csak úgy tud sikert elérni, ha törekszik arra, hogy a döntési mechanizmusok gyorsan és eredményesen végig tudjanak futni a pártstruktúra összes különböző szintjén.

Az 1936. június 10-re datált új szervezeti szabályzat szerint a párt élén a pártvezér állt „akinek politikai eszméi és cselekedése körül a párttagok bizalma csoportosul.” A párt politikai magatartását és munkáját — elviekben — a pártvezér állapította meg. A párt felső vezetését az *Országos Tisztikar* alkotta, amely az országos pártelnök, alelnök, elnöki ügyvezető, főtitkár, titkár, jogtanácsos, ügyész, pénztáros, ellenzáros, háznagy, iroda-igazgató és a számvevő alkotta bizottság tagjaiból állt. Ennek a tisztikarnak tagjait az országos nagybizottság és pártoló tagok választottjainak együttes ülése választotta.⁵⁵

Az *Országos Nagybizottság*ot a kerületek elnökei, a női és az ifjúsági szervezetek elnöke, az országos választmány tagjai és az elnöki ügyvezető alkották, amelynek üléseit az országos elnök vezette. Az *Országos Nagybizottság* összekötő testület volt a pártközpont és a kerületek között. A párt minden ügyét tárgyalhatta, és abban határozatot hozhatott. Határozatai elleni óvárra jogosult lehetett az országos választmány bármely jelenlévő tagja. Az *Országos Választmánynak* kellett nyolc nap alatt döntenie az óvás felett, utána az albizottság határozata jogerőssé vált. A nagybizottság minden hónap „egyszer s mindenkorra” meghatározott napján és órájában tartott, külön meghívó nélküli ülést. A kerületi elnökök havi jelentési kötelezettséggel bírtak nagybizottsághoz.⁵⁶

A párt legfőbb testületi és állandó igazgatási szerveként az *Országos Választmány* szerepelt, amely minden héten előre meghatározott napon rendes ülést tartott. Tárgyalhatta és határozatot hozhatott a párt minden ügyében, határozatai párthatározatnak minősültek. Elnöke az országos pártelnök, míg tagjai a pártvezér, az esetleges társ és ügyvezető elnökök, és alelnökök, a párt felsőházi és képviselőtagjai, hat választott tag, és három elnök által kiküldött tag. Az alapszabályokban külön kiemelik, hogy az országos választmánynak személy szerint tagja *Pethő Sándor* főszerkesztő, „legitimizmusnak sajtó útján való igen nagy és eredményes” támogatója, illetve herceg *Odescalchiné Andrássy Klára* grófnő, a *Magyar Nők Szent Korona Szövetségének* vezetője, „a párt és legitimizmus előbbre vitele körül szerzett különös, odaadó és lelkes érdemei elismeréseként.”

Az *Országos Tisztikar*, az *Országos Nagybizottság* és az *Országos Választmány* együttesen alkotta az országos *Pártközpontot*.⁵⁷

A párt további szintjeit képezték a pártkerületek, amely más pártok felépítéséhez hasonlóan, minden országgyűlési választó kerületet jelentett, illetve a székesfővárosban a közigazgatási kerületeket. A pártkerületek alkerületekre, körzetekre, alkörzetekre, és pártcsoportokra voltak beoszthatók. A kerületet az elnök vezette, akit a párttagok sorából a kerületi választmány választott, de megerősítése a pártvezér akaratától függött. Rajta kívül kerületi főtitkárt választottak, aki a kerületi elnök utasításai szerint az igazgatási teendőket látta el. Mellette pénztáros, számvevő és a párthelységek rendjéről gondoskodó

⁵⁵ MOL K149-1936-7. A párt 1936-ban elfogadott szervezési szabályzata, 5. oldal

⁵⁶ Uo. 4.

⁵⁷ Uo.

háznagy alkotta a kerületi tisztikart. Egyéb tisztségeket, alelnököket, titkárokat stb. saját jogkörön belül rendszeresíthettek.⁵⁸

Létezett kerületi választmány is, amely a párt ügyeiben volt illetékes intézkedni. Határozatai javaslatként jöttek számításba az országos nagybizottságnál, vagy az országos választmánynál. Elnöke a kerületi elnök, jegyzője a főtitkár és tagjai a kerület által meghatározott számú választott kerületi párttagok. A választmány kebelén belül fegyelmi bizottság is működött. Az alszervezetek hasonló tisztségviselők alkalmazását rendszeresíthették.

Minden választás alapján betöltendő tisztség három naptári évre terjedt ki. A tisztújító közgyűlések „szavazás felkiáltással működtek,” illetve indokolt esetben titkos választás útján történtek. A kerületek és az alszervezetek kötelesek voltak igazgatási és fenntartási költségeikről költségvetést és zárszámadást készíteni.⁵⁹

A párt a lefektetett alapszabályokkal ellentétben nem tudott teljesen szabályszerű működést megvalósítani, a szervezetek és a kerületek struktúrája és működési mechanizmusa nem követte az ott előírtakat. Még jobban igaz ez a párt felső köreire, amely továbbra is a korábbi évtizedek klubpárt-szerű működését mutatta, ahol egy adott személyiségnek nagyobb szerepe volt, mint a választott tisztségviselőnek. A vezetés inkább nagy formátumú politikusok laza együttműködését mutatta, mintsem egy szervezeten működő pártét. A kormánypártokra jellemző „választási párt” forma sem volt ez esetben eredményes, mert míg az előbbieket rendelkezésére állt a teljes közigazgatás, addig egy ellenzéki párt csakis a szervezetségére alapozhatta (volna) választási sikerét.

Az 1936. évben a párt belső feszültségektől terhes légkörében a személyi ellentétek miatt a pártszervezés elakadt, és súlyos válság bontakozott ki. *Griger Miklós* ellen belső ellenzék szerveződött, akik a rossz vezetés ódiáját, sőt a korábbi választási kudarcot, és a szervezeti élet gyengülését is egyedül rá kívánták hárítani. A különböző vezető politikusok tájékoztató látogatásokat tettek *Habsburg Ottó* lakhelyére, a hollandiai *Steenockerzelbe*, akitől saját pártbeli helyzetük megerősítését is remélték. Ottó azonban rendszert csak az egymás közötti ellentétek elsimítására hívta fel őket, a párt belső vitáiban nem kívánt döntenit. A belső viszályok azonban nem csillapultak, és alaposan szétzilálták a párt egységét. A későbbiekben bekövetkező erős bomlási folyamatnak is ez lett az egyik fő oka.

Ekkoriban tett *Griger* újabb kísérletet arra, hogy újra képviselőként tevékenykedhessen. Kisgazdapárti segítséggel a pomázi kerületben indult, de a kormánypárti jelölt ellenében ismét vereséget szenvedett, amely a pártnak is nagy presztízsveszteséget jelentett. A választásból *Griger* 5000 pengős adóssággal került ki, amelyet már a párt mecénása, *gróf Sigray Antal* sem volt hajlandó megtéríteni.⁶⁰

Nyárig folyamatos frakcióharcok zajlottak a pártban, amelyen a pártkeretek átalakítása sem tudott segíteni, hiszen a személyi ellentétek már odáig mélyültek, hogy *Griger* személye teljesen zavaró lett a *Somlyódi László* pártigazgató és a *Payr Hugó* vezette csoport számára. A Griger-ellenes csoport azt fontolgatta, hogy egyszerűen feloszlatják a pártot, amellyel magának *Griger*nek a pártfunkciója is megszűnne, majd mindezek után egy új pártot szerveznének, teljesen új vezetéssel. A tervek kitudódása után *Griger* tájé-

⁵⁸ Uo. 1-3.

⁵⁹ Uo. 3-4.

⁶⁰ *Sigray* havi 1500 pengővel támogatta a pártot

koztatta Ottót a tervekről, aki kiállt Griger mellett, és a befolyásos gróf Sigray Antalnál tiltakozott a tervek ellen.⁶¹

A belső harcok miatt a június 30-ra kitűzött tisztújító közgyűlés is elmaradt, azonban a párt viszonyainak rendbehozatalára megalakult egy úgynevezett „három bizottság”, Griger, Somlyódi és Payr részvételével.⁶² Egymás közötti egyezkedéseik ellenére a helyzet a továbbiakban sem javult, és a felek egymást okolták a sikertelenség miatt, és mindannyian ismételten Ottó kegyeit, valamint Sigray pénzét keresték.

Griger az ősszel elutazott Ottóhoz Steenockerzel-be, és kint tartózkodása alatt az Ottó-vacsora, illetve a pártértekezletek is nélküle, de főleg ellene zajlottak. Hazatérte után nem sokkal, látva a helyzet teljes elmérgesedését, és a személye elleni indulatokat, határozott lépésre szánta el magát. 1936. december 10-én lemondott a saját maga által alapított párt vezetéséről, Makray Lajosnak adva át posztját.⁶³

December 17-én Sigray szűkebb körű pártértekezletet tartott, és arra kérte Grigert, hogy továbbiakban sajtónak ne nyilatkozzon a távozása okáról, szavai szerint amíg a „helyzet ki nem alakul.” Együttal ő is Makrayt bízta meg a párt átszervezésével. Azonban ebben az időszakban már egyre szilárdabb formát öltöttek azok a tervek, amelyek a párt átkereszteléséről, elnök cseréjéről vagy új párt létrehozásáról szóltak. Az elkövetkezendőkben azonban már a más párttal, pártokkal történő fúzió lehetősége vált egyre valószínűbbé, főleg a legitimista pártnál nagyobb súlyt képviselő Keresztény Gazdasági és Szociális Párttal (KGSZP) folytatott tárgyalások után.⁶⁴

Az 1937-es új esztendőben már mindenki számára egyértelmű volt, hogy a párt egy-maga nem hogy politikai törekvéseit sem tudja képviselni, de a saját válságából sem tud kilábalni, ha nem létesíti a legszorosabb politikai szövetséget a hasonló világnézetű, és ugyanazon politikai platformon álló pártokkal. Végül hosszas előkészítő tárgyalások után, 1937 január végén Egyesült Keresztény Párt néven négy párt, köztük a Nemzeti Legitimista Néppárt egységesülése következett be.

A Levéltári Szemle megvásárolható: Budapesten a Kis Magiszter Könyvesboltban. (Magyar u. 40.), az ELTE Egyetemi Könyvtárában és az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárában. Pécsen a Pécsi Történetész Céh Egyesülemél. (Rókus u. 2.) Debrecenben a Sziget Könyvesboltban. (Egyetem tér 1.)

⁶¹ KARDOS, 1998. 212-217.

⁶² MOL K149 (651/7)-1936-7-2841.

⁶³ Uo. 3080., és KARDOS, 1998. 218. Griger Miklós eltávolodását a párttól lásd részletesen: KARDOS, 1998. 214-218.

⁶⁴ KARDOS, 1998. 220-225.

A BONYHÁDI SZÉKELY MÚZEUM EGYESÜLET LEVÉLTÁRI ŐRIZETBEN LÉVŐ IRATANYAGAI II.¹

Magyarországon a nemzetiségi politika mindig is problematikus helyzeteket teremtett. 1945-ben sokan, magánszemélyek és hivatalban lévő kormányok úgy vélték az alkalom megadatott a nemzeti kisebbségek jogainak jogi keretek között történő rendezésére. A nagyhatalmi politika áldásával és a belpolitikai meghatározottság alapján a telepítések megtörténtek az országban. Oly hosszú idő elteltével még mindig feltehető a kérdés: megoldotta-e a radikálisnak mondható telepítési akció a felhalmozódott feszültségeket? Bár számos tanulmány készült e témában, a történetekkel, a forrásokkal való szembesülés nem teljes ma sem.² A *Völgységi Székely Múzeum Egyesület* fondja szép számmal őriz a dél-dunántúli, elsősorban a tolna megyei németek kitelepítésére és a bukovinai székelyek letelepítésére vonatkozó, ismertetésre és feltárássra méltó iratot. A telepítési, illetve a megtelepedés időszakát idéző dokumentáció szinte a keletkezésétől fogva már a múzeumi egyesület gyűjteményét gyarapította.

A Bonyhádi Telepítési Hivatal

A németek esetében a „minden nemzeti kisebbségnek jogában áll ott élni, ahova a történelem viszontagságai sodorták” elve nem igazolódott be. A hazai németiség felelősségre vonása a földreformrendelet elfogadását követően lett tárgya igazán a politikai vitáknak. A pártok többsége a németek kitelepítése mellett voksolt. A földtörvény hatálya kiterjedt a volksbund tagok, a népellenes, háborús bűnösök vagyonának elkobzására. Ez lehetőséget adott a kollektív bűnösség elvének alkalmazására. A megbüntetés igénye összefonódott a tiszántúli nincstelenség földhöz juttatásával, a menekültek és a bukovinai székelyek elhelyezési dilemmájával. A gyakorlati végrehajtás szabályozatlanságából következett, hogy szervezetlenül, egyéni tervek szerint, pártok közreműködésével megindult a telepítés. Végül a törvényhozás megkésve ugyan, de mégis megalkotta a szükséges törvényeket. A *Népgondozói Hivatal* felállításával állami hivatali ügyintézkést kapott a ki- és betelepítés.³ E közben volt egy központi felügyelet nélküli korszak, amely alatt a tolnai telepítési események lezajlottak.

A *Bonyhádi Telepítési Hivatal* létrehozójának, *Bodor György*nek visszaemlékezéséből és egyéb írásaiból a hivatal működését részleteiben ismerhetjük meg. *Bodor György*⁴ telepítési vállalkozása irányító központjával a közel 80%-ban németekkel lakott, „*Schwäbische Türkei*”-nak nevezett vidéken az egykori *Völgységi járás* székhelyét, *Bonyhádot* jelölte ki. *Bonyhád* környékének kiválasztásában több szempont is szerepet játszott. A környék gazdálkodási szokása hasonlított a székelyek által ismerthez. A vidék viszonylagos elszigeteltsége pedig biztosíthatta, hogy a „*székely ember székely maradhasson.*”⁵

¹ Jelen tanulmány „első részét” ld. a *Levéltári Szemle* 2006/4. számában!

² TÓTH ÁGNES: *Telepítések Magyarországon 1945-1948 között*. Kecskemét, 1993, 5-9. (Továbbiakban: TÓTH)

³ TÓTH, 55-56.

⁴ Személyére vonatkozólag ld. jelen tanulmány első részét a *Levéltári Szemle* 2006/4. számában, 59.

⁵ Tolna Megyei Önkormányzat Levéltára (továbbiakban: TMÖL) XXXI.9. Bodor György iratai 1. doboz, Székelyek a Dunántúlon, kéziratos, 23.

Bodor feltűnése előtt már történt elhelyezés német településen *Kardos László*, a nagybirtok felszámolására küldött kormánybiztos intézkedésére a megyében. Meghatalmazása azonban nem vonatkozott a menekült székelyekre. A földosztás kapcsán fele-fele arányban német-magyar összetételű *Váralján 1945. április 10-én* 18 menekült családnak adtak először az elkobzott „*bundus vagyomból*.”⁶ Ezt a precedensnek is tekinthető esetet tekintette aztán modellnek *Bodor*. Áprilisra az is kiderült, hogy a nagybirtokok felosztása után telepítési célra a Völgysegi járásban már csak a német vagyonok jöhettek számításba.⁷ Részben a megoldatlanság, részben a véletlenszerűség hozta, hogy *Bodor György* előállt a telepítési elképzelésével *Kerék Mihálynál*, az *Országos Földhivatal* igazgatójánál. *Bodor 1945. április 25-én* érkezett *Bonyhádra*; a zsebében 2000 pengővel, a Földhivataltól utazási igazolvánnyal és *Erdei Ferencnek* a megyei főispánhoz intézett levelével, valamint a telepítés előkészítésére vonatkozó szóbeli megbízással.⁸ *Tolna megyében* két támogatóra, *Cser Sándor* kommunista főispánra és *Vér Béla* járási főjegyzőre számíthatott.⁹

A *Bukovinát* alig három éve elhagyó székelyek *Bácskából 1944. október 6-án* kényszerűségből ismét útra keltek. A visszavonuló német csapatok útvonalán indultak el, a hadműveletek felgyorsulása miatt ezernyi akadállyal küzdve. A viszontagságos menekülésük alatt az egész *Dunántúlon* szétszóródtak, vándoroltak az utakon *Győrre, Zaláig*. Szerencsésebbnek érezhették magukat azok, akik *Tolna, Fejér*, vagyis a korábban felszabadult megyékben rekedtek. A menekültek a közöttük stafétaszerűen járó hírekből értesültek a *Bonyhád* környéki telepítésről.¹⁰

Bodor 30 évvel később számvetésnek is szánt memoárjában sikerként könyvelte el, hogy 24 óra alatt az *Országos Földhivataltól* és az *Országos Földbirtokrendező Tanácstól* független hivatalt teremtett a „*német-székely kérdés*” megoldására, hogy mindössze hat hét alatt összegyűjtötte, és otthont talált a kóborló székelyeknek. Mindezt kormánybiztosi kinevezés nélkül tette, ám a megszólítást elfogadva, megfogalmazása szerint: „*Így lettem Magyarország egyetlen >választott kormánybiztosa*.” A hivatal személyzete meglehetősen sokszínű volt. A politikai támogatást *Árvai Sándor* és *Kovács Sándorné* kommunista küldöttek jelenítették meg. Mellettük a bukovinai menekültek közül *Szőcs Gergely*, *Várda Aladár* tanítók, *László Antal* lelkész, *Kis-Várday Gyula* orvos került pozícióba. A személyzet bácskai tagjai voltak *Papp János* és *Hódosy Endre*, az erdélyieket *Gaál Miklós* képviselte. Később csatlakozott a társasághoz *Török Pál* és menyasszonya *Dechy Lili*, illetve annak barátnője *Simén Erzsébet*. A telepítés anyagi bázisa a volksbund vagyomból származott. A kényszervágott állatok húsának kiméréséből 200 ezer pengő folyt be, ami bőven fedezte a költségeket. A karhatalmi háttérrel a *Jancsesz-fivérek* vezette kis létszámú rendőrség adta, amely a *Bodor György* által felvett kiegészítő rendőrökkel kiegészült. A rendőrség politikai osztályára hárult a községi volksbund listák ellenőrzése.¹¹ A telepítés mérlege: *Tolnában 28, Baranyában 7 és Bács-Bodrog megyében 3*, azaz

⁶ TALPASSY TIBOR: A föld gazdát cserél Budapest, 1945, 26-30. (Továbbiakban: TALPASSY)

⁷ TÓTH, 59.

⁸ TMÖL XXXI.9 THIERY ÁRPÁD: *Bábel volt, Véménd* című könyvéről *Bodor György* kritikája, kézirat 8-10. (Továbbiakban: THIERY)

⁹ TMÖL XXXI. 9. Honfoglalás II., kézirat 7. (Továbbiakban: Honfoglalás)

¹⁰ TALPASSY 12-20.

¹¹ TMÖL XXXI. 9. Székely Honfoglalás 1945-ben. A *Forrás* című folyóirat 1975. évi 3. számában megjelent írás kézírata 36-41. (Továbbiakban: *Forrás*)

összesen 38 községben a 3821 bukovinai családot 3721 házban helyezték el, és számukra 33085 kh földet és 1508 kh szőlőt jutattak.¹²

Bodor György a letelepítés menetéről, az alkalmazott módszerekről is részletesen beszámolt az emlékirataiban. Az érkező székelyeket a járás bevezető útjainál hirdetmény fogadta. A magányosoknak, az öt főnél kisebb csoportnak 5-6 napi élelemmel, takarmánnyal *Bonyhádon* a telepítési hivatalban kellett jelentkezniük. Közben a nagycsoportok a végleges letelepítésükig a járás határában várakoztak. Május közepén a székelység már együtt volt, kivéve a *Bácskában* maradt 400 családot.¹³ Az egy faluból származókat együtt egy településre irányított. A sokgyermekes családokat a legnagyobb házakba költöztették. „*Olyan kezdetleges eszközökkel, mint itt, azt hiszem még nem történt honfoglalás.*” — emlékezett vissza *Bodor* az egyik írásában.

Kidolgozott terv, számadatok hiányában cselekedett. Nem volt tudomása a bukovinai székelyek létszámáról, az igénybe vehető földterületek nagyságáról, a diszponálható házakról. Információja csak annyiból állt, hogy a *Völgységi járásban* közel 30 ezer német élt, akiknek felét, kétharmadát ki kell telepíteni. Természetesen karhatalmi segítséggel és „*Volksbund alapon*” a németeket a koncentrációs tábornak kinevezett *lengyeli* volt Apponyi-kastélyba internálták. A ki- és betelepülés egyidejűségét alapelveként kezelte. „Menet közben” *Bodor* is belátta, hogy nehéz volt megállapítani, ki tekinthető bundtagnak?¹⁴ A helyi vezetők nem egyszer „*szabotáltak*” a listák készítésekor a német lakosság megmentése érdekében. *Bodor* elismerte módszereinek „*forradalmi*” voltát, amelyek elsősorban a föld megszerzésére irányultak a 600/1945. M. E. sz. rendelet 4., 6. §-a irányadó cikkelyei nyomán.

„*A német náciizmus politikai és gazdasági érdekeit támogató magatartás*” is elegendő volt a vagyonelkobzáshoz, amely alapján minősítették az egész családot. *Bodor* a kiürítendő falvak jegyzékét mindig előző este közölte — utasítás formájában — a rendőrséggel.¹⁵ A rendőrség túlkapasait sem nélkülöző falu-kiürítéssel a betelepítés zökkenőmentesen, gyorsan véghezvihető volt. Azzal már nem számolt, hogy a németek németországi kiszállításukig visszatértek lakásaikba, és a kényszerű együttélés újabb konfliktusokat indukált. Szerinte a legfőbb cél, — a gazdasági munka folyamatossága — ily módon garantáltan biztosított.

Elviekben a székelyeket teljesen üres házakba kellett volna betelepíteni, mivel azonban semmijük sem volt, a bútorok, a háztartási felszerelések, az élelmiszerek, a ruházat is az elkobzás tárgyát képezték. *Bodor Györgyöt* sok támadás érte azért, mert olyan családokat is érintett az elkobzás, akik a törvény paragrafusain kívül estek. Számításai szerint a 12 ezer német gazdaságból kb. 2,7% szenvedett vagyonfosztást. Úgy tűnik eléggé nagyvonalúan bánt a számokkal, sőt figyelmét elkerülte az otthonaikból más településekre távozottak, a vagyonkorlátozottak népes száma és sorsa. Önigazolásaként ezt a „*meglepetésszerű rohammal*” teremtett szituációt úgy magyarázta, hogy 1-2%-nyi hiba „*a történelmi eredmény mellett nem számít. A kollektív igazságok érvényesítése elkerülhetetlenül együtt jár egyéni tragédiákkal.*”¹⁶ A módszerét maga is szabálytalannak minősítette, hiszen a vagyont elvenni és juttatni csak az elkobzási határozatok meghozatala után lehetett volna. *Bodor* taktikázott azzal, hogy a kész tények kerültek törvényesítésre. A

¹² THIERY, 1-5.

¹³ *Forrás*, 34-35.

¹⁴ *Forrás*, 27-34.

¹⁵ *Forrás*, 41-45.

¹⁶ *Honfoglalás*, 1-7.

Megyei Földbirtokrendező Tanácsnak június 11-14. között mindössze 3 napja volt a 4400 elkobzási javaslat felülvizsgálatára, amellyel végül is lezáródott a telepítés első szakasza.¹⁷

A társadalom nyomására 1945. május közepén *Bodor Györggyel* szembeni fenntartások, ellenérzések megszokasodtak. A halmozódó panaszok, a bonyhádi rendőrség elleni sajtótámadás miatt a kormányzat is már kényes kérdésnek ítélte meg a telepítést, ezért *Erdei Ferenc* belügyminiszter egy találkozóra invitálta *Bodort*.¹⁸ Ekkor, pontosabban a május 29-i határozatával csupán korlátozta a „magánakciót”, mert a felfüggesztés ellen tiltakozó parasztpárt fellépésére 25 községben a „kormánybiztos” mégis folytathatta a tendőket június végéig.¹⁹ *Bodor* saját személyének túlzottan nagy jelentőséget tulajdonított, amelyet egy barátjához írott magánlevél is megerősített: „Az újonnan alakított Népgondozói Hivatal először teljesen ki akart engem kapcsolni a megkezdett telepítés befejezéséből. A személyi kérdés nem volt fontos de ez az ügy érdemének ártott volna. Annyira az én kezemben fut össze minden szál, s annyira sürgős az intézkedés, hogy bármilyen jó szándékú újonc kezéből kiperelték volna a bundus-házakat.”²⁰

A Bonyhádi Telepítési Hivatal iratai

A ki- és betelepítés folyamatát, jogi szabályozottságát, illetve szabályozatlanságát vizsgáló munkák ma talán segítik a tisztánlátást. Azonban e kérdéskört komplexen vizsgáló, tárgyilagos, az egyoldalúságot elkerülendő, az egyedi eseteket is vizsgálódás alá vevő feltárást sem lehet mellőzni. A székelység oldaláról szemlélők a németek egyetemes bünyöségét elfogadva képtelenek az egyént látni, hogy azonosulás nélkül, félelemből, kényszerből, félrevezetésből is bele lehet sodródni dolgokba, tehát nem találtak felmentést egyetlen egy német nemzetiségű esetében sem.²¹ Nyilván a másik félnek is megvolt a maga igaza. Bonyolult, feszültségekkel terhelt időszak nemzetiségeket, családokat, embereket egymás ellenfeleivé tett. A *Bonyhádi Telepítési Hivatal* levéltári anyaga változatos adalékot kínál a problémák felvetéséhez és megválaszolásához.

A kétdoboznyi iratanyag rendszerét egyrészt a ki- és betelepítésre kijelölt Tolna, illetve Baranya megyei települések névsorrendje adja. A községek telepítési dossziéja többféle iratfajtát, jegyzőkönyvet, névjegyzéket, kimutatást, a telepítési hivatal utasításait, valamint esetlegesen a helybeli lakosság és a telepesek közti viszályokról szóló leveleket tartalmaz. Minden településen a 600/1945. M. E. rendelet végrehajtása érdekében a 4. § értelmében létrejöttek április elején a volksbund tagok, a háborús bűnösök névsorának összeállításával foglalkozó hattagú bizottságok. Az őslakosságból szerveződött bizottság minden településen elkészítette a kimutatást a név, a születési év, a hollét és a volksbundtagság megszűnése rovat kitöltésével. Kivételes esetet képvisel *Györe* község

¹⁷ *Forrás*, 45-49.

¹⁸ *Honfoglalás*, 14.

¹⁹ *Forrás*, 36., *Honfoglalás*, 18.

²⁰ TMÖL X. 51. Bonyhádi Székely Múzeum Egyesület iratai. Völgyeségi Telepesek Központi Szövetkezete Bonyhádi iroda. 58. doboz. Vegyes levelezés, 1945. május 29.

²¹ TALPASSY, 38-44. Néhány történeti munka: FEHÉR ISTVÁN: *Politikai küzdelmek a Dél-Dunántúlon 1944-1946 között* Budapest, 1972. Továbbiakban: FEHÉR) FÜZES MIKLÓS: *Forgószél. Be- és kitelepítések Délkelet-Dunántúlon 1944-1948 között*. Pécs, 1990. Uő: *Völgyeségi forgószél. Völgyesség két évszázada*. Bonyhád, 1991. KOMANOVICS JÓZSEF: *Telepítések Baranyában 1945-1948*. Pécs, 1969.

példája, ahol a községi elöljáróság állította össze a mind a földigénylők, mind az elkobzás alá eső családok jegyzékét.

A telepes földigénylő bizottságok, vagy másképpen az „ötös bizottságok” a jegyzőkönyvek tanúsága szerint 1945. április 4. és június 15. között alakultak meg a községekben. Szerepük óriási volt, hiszen ezek a bizottságok határoztak a vagyoneklobzásokról, és a döntéseiket szinte azonnal realizálták; igazolva, hogy valóban a *Földbirtokrendező Tanács* a folyamatból egyelőre kiiktatódott. A telepítési biztostól származó „*megengedem, utasítom*” kezdetű iratok jelentős része a sváboktól jogtalanul elvett ingóságok, ruha-félék visszaadására, vagy a telepes őrizetére bízott ruhaneműk, bútorok soron kívüli kiadására szólította fel a községi elöljáróságot, illetve a földigénylő bizottságot. A források csak sejtetik a vagyonevesztettek lelki megrázkódtatását, a telepesek aggodalmát. Vajon szabad-e, lehet-e birtokba venni a másét, vajon végleges lesz-e a maradásuk? Bodor György a *bonyhádvarasdi* telepeselek előtt elhangzott gesztus jellegű fogadalmával — „*Ha menni kell, veletek megyek. Ha veszni kell, veletek pusztulok.*” — sorsközösséget vállalt.²² Újabb bizonyítékát adva ezzel a székelyek ügye iránti rendíthetlenségének.

A panaszok többsége a mindennapi összeütközésekről, a telepesek viselkedéséről, a pontatlan volksbund-listákról, birtokösszeírásokról, sváb ingóságok visszakéréséről szóltak. A helybeli őslakoságnak a kitelepítendőek iránti együttérzéséről és segítőkészségéről nagy bátorságot feltételező eset tanúskodik, amelyről az aparhanti telepeselek bejelentéséből értesülhettünk. A község postamesterei a kormánybiztos telefonját lehallgatva, a titoktartást megszegve megakadályozták egy sváb ház kiürítését. *Bátaszéken* az ő- és új lakosság közötti éles szembenállást leginkább *Németh Kálmán* plébános levelei érzékeltetik. A jelentésekben is hétköznapi történetek elevenednek fel. Például egyedinek nem tekinthető a *majosi* telepes földigénylő bizottság tette, miszerint a rossz viselkedésű, önkényeskedő, verekedős telepest kizárta mindenféle igénylésből. De az is előfordult, hogy a német németet jelentett fel. Sokféle listát is találhat a kutató: többek között a telepes családok nevei, a családtagok száma és a származás feltüntetésével készült névjegyzékeket, végleges elhelyezési és az áttelepítés elől megszököttek jegyzékeit. Egyetlen (!) hűségmozgalmi névsor maradt fenn, *Tevel* település anyagában. A „*sváb-mentő, legnagyobb sváb fészek*” titulust kiérdemlő *Hőgyész* község iratai között juttatási összeírás ív is fennmaradt. Csángó családok hányattatásai, ideiglenes tartózkodásuk megjelenik *Zomba, Grábóc* falvak telepítési irataiban.

A baranyai telepes községek közül *Hidas, Püspöknádasd (Mecseknádasd), Véménd* településekre vonatkozóan lehet kutatást végezni. Az egyéni panaszok, a fellebbezések, a főispánnak továbbított jelentések, a földrendező tanáccsal, a járási rendőrséggel, az orosz katonai parancsnoksággal folytatott levelezések és az internálási ügyek alkotnak egy-egy tárgyi csoportot. A *Fellebbezések* című csoport sokszínűsége, sokrétűsége csupán figyelemkeltő felsorolással jelezhető. A telepes juttatások különféle ügyei mellett itt helyezték el az 1939-es völgyeségi választásokról készített csendőrségi jelenést, számos parasztpárti iratot, a székely parasztszövetség alakuló jegyzőkönyvét, a *bátaszéki* vagyoneklobzó véghatározatot, a *Kisdorogra* véglegesen letelepített, ám mégis távozni szándékozó telepeselek aktáját. Ugyancsak ebben az iratsomóban olvashatjuk a már említett *aparhanti* postamesterek, postáskisasszonyok történetének további epizódjait.²³

²² TALPASSY, 35-36.

²³ TMÖL X. 51. 56-57. doboz

A Völgységi Telepesek Központi Szövetkezete

A bukovinai székelyek elhelyezésével szinte azonos időben született meg a szövetkezés gondolata. A telepesek körében élvezett tekintélyéből fakadóan, valamint erőteljes személyiségével Bodor a letelepítést követő eseményekre is hatással volt. A telepítés során az ő igazi segítői a telepesekből alakult községi földigénylő bizottságok voltak, amelyek a juttatást lebonyolították, és a gyakorlatban végrehajtották a telepítési hivatal rendelkezéseit.

Am az is bebizonyosodott számára, hogy a hivatal megszűntével további irányítás és tanácsadás nélkül a székelység nehezen boldogul majd. A földreformrendelet 30. §-a lehetővé tette a földműves-szövetkezetek alakítását az új földhöz juttatottak körében. A szövetkezetek megkapták az elkobzott gépeket, malmokat, mezőgazdasági üzemeket. Előszörban termelői funkcióra kitalált formához Bodor érdekképviselői szerepet is társított, vagyis saját megfogalmazásában: „*A földműves-szövetkezetek ürügyén tehát általános szövetkezetet akartam kialakítani.*” Bodor Györgyöt nemcsak a székelyek honfoglalása izgatta, hanem kezdettől fogva foglalkoztatta közérdekű célokat szolgáló székely közvagyon teremtése. Valamiféle javadalmazó közbirtokosságot képzelt el, amely finanszírozná a gépek vásárlását, üzemek létesítését és a kulturálódást. A termelő-, az értékesítő-, a beszerző munka, a tanulás és a közművelődés a székely hagyományokat őrző népi önkormányzatokban valósulna meg. Ez a bizonyos érdekszervezet 1945. június 10-én a telepes községek küldöttjeinek aláírásával szentesítettetett. A választmányba minden település egy tagot delegált. A 12 tagú igazgatóságban helyet foglalt Bodor György, László Antal és Németh Kálmán esperes is. Török Pál ügyvezető igazgató igazgatása alatt a megszűnt telepítési hivatal alkalmazottaiból állt össze a központ apparátusa. A kiinduló tőke a telepítési hivatal megmaradt pénzéből származott. A cégbírószágon bejegyzett, alapszabállyal rendelkező szövetkezet közgyűlésén minden tagszövetkezet öt küldöttjével képviseltette magát. Ez volt a „*székely parlament*”.²⁴

Az alapszabályban célként jelölték meg a kölcsönösség elve alapján a tagok gazdálkodásának előmozdítását, számukra telkek szerzését és lakóházak építését.²⁵ A megalakulás egybeesett Bodor „*kormánybiztosi*” ténykedésének befejeztével. Talán nem véletlenül, hanem időzítetten történt a szövetkezeti központ alapítása, amely a későbbiekben valóban igyekezett gondoskodni a telepesekről. Nem tűnik véletlennek az sem, hogy itt is fellelhetők inkább a telepítési ügyekben kompetens hivatalba illő iratok. A szövetkezet Budapesten is létrehozott egy irodát érdekeik képviselőjére. A bonyhádi (0,98 ifm) és a fővárosi iroda (0,36 ifm) 1945-1948 közötti éveket átfogó irattári anyaga önálló, egy-egy levéltári egységet képez.

²⁴ Honfoglalás, 20-25.

²⁵ TMÖL X. 51. Budapesti iroda. 66. doboz.

A Völgységi Telepesek Központi Szövetkezete bonyhádi irodájának iratai

A bonyhádi iroda iratanyaga részben irattípus, részben téma szerinti csoportokra épül. Az 1945. évi vegyes levelezés tartalmazza a telepítési hivatal április végétől június közepéig keletkező leveleit is, amelyek a volksbund vagyonokkal, elkobzással, kitelepítéssel, telepesek elhelyezésével foglalkoznak, az utasítások hangnemében. *Bodor György* működésének részletei is feltárhatók ezek alapján.

A szövetkezeti irattár az alakulástól, 1945. június 10-től datálható. A telepítési hivatal munkájának folytatása azonban igazolható. A folytonosságot jelzik a címzések, mint *Földművelésügyi Minisztérium Telepítési Hivatala, Bonyhád*, vagy egyszerűen a *Bonyhádi Telepítési Hivatal*. Az új szervezeti alakulat ügyvitelében a szövetkezeti mozgalom összefogása mellett a telepítés tennivalói is megragadhatók. E kettősség a fennállása egész időszakában jellemezte a szövetkezeti központot. Sajnos a baráti hangvétellű levelek címzettjei és a levélírók kiléte nem minden esetben tisztázható. Az aktákat nem iktatták. Az 1946-1947. évi időrendet mutató levelek zömében a szövetkezeti irányítást adják vissza, és a helyi hatóságokkal való együttműködést tükrözik. A községi földigénylő bizottságok — a továbbiakban is irányadónak tekintve azt — gyakori kapcsolatban álltak a központtal.

1946 márciusában felvetődött a szövetkezeti mozgalom átalakításának kérdése. A telepesek szövetkezeti központja ugyanis a földműves-szövetkezetektől eltérő, nagyon is sajátos szerepkört vállalt fel. Mélységesen ragaszkodva az érdekvédelmi funkcióhoz nem kívántak egy egységes hálózati rendszerbe tartozni. A szervezetük végül egy év haladékot kapott. A szövetkezet 1947 januárjában kezdeményezte a *Bukovinában* hagyott vagyon megszerzését, amelynek érvényesítését a békeszerződés életbelépése utánra halasztott.²⁶ A telepes problémakörből említendő meg egy érdekesség. A miniszterelnökség 1947. január 24-i leiratában elutasította a székely telepesek indokolatlannak ítélt áttelepülési kérelmét. Az ok-okozati viszonyok feltárása még várat magára.

A szövetkezet ügymenetét illusztrálja a sokféleséget mutató, „ügyvezetés” elnevezésű iratcsoport is, amelyben éppúgy elhelyezésre kerültek a székely községi földműves-szövetkezetek nyilatkozatai a telepes-központ megalakításáról, mint a szövetkezet elnökének és ügyvezetőjének hatáskörébe tartozó általános, juttatási és üzemek elvételével foglalkozó ügyek, a terménykereskedelmi szerződések, az alapszabály módosítása, az igazgatósági iratok stb.

Török Pál személyéhez, illetve a parasztpártban viselt járási titkári funkciójához köthető a „*Hozzászólás egy svábmentő memorandumhoz*” című kézirat, valamint a „svábmentesítési” kérvények, a Parasztpárt által készített javaslatok, a párttagok panaszaik.²⁷

Az iratanyag jelenlegi rendszere nem áttekinthető, a témakörök kialakítása nem következetes. Ezt leginkább a vegyes iratok őrzési egysége bizonyítja, amelyben számos különlegesség fedezhető fel. Ilyen például a tej-, a méhészszeletkezetek, a bonyhádi tagszövetkezet saját iratai, vagy a „névjegyzékek” feliratú egyedi kimutatásokat rejtő csomó.²⁸ Változó forrásértékűnek értékelhető a tagszövetkezetek abc rendben lévő dossziés anyagai.²⁹ A szövetkezet termelői, értékesítői tevékenységét leginkább a raktári jegyek, a

²⁶ THIERY, 6. TMÖL X. 51. 58. doboz: vegyes levelek, 1947. január 27.

²⁷ TMÖL X. 51. 59. doboz

²⁸ TMÖL X. 51. 60. doboz

²⁹ TMÖL X. 51. 61. doboz.

termelői átvételi jegyek dokumentálják. A pénzügyek, az elszámolások további háttér információkat szolgáltatnak.³⁰

A fővárosi iroda iratai

A budapesti iroda huszonegy római számmal jelölt kútfőjéből néhány kiemelésre méltó.

A telepítés témakör (I.) iratai a telepítési hivatal és a szövetkezet irattárának összekeveredésére utalnak, amely ugyancsak *Bodor György* kulcsfontosságú személyével hozható kapcsolatba. Itt fedezhető fel az *Országos Földbirtokrendező Tanácstól Kerék Mihály* aláírásával 1945. április 18-i dátummal *Bodornak* kiadott megbízás magyar-országi nyelven, vagy a *Bodor* magán telepítését berekesztő *Veres Péter* féle leirat, amely szerint *Bodornak* a telepítési okmányokat a *Népgondozói Hivatal* rendelkezésére kellett volna átadnia. Egy 1945. május 19-i keltezésű másolatban lévő irat *Bodor* széleskörű felhatalmazását erősítette meg. Itt szerepel *Török Pál* jelentése az 1945. június 11-14. között meghozott elkobzási határozatokkal kapcsolatban. A szövetkezeti ügyintézésben is születtek, természetesen nem határozatként, elkobzási ügyek. Informatívak a földkiosztás tárgykörben a tervek, a statisztikák, az észrevételek, a községi földigénylő bizottságok jegyzőkönyvei. A szövetkezet vette át a telepítési hivatal pénzmaradványát, és feltételezhetően ezért került az anyagba a telepítés pénzügyi elszámolása. Tagosítás, kitelepítés, összetelepítési tervek, telepesek átköltözési kérelmei, összefoglaló jelentések, moldvaiak letelepítése, bácskai befizetések rendezése témák fordulnak elő még eredeti, másolati, fogalmazványi formában.

A szövetkezeti ügyek (II.) között a közgyűlések, az igazgató tanács jegyzőkönyvei a testületi munkáról, az elvi, illetve a gyakorlati döntések mechanizmusáról tájékoztatnak.

A művelődés tárgykör (III.) egyházi, iskolai beadványokat, a *lengyeli* gazdasági iskola, a *teveli* tanintézet, a székely népművelési kerület, a népfőiskola szervezését takarja. Arra nincs magyarázat, hogy miért sorolták ide például az 1947-es telepes kongresszus teljes anyagát, vagy az irodabérlet irományait.³¹

Az üzleti ügyek (V.) alatt a kölcsönökért, segélyekért folyamodó levelezést találjuk. A kölcsönkérelmek indoklásaiban szövetkezeti mozgalom nehézségei is megjelennek. Többek között az is megtudható, hogy a szövetkezet a telepes falvak közvetlen felügyeletét a miniszterelnökségtől várja. Sőt támogatást reméltek a használaton kívüli cséplőgépek javítására, mezőgazdasági termékek feldolgozó üzemek üzemeltetésére is.

A *Személyek* (VII) iratcsomóban tanítónők, tanítók, „székely értelmiségiek” álláskeresésükkel, különféle egyedi panaszukkal keresték meg a szövetkezetet, amely befolyását, kapcsolatait látva vette orvosolta a bajokat. Számtalan kéréssel keresték meg a telepesek *Bodor Györgyöt* is. Ezekhez tartozik egy 1946. október 21-től 1947. augusztusáig használt ügykönyv évenként induló folyószámmal.

A VIII-XXI. számmal jelölt csomók igazi vegyes anyagnak tekinthetők, amelyben a telepítésről, a megtelepedésről, a pártéletről szóló, csemegének számító beszédek, újságcikkek, jelentések, leíró jellegű fogalmazványok nagyon jól kiegészítik a folyó ügyeket.

A budapesti iroda feladatkörében a felsőbb hatóságokkal, a különböző hivatalokkal tartotta a kapcsolatot a fentiekén túl még szociális, egyéb gazdasági ügyekben is. Meg-

³⁰ TMÖL X. 51. 62-64. doboz

³¹ TMÖL X. 51. 66. doboz

jegyzésre szorul, hogy tiszta, egyértelmű tárgyi sorozatokról nem beszélhetünk, bárhol bármilyen téma előfordulhat.³²

A Nemzeti Parasztpárt Völgyégi (Bonyhádi) Járási Szervezete

A magát a „magyar parasztforradalmak örökösének” valló Nemzeti Parasztpárt a föld-reform kapcsán jutott szerephez 1945 kora tavaszán. A pártprogram a reform megvalósítására alapozódott. Javasataik és a végrehajtást illető ajánlott módszereik a törvény alap-tételeiben visszacsengenek. A szegényparasztok, a gazdasági cselédek érdekeit képviselő és a falusi, városi értelmiségre támaszkodó párt radikalista módon kezelte a társadalom egyes kérdéseit, némelyeket pedig nacionalista felhanggal közelített meg. Alapvetően pártpolitikai érdekek érvényesültek abban, hogy minden németben volksbundistát gyanítottak. Kitartoan szorgalmazták a volksbund vagyonok elkobzását, a németek eltávolítását az országból. Ez a párt mondta ki először: „*Ki az országból az áruló svábokkal!*” Az általános németellenességüket motiválta az is, hogy a földreform néhány hónappal megelőzte a kitelepítést, az elkobzott földeket már kiosztották a telepéseknek. Azért is siettek a németek mielőbbi kitelepítését, mert úgy gondolták, hogy ez az egyedüli megoldás a német-székely konfliktus feloldására.

Pártépítő programjukban a bukovinai székelyek letelepítésének gondja központi kérdéssé vált, ugyanis a világháború előtt a parasztpártnak a német lakta *Völgy*ségben nem voltak szervezetei. A *Dél-Dunántúlon* a párt az új telepések, a székelység belépésével 24-30 ezres biztos szavazatot remélhetett az őszi választásokon.³³ A választási kampányuk szlogenje, a „*Néppel a népért!*” célkitűzéseik tömörített változata a pártjellegét hangsúlyozta. *Veres Péter* utalt arra is a pécsi választási nagygyűlésen, hogy az osztálypártként funkcionáló parasztpártnak szüksége van a sikerhez a demokratikusan gondolkodó értelmiségre. Az értelmiség, a bukovinai telepések megnyerésével erősebb parlamenti pozícióra törekedtek. A kudarc, a támogatottság elmaradása után a vezetőség azonban a taktikai és egyéb célokat, a kollektív felelősség elvi álláspontját nem vizsgálta felül. A továbbiakban a parasztpárt a kommunista párt, a „*munkáspártok segédcsapataként*” funkcionált.³⁴

Bodor György a párt frissen belépett tagjai közé tartozott, de régi barátság fűzte a népi írókhoz, és nem utolsósorban a székelységről vallott gondolatait a vezetők többsége is méltányolta. A párt keretei között elsőként és akkor ismertette telepítési elképzeléseit, amikor még az országban senki sem tette fel a kérdést: mi legyen a székelyekkel?³⁵ A feljegyzéseiben a pártprogram ismétlődött meg, vagyis azzal teljesen azonosult. Tisztában volt a székelység pártoskodás iránti közönyével, a magyar belpolitikai tájékozatlanságával. Ám az adott szituációban véleménye szerint párttámogatás nélkül a székely-letelepítés ügye sikertelenségre ítéltetett volna. A helyi pártalakítást a telepes érdekek érvényre juttatása is indokolta, ugyanis csak valamelyik párt színeiben lehetett egy telepes a községi nemzeti bizottság tagja. A párttámogatás feltétele a székelység csatlakozása volt. A *Telepések Központi Szövetkezetének* alakuló közgyűlésén, 1945. június 10-én ha-

³² TMÖL X. 51. 67-68. doboz

³³ FEHÉR, 160-163.

³⁴ SZIRTES GÁBOR: *A „gatás kommunisták”? A Nemzeti Parasztpárt Baranyában 1945-1949.* h.n., 1993. 17-74.

³⁵ TALPASSY, 31.

tároztak a tömeges pártagságról, miután a székelység politikai állásfoglalását megvitaták.

A Nemzeti Parasztpárt Völgységi (Bonyhádi) Járási Szervezete iratai

A párt *Völgységi (Bonyhádi) Járási Szervezetének* feltehetően töredék iratai kerültek a múzeum gyűjteményébe. A helyi pártélet 1945-1948 közötti időszakából származnak a dokumentumok. A rövid életű párt helyi szervezetének szórvány forrásai csupán adalékokat szolgáltatnak a párttörténethez, viszont azok a helyi vonatkozások miatt felértékelődhetnek a megyetörténettel foglalkozók körében, valamint a telepítés kortörténeti jelenségeire választ keresők számára.

A kétdoboznyi iratanyag klasszikus irattári rendszert nem alkot. A levéltári rendjében tárgyi csoportokra tagolódik, mint például propagandaanyag (1947), meghívók országos és helyi pártértekezletekre, rendezvényekre (1945-1948). A névjegyzékek irattípusba soroltatott be néhány község volksbundus tagjainak, a pártbéli értelmiség, az országos politikai bizottságba delegálandó *Veres Péter* jelöltek, a rendőri szolgálatra jelentkezettek, a kitelepítéssel egyet nem értő, kifogásolt és áthelyezésre javasolt községi jegyzők névsora.

1945 júniusában egy kérdőív járta körbe a községi szervezeteket, amelynek egyik kérdése a következőképpen hangzott: „*Milyen óhaja, kívánsága van a központtal szemben a helyi pártnak?*” Erre adandó válaszok között a leggyakoribb kívánságként fogalmazódott meg a „bundusok” eltávolítása, só, cukor, gyufa, vas, kötéláru ellátás, a községi vezetőség parasztpárti összeállítása. Egyetlen egy község kívánság-listáján meglepő módon csupán egy hálózati rádió és könyvek hiánya szerepelt. A kérdőívek némelyikénél a válaszadó nem azonosítható be. A kérdések között szerepelt többek között, hány tagja van a pártnak helyben, hány család jutott földhöz, van-e párthelyiség, mozi stb. Az iratanyagban található még a központból, a megyei szervezettől érkező tájékoztatók, be- és kilépési nyilatkozatok, tagnévsorok, amelyek nem elegendőek a tagnyilvántartás rekonstrukciójára. A levelezésben a pártélet és közvetetten a telepések mindennapjai villannak fel. Az *I. Országos Telepes Kongresszus* szervezésével kapcsolatos feljegyzések is helyet kaptak a pártanyagban. Az országgyűlési választások kortes és propaganda nyomtatványai mellett az 1945-ös nemzetgyűlési választásokra készült községi névjegyzékek, szavazóköri jegyzőkönyvek nem alkotnak teljes sorozatot. Az 1947-es választásokkal kapcsolatosan pedig a háttér információkban bővelkedő levelezés ajánlható.

*

A három ismertetett iratanyag a háború utáni *Magyarország* eseménytörténetéből, más-más aspektusból elsősorban a bukovinai székelyek végleges megtelepedéséhez kínál forrásanyagot. A háromféle iratanyag — nemcsak az egyidejűségük okán, hanem *Bodor György* személyén keresztül is — szorosan összefügg. Kétségtelen, hogy a történések mozgatója *Bodor György* volt, aki harminc évvel később végigjárta az általa betelepített falvakat. Ez útja során érezte igazán, hogy történelmet írt: a *Völgység* nemzetiségi összetételét, néprajzi képét tekintve már egyharmad német és kétharmad székely lakosságot mutatott. *Bodort* — visszaemlékezése tanúsága szerint — megérintette a „hatalom hatalma”, a tekintély mámorító érzete.

Cselekedeteinek megítélése, a konklúziók megfogalmazása árnyalt kutatási módszerek segítségével a kutatók, történészek feladata már.

2007. október 9-én a 30. levéltári napok rendezvénysorozat első napján *Szegeden* került sor az Oltvai Ferenc-díj átadására. A *Csongrád Megyei Levéltár* dolgozói titkos szavazásának eredményeként *Dunainé Bognár Júlia* nyugalmazott igazgatóhelyettes kapta a rangos kitüntetést.

2007. október 23-án, az 1956-os forradalom 61. évfordulójára rendezett ünnepi közgyűlésen DR. LÁZÁR JÁNOS, *Hódmezővásárhely* polgármestere a *Csongrád Megyei Levéltár* igazgatóját, PROF. DR. BLAZOVICH LÁSZLÓT Pro Urbe-díjjal tüntette ki a város kulturális életében kifejtett tevékenységéért.

SEGÉDLET A HÉBER IRATOK KEZELÉSÉHEZ.

DÁVID GÁBOR—TORONYI ZSUSZANNA. Magyar Zsidó Múzeum és Levéltár.
Budapest, 2006. 115.

Magyarországon az 1980-as években jelentek meg olyan, részben tankönyvek funkcióját is ellátó kiadványok, amelyek hasonlóak, tudományos átirások, szöszedetek stb. segítségével a nem magyar nyelvű levéltári iratanyag tartalmi feldolgozásának zömmel írástörténeti-nyelvi problémáiba vezetnek be a levéltárosokat és a kutatókat. (A „*Levéltári módszertani füzetek*” sorozatban: *Német forrásszöveg olvasási gyakorlatok*, Bariska István, Somkúti Éva és Sashegyi Oszkár munkája, valamint a *Dóka Klára* szerkesztette *Latin forrásszöveg olvasási gyakorlatok*.) A most ismertetésre kerülő, *Toronyi Zsuzsanna* és *Dávid Gábor* tollából származó munka talán ezekhez áll leginkább közel, célkitűzése, szerkezete és metodikája, (egy ezeket megvilágító néhány oldalas „bevezető” vagy „előszó” sajnos hiányzik a kötetből!) annyiban mégis eltér az előbb említettekétől, amennyiben más feladatok állnak a hazai héber nyelvű levéltári iratanyag kutatói előtt.

A *Magyar Zsidó Múzeum és Levéltár* kiadásában napvilágot látott, műfajában úttörő, szerényen „segédlet” címet viselő mű a — most már több mint évszázados — judaisztikai forrásfeltáró munkálatok sorába illeszkedik, ezek közül elegendő megemlíteni a *Magyar Zsidó Oklevéltár* 18 kötetét, valamint *Komoróczy Géza* és *Spitzer Shlomo* által nemrégiben közreadott gyűjteményt (*Héber kútforrások Magyarország és a magyarországi zsidóság történetéhez a kezdetektől 1686-ig*). A közgyűjteményekben esetleg még lappangó héber betűs kútfők felkutatásának fontossága aligha szorul magyarázatra, ezért is üdvözölhető a vállalkozás.

Mielőtt a recenzens a tényleges ismertetésre térne, be kell ismernie, hogy nem szakértője a héber kéziratoknak, így pusztán archivisztikai-archeográfiai szempontokból tud véleményt alkotni. A hét számozatlan fejezetből álló kötet négy (a függelékkel együtt öt) nagyobb tartalmi egységbe sorolható. Az első a magyarországi zsidóság — legkésőbb a 11. század közepével induló — történetének tömör áttekintésével kezdődik, majd a zsidó írásbeliség mögött álló intézmények: hitközségek, „szent testvériségek” (Hevra Kadisa) és más egyletek, valamint iskolák típusainak rövid, de alapos ismertetését kapja az olvasó, ugyanígy az ezeket irányító-működtető tisztségek, testületek „kislexikonát,” néhány oldalon külön is kitérve az írnokokkal és illusztrátorokkal kapcsolatos tudnivalókra.

Az általános történeti és intézménytörténeti vázlat alapján lehet megérteni a héber és jiddis nyelvű levéltári anyag sajátosságait, értékelni az ide tartozó különféle dokumentumokat, kéziratokat, végül felállítani tipológiájukat. Az iratfajtákat bemutató rész így az előbbi tematikus blokkra épül, és sorra bemutatja a különféle jegyzőkönyvek, okiratok és egyéb, nem levéltári jellegű kéziratok típusait (naptárak, imakönyvek stb.)

Az eddigiekben történeti-irattani háttérük szerint megismert kéziratok olvasásához, tanulmányozásához szükséges paleográfiai–nyelvi–kodikológiai–kronológiai anyag található a harmadik nagyobb egységben. Ezt egészítik ki azok a szempontok és háttérinformációk, amelyeket az előző fejezet segítségével elolvasott héber iratok leírásakor, vagyis e dokumentumok helyhez (hitközséghez) kötésekor, keltezésekor, esetleg címének, műfajának megállapításakor és a benne szereplő nevek kigyűjtésekor követni kell.

Az általános és elméleti fejezetek után négy esettanulmány segítségével az egyedi-
ség és a gyakorlat kerül sorra, kiegészítve további, a héber betűs feliratok „megfejtésé-
hez” kapcsolódó tanácsokkal. Talán érdemes lett volna kitérni a nem a zsidó közösségek-
hez, intézményekhez kapcsolódó haebraica kérdéseire — pl. zsidó vonatkozású latin, né-
met stb. nyelvű oklevelek, iratok hátlapján nemritkán feltűnő héber írásokra — is. (Bár
ebben az esetben a feldolgozáshoz szükséges adatok valószínűleg az irat szövegéből is
megkaphatók.)

Végül a függelékbe került paleográfiai rész folytatása, azaz a héber abc betűiből ösz-
szeállított, a továbbiakban minden bizonnyal remekül használható táblázat (betűnév,
hang- és számérték, emellett négy oszlopban a legjellemzőbb hazai héber írásokból vett
betű-facsimilék), az összevont glosszárrium és tárgymutató, majd a további munkához se-
gítségét nyújtó, itt felhasznált szakirodalom jegyzéke teszi teljessé a munkát.

A mű nagy értéke, hogy oldalain nemcsak egyes írásjelekről, hanem több, a tárgyhoz
szorosan tartozó szavakról vagy jellegzetes iratokról készült hasonmás is megtalálható.
Különösen a szövegben szereplő fogalmak és a szemléltető példák logikus összekapcsol-
ását lehet dicsérni. És jóllehet sok információt közöl a kötet, gördülékeny stílusa, a szer-
zők remek didaktikai érzékére utaló felépítése voltaképpen könnyű olvasmánnyá teszik.
Befejezésül ki kell emelni a kötet magas színvonalú kivitelét, a szép illusztrációkat,
mindezek — főleg a levéltári segédletek megszokott puritánságához viszonyítva — alig-
hanem elősegítik, hogy ne csak levéltárosok vagy szakmabeli kutatók használják a se-
gédletet, hanem érdeklődők széles körének is kedve legyen forgatni lapjait.

Kis Péter

2007. október 26-án Bukarestben, a Belügyminisztérium Rendőr Akadémiáján
működő Levéltárosképző Kar fennállásának 15. évfordulóján kerekasztal-
beszélgetést rendeztek a levéltáros-képzés aktuális kérdéseiről, illetve az *Európai
Unió* kereteiben működő nemzetközi levéltáros-képző intézet létrehozásáról. A
rendezvényen jelen volt HON-PROF. DR. LORENZ MIKOLETZKY az *Osztrák Állami
Levéltár* főigazgatója, a *Nemzetközi Levéltári Tanács* elnöke, képviseltették
magukat a bolgár, a lengyel, a cseh levéltári főigazgatóságok. A *Magyar Országos
Levéltár* részéről jelen volt és felszólalt PROF. DR. GECSÉNYI LAJOS főigazgató, aki a
tanácskozás keretében eszmecserét folytatott a magyar-román bilaterális
kapcsolatokról ADRIANA-LAURA MIRON asszonnyal, a *Román Nemzeti Levéltár*
főigazgató-helyettesével és IOAN DRAGAN úrral a Nemezeti Levéltár kolozsvári
területi levéltárának igazgatójával.

GRÓF BATTHYÁNY KÁZMÉR (1807-1854) EMLÉKEZETE.

Szerk.: Ódor Imre—Rozs András. Pécs, 2006. Baranya Megyei Levéltár, Baranyai Történelmi Közlemények, 1. 206.

A magyar reformkor illetve az 1848-49-es forradalom és szabadságharc történetének elég gyakran előtérbe kerül az úgynevezett „második vonala”, akikről kevesebbet beszélünk, akikről úgy érezzük, kevésbé tudtak kitörni *Deák, Kossuth, Széchenyi* árnyékából. Akik életrajzaikhoz, közéleti és politikai működésükhöz nyúlnak, gyakran emlegetik a „méltatlanul elfeledett”-séget, ami azért az esetek többségében igaz is.

Jóllehet mindez érthető, hisz az 1830-1840-es évek történelmünk olyan „sikerkorszakai” közé tartozik, amelynek meghatározó személyiségei kedvelt hivatkozási pontok a mindenkori közélet illetve a hétköznapok szereplői számára egyaránt — akár a történeti hűségétől való elrugaszkodás mellett is. A reformkort azonban nemcsak a „nagy” politikus generációnak köszönhetjük, a korabeli közélet valóságához hozzátartoztak azok a vármegyei vagy országos szinten politizáló személyiségek, akik lefolytatták a reformokkal kapcsolatos vitákat, „működtették” a korabeli belpolitikát, egészen 1848-1849 forrágatagán át. Utóbbiak közé tartozik Batthyány Kázmér gróf is, akiről azért történelemkönyveink ha mást nem, annyit megemlítenek, hogy 1844-ben a *Védegylet* elnöke illetve 1849-ben a *Szemere-kormány* külügyminisztere lett.

Életműve azért ennél jóval sokrétebb volt, s hogy tevékenysége az elmúlt években nem számított teljesen fehér foltnak, az a *Batthyány Kázmér* szűkebb pátriájának számító *Baranya megye* helytörténészeinek, elsősorban a 2006-ban elhunyt *Füzes Miklós* életrajzi tanulmányainak és könyvének köszönhető. A *Baranya Megyei Levéltár* 2004 májusában, Batthyány halálának 150. évfordulóján kétnapos konferencia szervezésével vállalkozott arra, hogy közéleti tevékenységét, pályaképét felidézze. A konferencián elhangzott előadások anyagát *Ódor Imre* és *Rozs András* szerkesztették ízléses kiállítású köteté, mely szintén a megyei levéltár gondozásában, a helyi levéltári évkönyv új sorozatában tavaly látott napvilágot.

A kötet legfőbb értékét az adja, hogy nem az „évfordulós kényszer” hatására született megemlékezéseket tartalmaz, sokkal inkább olyan eredményeket felvonultató tanulmányokat, melyek — a Batthyány-életrajz pontosításán túl — önmagukban is a kor történetírását gazdagítják. A *Batthyány Kázmér* emlékének historiográfiai elhanyagoltságát, valamint az említett konferencia rendezését ismertető előszót követően *Völgyesi Orsolya* tanulmányát olvashatjuk, mely Batthyány 1839/40-es illetve 1843/44-es országgyűlésen tanúsított szerepével foglalkozik. A főrendi ellenzék létrejöttében és szervezésében nyújtott szerepén túl fontosak *Batthyány Kázmér*nek a reformerek által felkarolt témakörökkel kapcsolatosan tartott beszédei, illetve közéleti szerepvállalásának fejlődése. Különösen a vallásügyi viták során tekinthetjük aktívnak, de érzékenyen érintette a szólásszabadság, a szabad királyi városok illetve a horvát-magyar viszony kérdése is.

Veliky János tanulmánya mindennek folytatásaként bemutatja az ellenzéki programban az iparfejlesztés kiemelkedő szerepét, mely logikusan vezetett *Batthyány Kázmér*nek a *Védegylet* elnökévé történt megválasztásához. Batthyány nem pusztán formálisan lett a nagy vitát kiváltott társadalmi (az ellenzék politikai egységének útját is egyengető) egyesület első embere, *Veliky* rámutat az 1848-ig mintegy 24 községével örökvíltság-szerző-

dést kötő gróf példaadó, az új politikai szerepköröket kereső-kutató időszakban kifejtett tevékenységére.

E példaadást fejti ki részletesen *Rozs András* munkája, a siklói Batthyány-birtok jobbágyságának társadalomtörténeti bemutatásával, valamint a gróf által kötött örökváltás-szerződéseknek a szabad földtulajdonnal rendelkező paraszt-polgárság létrejöttében játszott szerepének ismertetésével, még ha mindennek végrehajtása 1848-1849 forgataga, vagy épp a parasztság elégedetlensége miatt el is maradt.

Igazán hézagpótló vállalkozás *Ódor Imre* tanulmánya, mely az 1840-es évek baranyai közéletét és pártviszonyait mutatja be, a középpontban értelemszerűen *Batthyány Kázmér* ellenzéki szervezkedésének bemutatásával. A baranyai folyamatok részletes bemutatása egyben a reformkori vármegye gyakori politikai arculatváltásának lehetőségét, a reformellenzék ügyének állandó kiszolgáltatottságát is illusztrálja egy alapvetően konzervatív többségű környezetben.

Öt tanulmány is foglalkozik Batthyány 1848-1849-es tevékenységével. A már említett *Füzes Miklós* a kötetben Batthyány 1848-as baranyai főispáni és kormánybiztosi tevékenységének összefoglalásával, *Pálmány Béla* pedig az 1848-as népképviselői választások alkalmával feltárható szerepvállalásának bemutatásával jelentkezett. Előbbi sokoldalúan mutatja be azt a szerepet, amelyet 1848-ban a megváltozott viszonyok között a vármegye élén álló személy betölthetett, tevékenységének társadalmi fogadtatásával együtt, utóbbi a választások jogi és társadalmi háttérének vázolása mellett a baranyai választókerületek csatározásait, a népképviselőt következtében a térség politikai arculatának átrendeződését mutatja be, meglehetősen részletességgel.

Batthyány Kázmér 1848 októberétől lett az eszéki vár kormánybiztosa, itteni tevékenységével a kötetben két tanulmány is foglalkozik. *Iffy Rabár Ferenc* inkább a forradalmi magyar kormányzat oldaláról közelítette meg az időszakot (bemutatva például, hogy a vár későbbi elestében szerepet játszott *Batthyány Kázmér* túlzott jóhiszeműsége), az eszéki levéltár munkatársa, *Stjepan Sršan* pedig szélesebb kontextusban, a város nemzetiségi, politikai összetételének és eseménytörténetének bemutatásával, a horvát szakirodalmat is feldolgozva tette ugyanezt.

Batthyány tevékenységének talán legismertebb fejezetét, a független *Magyarország* külügyminisztereként végzett munkáját *Erdődy Gábor* foglalta össze. Rámutatott, hogy a rendelkezésére álló rövid idő alatt nemcsak megteremtett egy addig ismeretlen kormányzati területet, a magyar diplomáciát, hanem sikerült azt a kormányzat általános politikai irányvonalába is beágyaznia. Két nagyhatalom fegyveres erőinek árnyékában minden tőle telhetőt elkövetett a diplomáciai elszigeteltségből való kitörésre, és ezt nemcsak a nyugati nagyhatalmak irányában fejtette ki, hanem a nemzetiségi megbékélésnek is egyik legfontosabb előmozdítója lett. A diplomáciai erőfeszítések mellett a független magyar állam demokratikus továbbfejlesztésének is elkötelezett szorgalmazójává, „született arisztokratából demokrata polgárrá lett.”

Az utolsó tanulmány *Csorba László* tollából az emigráns *Batthyány Kázmért* mutatja be, a törökországi száműzetéstől az 1854-ben, váratlanul bekövetkezett haláláig. Tanulmányából kirajzolódnak a negyvennyolcas emigráció törésvonalai, az olyan vitatott kérdések is, mint a korona rejtékhelyének kiderülése stb.

A kötet *Batthyány Kázmér* életét bemutató válogatott bibliográfiával zárul (*Horváth Eszter* munkája), az életrajzok mellett Batthyány emlékiratainak, sajtócikkeinek jegyzéké-

vel, valamint a tanulmányok német nyelvű kivonatait, majd a számos hazai és külföldi kutatóintézetben dolgozó szerzőket bemutató jegyzéket találunk. A kötet sokoldalúan gazdagítja a korszakra vonatkozó ismereteinket, és hozzásegít ahhoz, hogy az 1987-ben a siklói vár kápolnájában végső nyugalomra helyezett *Batthyány Kázmér* méltó helyet foglaljon el a történeti emlékezetben.

Fazekas Csaba

A Magyar Országos Levéltárban 2007. november 7-én került sor az ez évi *Ember Győző Díj* átadására, amelyet ezúttal a szakmai bizottság javaslata alapján munkásságának elismeréseként DR. NÉMETH ISTVÁN főlevéltáros kapott.

POLITIKATÖRTÉNETI ÉS SZAKSZERVEZETI LEVÉLTÁR 1956-OS GYŰJTEMÉNYÉNEK REPERTÓRIUMA

A fondismertetőt és a repertóriumot készítette: Horváth Julianna.

Napvilág Kiadó, Budapest, 2006. 238.

Az 1956-os forradalom és szabadságharc 50. évfordulóján számos fontos opusszal gazdagodott a történeti irodalom. Ezek mellett megjelent két levéltári kutatási segédlet is: a *Budapest Főváros Levéltára* (BFL) kiadásában forgalomba került CD-ROM, amelyben az '56-os megtorlás adatbázisa'¹ tekinthető át, és a *Politikatörténeti és Szakszervezeti Levéltár 1956-os gyűjteményének repertóriuma*, amelyet *Horváth Julianna* készített. Alábbiakban csak az utóbbi munkáról lesz szó, annál is inkább, mivel a BFL-kiadványnak a sorok írója volt a lektora.

A *Politikatörténeti és Szakszervezeti Levéltár* kutatási segédlete immár a harmadik kiadását ünnepelhette. A repertórium részben megtalálható az intézmény honlapján is.² Mintegy három és félszeresére bővült az 1998-as és a (változatlan) 2002-es kiadás anyaga. A korábbi repertóriumokban ugyanis még csak a 290. fond tételei voltak fellelhetőek, amelyek az 1956-os forradalommal kapcsolatos iratokat tartalmazza, a legfrissebb kiadás már a 978. fondot is, amely 1956. október-decemberének röpiratait mutatja be.

A két fond tartalmának ismertetése előtt találjuk a fondismertetőt, amelyben a szerző ismerteti a gyűjtemények eredetét és történetét. Kiinduló pont az *1956. december 30-i* párthatározat volt, miszerint az „ellenforradalmi” eseményekkel kapcsolatos primer forrásokat össze kell gyűjteni és rendszerezni. Ezt a feladatot a *Párttörténeti Intézet* (a *Politikatörténeti és Szakszervezeti Levéltár* jogelődjé) munkatársai hajtottak végre, a vidéki nagyvárosok (*Győr, Miskolc, Pécs, Szeged, Szolnok*) munkatársainak bevonásával, az *Országos Agitációs és Propagandabizottság* felügyelete alatt. Itt kiderül, hogy az iratokat mely helyekről gyűjtötték össze: az *MDP Akadémia utcai székházából*, a *Minisztertanács Titkárságától*, minisztériumokból, rendőrségtől, bíróságoktól, üzemektől, vállalatoktól, társadalmi szervezetektől, sajtótól, a fővárosi, megyei pártszervezetektől és magánszemélyektől. (A rendőrségi és bírósági anyagokból inkább másolatok kerültek ebbe az intézménybe, mivel ezeket felhasználták a bírósági eljárások alatt. Ezek a dokumentumok jelenleg megtalálhatók az *Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárában* — amely a belügyminisztériumi anyagokat átvette az 1990-es évek közepén — és *Budapest Főváros Levéltárában*, amelyhez 1998-ban a bírósági anyagok kerültek.)

A fondismertető szerzője egyik előadásában³ elmondta, hogy 1958 végére nyolc iratfolyóméternyi dokumentum gyűlt össze, amelyeket a beérkezés sorrendjében helyeztek el. Kialakítottak bizonyos főcsoportokat, s ezen belül alcsoportokat, de az iratok mintegy 40%-a rendezetlen maradt.

A *Párttörténeti Intézet* vezetői fellelkesültek a gyarapodó gyűjtemény láttán, és már 1957 nyarán egy dokumentumkötet összeállítását határozták el és hajtották végre. Ám mindez a legkevésbé sem találkozott a pártvezetés egyetértésével. A kiadás előtt álló anyagot visszavették, és pártfegyelmi eljárásokat indítottak, amelyek lezárásával többen

¹ A bevezető tanulmányt *Mikó Zsuzsanna* írta, az ítéletekről és a vádiratokról készült rekordokat *Sarusi Kiss Béla* és *Tasnádi Ákos* szerkesztette. A képekről készült rekordokat rögzítette és szerkesztette *Csiffáry Gabriella*.

² www.polhist.hu

³ Konferencia az 1956-os forradalom levéltári forrásairól (Fiatal Levéltárosok Egyesületének Konferenciája). Magyar Országos Levéltár, 2006. XI. 9.

távozni kényszerültek az intézetből. A *Politikai Bizottság* fő problémája az volt a tervezett kötettel, hogy az „ellenforradalomról” nyújtott képet nem tartotta reálisnak, ahogy ez az 1958-as határozatából kiderül.

Ebből az anyagból készült az „igazi” kiadvány is, a többrészes *Ellenforradalom Magyarországon 1956 (Fehér könyv)*⁴, amely a megtorlás idején nagy hatású kötetnek bizonyult, kellően fel tudták használni a nyomozó szervek. (A könyvek előkészületeinek nyoma megtalálható a levéltárban, így a repertóriumban is.)

Természetesen a Kádár-rendszerben a gyűjtemény kutatása mindig is súlyos korlátozásokba ütközött, tehát csak a megbízható káderek láthatták.

Mindkét fondban — jelentékenyen megkönnyítve a kutatók munkáját — az egyes őrzési egységekhez tartozó tételeknél megtalálható a dokumentum keletkezésének pontos dátuma, és lapszáma, tehát részletes belső leltárak vannak.

A 290-es fond repertóriumában minden egyes tételnél feltünteti a levéltári jelzetet, a címet, az irat tárgyát, az évkört és a terjedelmet. Ez a fond a *Petőfi Kör* vitáival indul. Természetesen, ha forradalommal összefüggő iratokról beszélünk, vita tárgya lehet, hogy honnan kezdjük. Lehetne évekkal korábbi időpontokra is visszamenni, de a *Petőfi Kör* aktivizálódásának időpontját adekvát időpontnak tarthatjuk. Ezt a *Magyar Írók Szövetsége* közgyűlésének jegyzőkönyve és a *Magyar Újságírók Szövetségével* kapcsolatos dokumentum következik, majd a *Magyar Dolgozók Pártjának* iratai, amelyek időben már jócskán belenyúlik a forradalom tényleges időhatárai közé. Ezek között találunk olyan fontos dokumentumokat, mint például *Központi Pártügyelet*⁵ anyaga is, napra lebontva, vagy a *Levél a Szovjetunió kormányának a fegyveres segítségnyújtásról* (23. o.).

De még a forradalom kirobbanása előtti napról is van egy olyan forrás, amit ki lehet emelni: a *MEFESZ-szervezetek határozatai* (22. o.). A forradalom idejéből itt találjuk második Nagy Imre-kormány ülésén készült iratokat (25. o.), amelyek már több kiadványban megjelentek. Átböngészhetőek az újrászerveződő és újonnan alakuló pártok programjai, kérvényei, amelyekre oly szörnyülködve hivatkoztak a kádárista kiadványok (26-27. o.).

Viszonylag kevés a „vérbeli” forradalmi dokumentum, ebből nem is készült sok: A *Forradalmi Karhatalmi Bizottság* és a *Magyar Honvédség Forradalmi Bizottmánya* iratai, a *Forradalmi Karhatalmi Bizottság Előkészítő Bizottságának* üléséről készült jegyzőkönyv, és ugyanennek a szervnek a Kilián laktanya-beli alakuló üléséről, valamint a *Rendőrfőkapitányságon* tartott értekezletéről lelehetők iratok (27. o.).

A külpolitikai témájú források közül a jugoszlávokkal történő levélváltások a legértékesebbek (29. o.) Ezt követik a legterjedelmesebb iratanyagot tartalmazó munkástanácsok iratai, eredeti jegyzőkönyvekkel, határozatokkal, gyáranként, üzemenként összegyűjtve. (29-38. o.), amely a *Nagy-budapesti Központi Munkástanács* igen jelentékeny irataival kezdődik.

Ezt követik az értelmiségiekkel kapcsolatos dokumentumok (*Magyar Értelmiség Forradalmi Tanácsának*, a *Magyar Írók Szövetségének* és a *Magyar Újságírók Szövetségének* iratai. (38-39. o.)

⁴ Kiadta a Minisztertanács Tájékoztatási Hivatala.

⁵ A *Központi Pártügyelet* iratanyagával kapcsolatban ld. KATONA CSABA: Ügyeleti jelentések az 1956. évi forradalom napjaiból a Politikatörténeti és Szakszervezeti Levéltárban. *Levéltári Szemle*, 2007/1. 43-46. (A Szerk.)

A diáksággal kapcsolatos források közül az *ELTE* és a *Műszaki Egyetem* iratait találjuk itt meg (39-40. o.), s ez nem véletlen: ez a két egyetem jutott a fontosabb szerephez a felsőoktatási intézmények közül a forradalom napjaiban. Egyes dokumentumok 1957 februárjában datálódnak, tehát a kötet összeállítója nem feltétlenül ragaszkodott a merev időbeli határokhoz, s ezzel az elgondolással a recenzens egyetért.

A vidékről származó iratok (40-43. o.) mennyisége nagyon változó. Meglepetésre a *Békés megyei* anyag a legterjedelmesebb, noha távolról sem ezen a területen zajlottak le a legjelentősebb forradalmi események. Az eseménydúsabb megyékből (*Borsod-Abaúj-Zemplén, Győr-Sopron, Veszprém*) együttesen sincs annyi dokumentum, míg *Szabolcs-Szatmárról* mindössze egy lapnyi irattal rendelkezik a levéltár.

Ezután találjuk a *Minisztertanács* november-decemberi anyagait, hírügynökségek jelentéseit, valamint a rádióadások szövegeit. (43-44. o.) Mint kiderül, a *Párttörténeti Intézet* külföldi anyagokat is be tudott szerezni. (44-45. o.) Többek között a *Magyar Forradalmi Tanács* strasbourgi 1957. januári határozatait, amelyek feltehetően *Szabó Miklós*, bécsi kádárista ügynök juttatott *Magyarországra*. A következő oldalakon a *Fehér könyv* kéziratain kívül (ezt már korábban említettük), elegyes anyagok találhatóak, közülük *Adolf Berle 1956. augusztus 7-i* strasbourgi nyári egyetemen tartott beszéde — a datálás miatt — kakukktojásnak tűnik. Ebben a részben rábukkanhatunk *Horváth Márton A viták és a pártegyeség* című írására éppúgy, mint az ENSZ ötös bizottságának jelentéséről készített összefoglalóra (45-46.). Viszonylag csekély mennyiségű a fegyveres testületekre vonatkozó iratok, annál értékesebbek a különböző kimutatások a munkástanácsok összetételéről, a forradalom idején kiszabadult köztörvényesekről, a harcok, összecsapások áldozatairól, sebesültjeiről és az őrizetbe vett kommunistákról (47-48. o.). A fondot a kihallgatási jegyzőkönyvek, tanúvallomások (amelyek eredeti példánya jelenleg az *Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárában* találhatóak), valamint a bírósági ítéletduplumok zárják 48-50. o.).

Ezután következik a 978. fond, az 1956-os röpiratok felsorolása, amely — mint említettük — lényegesen terjedelmesebb, mint az iratgyűjtemény. Ez erre vonatkozó repertórium az egyes tételeknél feltünteteti a levéltári jelzetet, a röplap első sorát kurziválva, az aláírókat vagy a kiadót, az irattani meghatározását, a nyomdát, a keletkezés helyét, dátumát és terjedelmét. A repertórium összeállítója a röpiratokat nem dátum szerint, hanem szervek, területek szerint csoportosította, s ez minden bizonnyal lényegesen kedvezőbb a kutatók szempontjából. *Horváth Julianna* 50 főcsoportot alakított ki, lehetőség szerint kronológiai sorrendben.

Először a *Magyar Dolgozók Pártja* röpiratait láthatjuk, amely — bár október 31-ig létezett — 28-ától már nem készített röplapot. Ezután a forradalom idején újjáalakuló és megalakuló pártok röpiratai következnek. Itt találunk egy sajtóhibát is: október 24-én még egypártrendszer uralkodott az országban, október 30-án történt a változás, a többpártrendszer bejelentése. Az MSZMP-röplapok természetesen a forradalom leverése utáni konszolidációt támogatják, még inkább elmondható ez a *Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány* röpiratairól.

E két utóbbi főcsoport között található a *Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsa*, a *Minisztertanács*, a *Nemzeti Kormány* röplapjai, amelyek között nagyon fontos dokumentumok találhatóak, például *Bibó István* államminiszter írása: *Expozé a magyarországi helyzetről*. A fegyveres testületek, fegyveres csoportok szintén igen fontos forrásokat tar-

talmaz. Megtalálható itt a szovjet páncélosok legádázabb ellenfeleinek a corvinistáknak a röpiratai éppúgy, mint a híres-hírhedt tiszti nyilatkozat. Itt van a *Budai Egyetemi Forradalmi Albizottság* 1. sz. dízparancsa is, s ezt azért említjük, mert ezt a dokumentumra már a 290. fondban is rábukkantunk.

A szovjet csapatok parancsnoksága, a budapesti szovjet városparancsnokság is legalább 14 féle röpiratot tett közzé 1956 novemberében és decemberében. Ezután sorrendben következnek az üzemek, vállalatok munkástanácsainak, a kerületek nemzeti bizottságainak tanácsainak, a szakszervezeteknek és egyéb társadalmi és ifjúsági szervezeteknek a nagyszámú röpiratai. Külön figyelemre méltó, hogy *Dudás József* lényegében egymaga tíz röpcédulát készített a *Magyar Nemzeti Forradalmi Bizottmány* színeiben.

A kötet jelentős részét teszi ki a vidéken terjesztett röplapok, amelyet itt megyékre bontva kereshetjük. A kötet végén található az aláírás nélküli forradalomparti és forradalomellenes röpiratokat.

E rövid áttekintésből is kitetszik, hogy e repertórium csak az 1956-tal foglalkozó kutatóknak ajánlható, de nekik nagyon!

Eörsi László

Nagy érdeklődés övezte a *Magyar Országos Levéltár* november 16-i *Karnyújtásnyira a történelem – utazás a történelemben és az időben, ezúttal a reformkorba* című éjszakai rendezvényét, amelyen körülbelül hatszázan vettek részt. Az épület földszintjén az egykori *Gresham-kávéház*ban használt asztalokkal berendezett tea-ház fogadta a látogatókat. Az érdeklődők megtekinthették a Levéltár *Haza és Haldás* című kiállítását, amely a reformkor politikai, kulturális, tudományos és hétköznapi életét bemutató válogatott dokumentumokból adott ízelítőt. Emellett meglátogathatták a *Helytartótanács* levéltári anyagát és a *Magyar Kamara* archívumát őrző iratraktárakat, majd előadásokat hallgathattak meg a levéltári kutatást megkönnyítő szoftverekről és adatbázisokról. Az estet palotás táncház zárta.

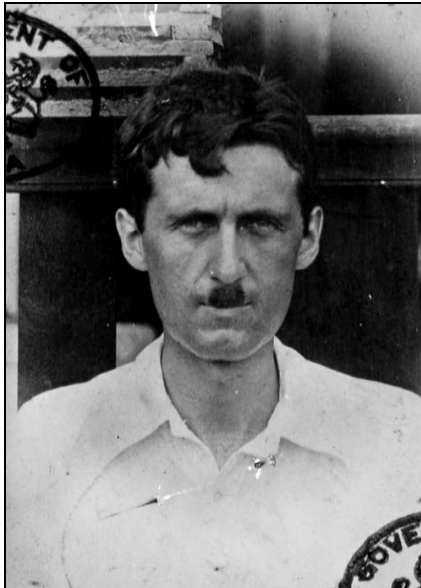
Fényképek a rendezvényről megtekinthetők:

<http://www.youtube.com/watch?v=kxQisb5nyHM>

WEBSZEMLE

A Nagy Testvér figyelte Orwellt

Az Egyesült Királyság levéltárának az információs szabadságról szóló törvény alapján a titkosszolgálatok által átadott iratok között megtalálták a George Orwell megfigyeléséről szóló iratokat. Az interneten 3 és fél fontért letölthető öt dokumentum reprezentálja az 1929 és 1950 közötti megfigyelés jelentéseit. 1942 januárjában bizonyos Ewing őrmester a következőket jelentette: „Ennek az embernek igen határozott kommunista nézetei vannak, indiai barátai közül többen mesélik, hogy gyakran találkoznak vele kommunista gyűléseken. Bohém módon öltözködik az irodájában éppúgy, mint a szabadidejében.” Több, mint gyanús. Az MI5 elemző tisztje azonban ideológiailag tájékozottabbnak bizonyult. „Újabb írásaiból nyilvánvaló — Az oroszlán és az egyszarvú, A baloldal árulása — hogy nem tart a Kommunista Párttal és az sem övele.” 1942-ben egy jelentés szintén úgy jellemzi őt, mint szuverén baloldali gondolkodót, aki „kicsit anarchista és szélsőséges elemekkel érintkezik, kétségkívül erőteljes baloldali nézetei vannak, de messze áll az ortodox kommunizmustól.” Ez az árnyalt értékelés eredményezte, hogy az MI5 nem opponálta, hogy 1941-től a BBC alkalmazza és a háború alatt a szövetségesek akkreditált tudósítójaként dolgozzon, bár Orwellt egészen haláláig szemmel tartották. Vö. TNA. The Security Service: Personal (PF Series) Files. George Orwell (KV 2/2699)

<http://www.nationalarchives.gov.uk/releases/2007/september/communists.htm>

Továbbra is eretnekek

„A sajtókonferenciát Sergio Pagano püspök, a Vatikáni Titkos Levéltár prefektusa nyitotta meg. Hangsúlyozta, hogy nincs szó a templomos lovagrend semmiféle rehabilitációjáról, sem újabb, a témára vonatkozó iratok felfedezéséről.”

Nem kétséges, hogy hosszas vita előzhette meg a Vatikánban azt a forráskiadást, amelynek eredményeként ez év október 25-én Raffaele Farina bíboros a nagyközönség elé tárta a Vatikáni Titkos Levéltárban őrzött Chinon-pergament. A pergamen a Loire menti Chinon kastélyról kapta nevét, ahol Szép Fülöp a bebörtönzött templomosokat fogva tartotta, s ahol V. Kelemen pápa követői kihallgatták a rend vezetőit. A harminchét éves Barbara Frale vatikáni levéltáros szerint az iratokat vélhetően maguk a levéltáro-

sok keverték el az elmúlt századok során, az 1628-ban készített ismertető pedig csak arra utalt, hogy a pergamen három bíboros hosszú utazásának beszámolója. Azt, hogy a küldöttséget *Berengár érsek*, a pápa jobbkeze vezette, s hogy célja a templomosok kihallgatása volt, az egykori levéltáros nem tartotta fontosnak rögzíteni. Így a hétszáz éves, egy méter széles, asztallap méretű pergamen érintetlenül szunnyadt a 17. századi iratok között.

A történetet eddig a végéről ismertük, miszerint a pápa 1312-ben a *vienne*-i zsinaton, öt évvel *Jacques de Molay* letartóztatása után és két évvel a nagymester máglyára küldése előtt feloszlatta az eretnek rendet. A *Chinon-pergamen* a lovagrend vezetőinek pápa előtti kihallgatását dokumentálja, amely alapján a Szép Fülöppel szembenálló *V. Kelemen* felmentette (!) a templomosokat. A per során a templomosok elmesélték a beavatási szertartásukat, ahol a jelöltek leköpték a keresztet, megtagadták Jézust és egy nekik felkínálkozó férfi fenekét, köldökét és száját is meg kellett csókolniuk. A lovagok ezt a furcsa ceremóniát azzal magyarázták, hogy mindez azt a megaláztatást szimbolizálja, amelyet a mórok fogságába esve elszenvednének. A pápa elfogadta a magyarázatot és feloldozta őket, ám *Szép Fülöp* nyomására a döntést hamarosan felülvizsgálta és eretneknek bélyegezte a rendet. *Frak* még jóval a sajtótájékoztató előtt úgy nyilatkozott, hogy a dokumentum azt igazolja, hogy a templomosok a pápa szerint nem voltak eretnekek, és könnyen lehet, hogy *XVI. Benedek* bocsánatot kér majd az eljárás miatt.

A kíváncsiságot a templomosokat körülvevő számos legenda táplálja. Hogy a nagymester átka nyomán egy éven belül meghalt *Szép Fülöp* és *Kelemen pápa* is, azt *Druon Elátkozott királyok* című regényfolyamából ismerjük. A legenda szerint azonban ők őrizték a Szent-Grált de a rendet hirbe hozták a szabadkőművesekkel is.

A kiadvány érdekessége, hogy az újabb feldolgozások — legfőképpen persze a *Da Vinci-kód* — nyomán megnövekedett érdeklődést alaposan kihasználva a *Vatikán* a mindössze 799+1 példányban megjelenő faksimilét 8375 dollárért árulja – nem tévedés, darabját másfél millió forintért! Bár a sajtótájékoztatón elhangzottak szerint ez nem lankasztja sem a könyvtárakat, sem a magángyűjtőket, egyelőre egy kötet sorsa biztos: a *Processus Contra Templarios* 800. példánya *XVI. Benedek* könyvtárát gazdagítja.
<http://www.collectionscanada.gc.ca/webarchives/index-e.html>

Időgép az internethez

A Kanadai Nemzeti Könyvtár és Levéltár (LAC) 2007. november 20-án indította meg a hozzáférést kormányzati webarchívumához. Az internetes tartalmak archiválása önálló területté nőtte ki magát az elektronikus archiváláson belül, abból a felismerésből kiindulva, hogy a gyorsan változó webtartalmak a legtünékenyebb részei az írásbeliségnek. A kanadai szabályozás egyenesen törvényi felhatalmazást ad a levéltárnak, hogy „a megőrzés érdekében a LAC akkor és úgy, ahogy megfelelőnek látja, reprezentatív mintát gyűjtsön azokból a Kanada számára fontos dokumentumokból, amelyek korlátozás nélkül elérhetők az interneten, vagy hasonló médiumon.”

A LAC webarchívuma 2005 decemberében kezdte meg a gyűjtést, és a költségvetési lehetőségek függvényében félévente készít pillanatfelvételeket a szövetségi kormány-szervek weblapjairól. A külön szerveren tárolt adatokat három nyílt kódú szoftver segítségével gyűjtik, őrzik és teszik hozzáférhetővé. Az archív weblapokhoz a kulcsszavas keresés mellett intézményenkénti és url szerinti böngészőn keresztül lehet megtalálni az utat, a dokumentumokat pedig fájlformátumok szerint is kereshetjük. A képernyő tetején uv-zöld bannerben jelennek meg a legfontosabb adatok, amelyek nemcsak a pillanatfelvétel idejéről tájékoztatnak, hanem azt is jelzik, hogy nem élő, hanem archivált webszajtot látunk. A LAC most közel két éves gyűjtőmunka eredményét tárja a levéltárhasználók elé: a hozzávetőleg 100 millió digitális objektum terjedelme meghaladja a 4 terabyte-ot. <http://www.collectionscanada.ca/whats-new/013-315-e.html>

Zöld levéltár az antipóduson

Mostantól fogva az új-zélandon túrázó levéltárosok számára kötelező program az új aucklandi regionális levéltár, amely 2007 szeptember 15-én, a nemzeti levéltár létrehozásának ötvenedik évfordulóján nyitotta meg kapuit a kutatók előtt. A hagyományosan nők vezette országban Helen Clark miniszterelnök asszony leplezte le a maori követ, amely alatt a wellingtoni levéltár ajándékként egy ezüst páfrány szimbolizálja a levéltár összekapcsolódását a földdel és a területen élő emberekkel. „Ez az esemény módot ad nekünk arra, hogy Új-Zélandról, mint nemzetről gondolkozzunk el, és arról, hogy kik is vagyunk mi, új-zélandiak.” A maori hagyományokat tudatosan felerősítő angolszász ország számára különösen fontos kérdés a nemzeti identitás, amely a levéltárat, mint memóriain-tézményt felértékeli.

A 45 ezer négyzetméteres raktárhelyiség megfelel az új-zélandi és a brit szabványoknak is. A passzív napenergiahasznosításon és gazdaságos világításon túl, nyáron hőszivattyúval működtetik a hűtőrendszereket, ami különösen büszkeséggel tölti el a környezetvédelemre érzékeny új-zélandiakat. Mint ahogy az is, hogy az új épület alig több, mint egy év alatt készült el, a munkatársak pedig 36 (!) nap alatt költöztették át a régi épületből — amelynek a 36. napon lejárt a bérleti szerződése — a teljes levéltári anyagot: 200 ezer dobozt, 28 ezer térképet és tervrajzot és 137 láda fényképet. Teljes 8 méter hosszú és 3 és fél méter magas 4-5 tonnás állványokat emeltek ki és helyeztek hatalmas fémládákban kamionokra, rajta a levéltári anyaggal. Mindezt az esős évszak kellős közepén. A folyamatosan reggeltől estig tartó munka csak kétszer szünetelt, először egy tornádó miatt, másodszor pedig amikor az Auckland Warriors rugby döntőt játszott a helyi stadionban.

Száz év után végre a legértékesebb helyi vonatkozású kormányzósági anyag is viszszerülhet a fővárosból, ami az auckland-i kormányzóság felszámolásakor került *Wellington*ba, ahol aztán 1955-ben találták meg egy kormányzati épület lépcsője alatti szekrényben, azóta a wellingtoni levéltár őrizte.

<http://www.archives.govt.nz/whatsnew.php>

Szatucsek Zoltán

Tájékoztatjuk *Kedves Olvasóinkat*, hogy az SZJA civil szervezetek részére felajánlott 1%-ból a MAGYAR LEVÉLTÁROSOK EGYESÜLETE immáron hetedik éve részesül. A felajánlás — bár erről pontos információnk nincsenek — többsége minden bizonnyal a levéltárak munkatársaitól, egyesületi tagoktól származik, ezért azt a *Levéltári Szemle* kiadására-terjesztésére fordítottuk és fordítjuk a jövőben is. A felajánlott SZJA 1%-ból származó támogatás az elmúlt években a következő képen alakult:

2000: 19.621, 2001: 56.813, 2002: 62.396, 2003: 84.458, 2004: 80.564, 2005: 37.640 Ft, 2006. évi 80.061 Ft. Várható, de még nem került az APEH részéről átutalásra a 2007. évi 92.446 Ft.

Köszönjük, hogy az SZJA bevalláskor 2007-ben ránk gondoltak és már most felhívjuk *Olvasóink* figyelmét e támogatási lehetőségre MAGYAR LEVÉLTÁROSOK EGYESÜLETE [adószám: 19025001-1-41]

AZBESZTTARTALMÚ LEVÉLTÁRI DOBOZOK CSERÉJE A MAGYAR ORSZÁGOS LEVÉLTÁRBAN

Az ásványi eredetű, különböző magnézium-szilikát összetételű, tűszerű kristályokból felépülő azbeszt rendkívül veszélyes anyag, a légutak legszűkebb szakaszaiban elakadnak (a rostok,) de lejutnak akár a tüdőig is. A szervezetbe bekerült lebonthatatlan azbeszt betokozódik és kóros elváltozások kialakulását idézheti elő több éves lappangási idővel. Háromféle megbetegedést okozhatnak: *asbestosist*, *mesotheliomát* és *tüdőrákot*. Az azbeszt okozta megbetegedések túlnyomó többsége halálos kimenetelű. Pontos gyakoriságukat ugyan nem ismerjük, de különböző országokban végzett vizsgálatok alapján megállapítható, hogy az asbestosisok közel 100%-ában, a mesotheliomák 85%-ában, a tüdőrákoknak mintegy 5%-ában szignifikáns foglalkozási azbeszt expozíció mutatható ki. Szignifikánsnak tekinthető a 25 rost-évnél nagyobb azbeszt expozíció. (1 rost-év = 1 munkaév teljes munkaidőben végzett munka olyan munkahelyen, ahol az azbeszt rost koncentráció 1 rost/cm³.) Hazai vizsgálatok szerint a tüdőrákok 4,6%-át azbeszt okozza. Megnyugtató azonban, hogy a levéltárak egyáltalán nem tekinthetők a szignifikáns foglalkozási azbeszt expozíciótól veszélyeztetett munkaterületnek.

Magyarországon az azbeszt-tartalmú termékek gyártása és felhasználása még a közelmúltban is gyakori volt. Előszeretettel alkalmaztak azbeszt-textilt (színházi függöny, tűzoltóruha), azbeszt-cementet, azbeszt-tartalmú tömítéseket, eternit-palákat, szigetelő anyagokat a legkülönbözőbb iparágakban. Igaz, a legagresszívabb kékazbeszt felhasználása 1992-től Magyarországon tilos, de a krizotil tartalmú termékek előállítására és felhasználására 2005. január 1-ig még engedélyezett volt (az egyes vegyi anyagokkal, illetve veszélyes készítményekkel kapcsolatos egyes tevékenységek korlátozásáról szóló 41/2000. (XII.20.) EüM-KöM együttes rendelet értelmében).

*

A hatvanas évek második felében született a központi döntés, hogy az irattárakban és a levéltárakban őrzött iratanyag tűzvédelme szempontjából hasznos lenne az irattároló dobozok papír anyagába azbesztet keverni. Ennek köszönhetően évtizedekig együtt éltek és dolgoztak kollégáink az irattárakban és a levéltárakban az azbesztes irattároló dobozokkal. Különösen a fővárosi levéltárak, az *Új Magyar Központi Levéltár* és *Budapest Főváros Levéltára* vett át a hetvenes évektől kezdve az akkori köz- és államigazgatási szervektől, valamint a rendszerváltozást követően az egykori szocialista vállalatok felszámolójától azbesztes dobozt.

Az idők során a *Magyar Országos Levéltár* VI. osztályára került a legtöbb doboz ebből a típusból. Az osztály munkatársai vetették fel, hogy ellenőrizni kellene e speciális anyagú levéltári tárolóegységek azbeszttartalmát, azok egészségügyi hatásait.

A MOL kivizsgálta a dobozok azbeszttartalmát. A hivatalos mérés megállapította, hogy a levéltári dobozok „*krizotil*” azbesztet tartalmaznak. Mivel a *krizotil* fokozottan rákkeltő, ezért a levéltár az ÁNTSZ-hez fordult részben segítséget remélve, részben bejelentéssel élve. A fenntartót, a *Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumát* is értesítette *Prof. Dr. Gecsényi Lajos* főigazgató; a *Levéltári Főosztályon* keresztül. Az ÁNTSZ uta-

sítására 2006. november 21-én a levéltár elvégeztette egy akkreditált céggel a levéltári helyiségekben az azbeszt szálló rost koncentrációjának mérését. Ennek eredményeként megállapítottuk, hogy azokban a helyiségekben, ahol tartósan munka folyik az azbesztes dobozokkal, a levegőben a szálló rost koncentrációja magasabb, mint a jogszabályban — *Foglalkozási eredetű rákkeltő anyagok elleni védekezésről és az általuk okozott egészségkárosodások megelőzéséről szóló 26/2000. (IX. 30.) EüM rendelet* — megengedett mérték.

Az azbeszt tartalmú levéltári dobozok darabolása az I. kerületi Hess András téren
Fényképezte: Czikkelyné Nagy Erika

Főigazgató úr azonnal felmérte, hogy a levéltár egyes osztályain pontosan mennyi azbesztes dobozt őriznek. Az I. kerület Bécsi kapu tér 2–4. szám alatti épületben egyáltalán nem találtak a kollégák azbeszttartalmú doboz. Az I. kerület Hess András tér 5. szám alatti épületben, az V. osztályon (Politikai Kormányiszervek (1945–) és MDP–MSZMP iratok osztálya) mindegy 15.000 azbesztes dobozt számoltunk össze. A III. kerületi Lánghilom utcában a IV. osztályon (Gazdasági Szervek Osztálya), a VI. osztályon (Gazdasági Kormányiszervek Osztálya, 1945–) közel 30.000 azbesztes dobozt találtunk. Az érintett iratórzó osztályokon azonnal megtiltottuk az azbesztes irattároló dobozok mozgatását és felfüggesztettük az azbesztes dobozokban tárolt iratok kutatását. Az osztályok dolgozói számára elrendeltük a megjelenést a kötelező tüdőszűrővel. Az óbudai raktárépületben leállítottuk a légkondicionáló rendszert. Azokba a raktárakba, ahol azbeszt tartalmú irattároló dobozok és hagyományos, illetve savmentes dobozokat is tároltak, elrendeltük, hogy kizárólag légzésvédelmi maszkban (FFP3-as respirátor) és védő kesztyűben lehetett belépni, és a munkavégzést a raktárakban napi 4x15 percre korlátoztuk.

A további feladatokra az ÁNTSZ illetékes szerveivel történt gyakori egyeztetést követően intézkedési terv készült. A Magyar Országos Levéltárban 2006. december 5-én megbeszélést tartottunk, amelyen részt vett a fővárosi ÁNTSZ tisztii főorvosa, valamint az I.–XII. kerületi és a III. kerületi ÁNTSZ képviselője. Áttekintettük az addigi intézkedéseket és egyeztetettük a várható feladatokat. Az ÁNTSZ sem találkozott még ilyen jellegű problémával. Az építőiparban egész más feltételekkel, kizárólag akkreditált cégek

végzik az azbesztes épületek mentesítését. Hozzájárultak, hogy az orvosegészségügyi és munkavédelmi előírások szigorú betartása mellett önerőből is megoldhatjuk az azbesztes dobozok cseréjét. Elvégeztük a kockázat-becslést, megalkottuk az egyéni védőfelszerelések és a védőruházat juttatási rendjének szabályzatát, amit írásban ki is adtunk. Meghatároztuk a munkavégzés rendjét, és a technológiai folyamatot. Az ÁNTSZ-nek megküldtük a dokumentumokat, akik azokat egyetértőleg elfogadták. Ezt követően a jelentkező kollégák közül kijelöltük a levéltárban azokat a munkatársakat, akik az azbesztmentesítést végrehajtják. A kollégákat a foglalkozás-egészségügyi szolgálatunk alkalmassági vizsgálatnak vetette alá a rájuk vonatkozó egészségügyi kockázat szerint a 12/2006. (III.23.) EüM rendeletnek megfelelően. Ezen túlmenően alapos munkavédelmi és egészségügyi oktatásban is részesültek.

Az azbeszt tartalmú irattároló dobozok cseréjében a következő munkatársak vettek részt 2007 januárjától

IV. osztály	V. osztály	VI. osztály
Csányi Gábor Jánossy Krisztina	Izsák Attila	
Deák Mária	Katona Klára	Radic Tibor
Nagy Mária	Keresztes Csaba	Tóbiás László Attila
Kulifay Andrásné	Kocsis Piroska	Vincze Szabolcs
	Siklósné Kosztricz Anna	
	Soós Viktor Attila	
	Szemerédi Erika	
	Vesszős Zoltán	

A kollégák részére beszereztük a 12/2006 (III.23.) EüM rendelet előírásainak megfelelő és az ÁNTSZ által is jóváhagyott védőfelszereléseket. A munkavállalók az azbesztmentesítést mindvégig egyéni védőfelszerelésben végezték. Az egyéni védőeszközök használatát az 1993. évi Mtv XCIII. 54§ (5) bekezdés b) pontja szerint folyamatosan ellenőriztük. Az ellenőrzésbe bevontuk a munkavédelmi képviselőket is. A védőeszközöket egyéni nyilvántartókon adtuk ki, aláírás ellenében.

Részletes munkautasítást adtunk ki az elvégzendő feladatokról. Az azbesztes dobozokból az iratokat a pormentesítést követően savmentes dobozokba kellett áthelyezni. A portalanítást speciális hepa-szűrős porszívóval végeztük.

Átdobozolás a VI. osztályon. Fényképezte: Czikkelyné Nagy Erika

Az I. kerületi Hess András téri épületben sem a felvonók, sem pedig a stabil állványzat nem tette lehetővé, hogy a praktikus, akár 320 dobozt is elnyelő úgynevezett Big-Bag zsákokat alkalmazzunk, mint ahogy azt a III. kerületi Lángliliom utcai modern épületben tettük. Ezért a vári épületben a dobozokat aprítani kellett, hogy az azbesztes hulladék tárolására és szállítására alkalmas kisebb méretű zsákokat az épületből ki tudjuk vinni.

Egy akkreditált céggel szerződést kötöttünk a veszélyes hulladéknak minősülő azbeszt tartalmú irattároló dobozok és az elhasznált védőeszközök jogszabályban előírt elszállítására és megsemmisítésére. Minden szállításkor kitöltöttük az „SZ” kísérő jegyeket, és az előírásoknak megfelelően 10 évre archiváltuk azokat. Szállítás két-két alkalommal történt a Hess András térről és a Lángliliom utcából. Mindösszesen 35.260 kg veszélyes hulladéknak minősülő azbeszt tartalmú levéltári doboz került elszállításra és megsemmisítésre.

*A feldarabolt azbeszt tartalmú levéltári dobozok zsákolása a Hess András téren
Fényképezte: Czikkelyné Nagy Erika*

Ugyancsak szerződést kötöttünk egy akkreditált céggel, hogy a levéltár két telephelyén az azbesztmentesítési munkálatok végeztével mérjék meg a levegőben szálló rost koncentrációját. Még a mentesítési munkálatok közepette megrendeltünk két mérést, hogy tájékozódhassunk az elvégzett munka hatékonyságát illetően. Ez alapján a Hess András téren egy raktárban, és Óbudán is egy raktárban mérettük a levegő koncentrációját. A két mérés teljes mértékben megfelelt várakozásainknak, vagyis eredményesen folyt a mentesítés az osztályokon.

Végeredményben a hat hónapi munka meghozta eredményét. A IV. osztályon 3.970 db dobozt, az V. osztályon 14.544 dobozt, a VI. osztályon pedig 27.597 dobozt cseréltek ki a kollégák. Mindösszesen 46.111 doboz került lecserélésre. A teljes mentesítés költsége (magában foglalja az új savmentes dobozok árát, a védőfelszerelések árát és az elszállítás és megsemmisítés költségét, valamint a munkatársainknak kifizetett teljesítményhez kötött jutalmat is) egy dobozra kivetítve meghaladta az 530 Ft-ot, azaz összességében a 24.000.000 Ft-ot (az összeg 1/6-hoz kapott a levéltár támogatást).

2007 augusztusában a MOL-ban az azbeszt tartalmú levéltári dobozok cseréje véget ért. Elvégeztettük a 12/2006 (III. 23.) EÜM rendelet által előírt szükséges és részletes tisztasági méréseket. A MOL telephelyein elvégzett mérések alapján a levegő azbeszt-koncentrációjának értéke minden esetben alacsonyabb volt (0,000–0,005 rost/cm³), mint az érvényben levő 12/2006 (III.23.) EüM rendelet 6. § (7) bekezdésben megadott 0,01 rost/cm³ határérték. Mindezek alapján kijelenthetjük, hogy a Magyar Országos Levéltárban az azbeszt-mentesítés eredményesen lezárult. A munkahelyen az azbeszt-veszély megszűnt.

A jogszabályi előírásoknak megfelelően tájékoztattuk az OMMF Közép-Magyarországi Munkavédelmi és Munkaügyi Felügyelőséget (időközben az illetékesség az ÁNTSZ-től hozzájuk került át), valamint a Közép-Duna-Völgyi Környezetvédelmi, Természetvédelmi és Vízügyi Felügyelőséget, hogy az azbesztmentesítést eredményesen befejeztük.

A munkában résztvevő kollégák kivétel nélkül egészségügyi záró vizsgálaton vettek részt, amely mindannyiuk esetében negatív eredménnyel zárult. A foglalkozás-egészségügyi szolgálat részükre évenkénti mellkas röntgen vizsgálatot írt elő. Az azbesztmentesítéssel kapcsolatos iratokat a jogszabályi előírásoknak megfelelően 50 évre irattárba helyeztük. A mérési eredményeket ismertettük a munkavédelmi képviselőkkel, akik az eredményeket közölték valamennyi munkatársunkkal.

A Magyar Országos Levéltár vezetősége mindvégig kiemelten fontosnak tartotta és tartja a kollégák egészségi állapotának a védelmét, ezért mindent megtett a szignifikánsnak egyáltalán nem nevezhető foglalkozási azbeszt expozíció veszélyének felszámolására.

A MAGYAR LEVÉLTÁROSOK EGYESÜLETÉNEK VÁNDORGYŰLÉSE NYÍREGYHÁZÁN, 2007. AUGUSZTUS 22-24.

Az ez évi vándorgyűlés alapvetően a magyarországi levéltárak, a levéltárügy jövőjéről szólt. Az erről szóló, főleg szekciókban folyó előadásokat megelőzte mind a helyi hatóságok, mind pedig a szép számban megjelent külföldi vendégek köszöntése. Szavaikból kiderült, hogy számukra is fontos a magyar levéltárügy és a magyar levéltárosokkal való kapcsolat. Ez alkalommal az Egyesület kitüntetését, a Levéltárért-díjat *Péntekné Unghváry Mária* (MOL), *Balogh Elvira* segédlevéltáros (Veszprém Megyei Levéltár), *Kuttassy Ilona* levéltár-vezető (*Beregszászi Állami Levéltár; Kárpátalja, Ukrajna*) kapták évtizedes odaadó munkájukért.

A Közgyűlés ez alkalommal döntött az Egyesület tevékenységének pénzügyi alapját képező tagdíjak emeléséről.

A délután tartott plenáris ülésen *Gecsényi Lajos* (MOL) főigazgató tartott előadást *A magyar levéltárügy aktuális kérdései, jövője* címen. Az utána következő szekcióülésen *Albrechtné Kunszeri Gabriella* elnökletével a levéltári állományvédelemről hangzottak el előadások.

Az *Állományvédelmi Szekció* előadásai témakörükből adódóan mind a területen dolgozó restaurátoroknak, mind az állományvédelemmel foglalkozó levéltárosoknak szóltak. Az NKA támogatásával, a MOL vezetésével, a BFL és a PML közreműködésével végzett, *A magyar levéltári anyag tömeges savtalanításának modellezése* című program eredményeiről *Albrechtné Kunszeri Gabriella* (MOL) és *Breinich Gábor* (BFL) közös előadásukban számoltak be. A munkálatok során nyilvánvalóvá vált, hogy érdemi előrelépés csak a számos más országban működő nemzeti savtalanítási program keretében várható. Az ilyen programok az esetek többségében közös célul tűzik ki a levéltárakban és a könyvtárakban őrzött dokumentumok megmentését.

Lakos János (MOL), vezető szakfelügyelő egy nagyjelentőségű és fontos munkának, a levéltári raktárak felmérésének és minősítésének eredményeit összegezte. Hangsúlyozta, hogy a raktárminősítésre vonatkozó rendeletben és a *Levéltári Állományvédelmi Ajánlásban* megfogalmazott előírások több vonatkozásban elrugaszkodtak a hazai valóságtól. A raktárminősítések kontrasztosabbá tették az is ismert helyzetképet, nevezetesen azt, hogy közlevéltáraink ugyan sokat fejlődtek az elmúlt évtizedekben, azonban többségükben nem megfelelőek a raktározási körülmények. Az előadó indítványozta, hogy mielőbb jöjjön össze egy bizottság, amely megvizsgálja az *Ajánlás* raktárminősítésre vonatkozó előírásait, és javaslatot dolgoz ki az ezekben szükséges változtatásokra.

Apró Erzsébet (BKML) hozzászólásában adott ismertetést a *Levéltári Állományvédelmi Ajánlás* alkalmazásáról a *Bács-Kiskun Megyei Levéltárban*. Az állományvédelmi felmérésekben a levéltár minden szakembere részt vett. Az iratraktárakban az évek során mért értékek alapján átfogóan elemezték a klimatikus viszonyokat, és megállapították, hogy a levéltár egyik raktára sem felelt meg az előírt feltételeknek. Az általuk szerkesztett adatlapokat a használat során tapasztalataik alapján módosítják.

Orosz Katalin (MOL) a *Nagyszébenben* megrendezett ICOM tanfolyamon részleteiben megismert kockázatbecslésről szólt. A levéltári kockázatbecslés egy átfogó információgyűjtési és vizsgálati módszer, mely feltárja a levéltári anyagra veszélyt jelentő kockázati tényezőket és meghatározza azok mértékét. A kockázatkezelés a gyűjteményekben

hosszú távú feladat, csapatmunka, mely különböző szakterületek képviselőinek szoros együttműködése révén valósul meg.

A *Forrásközlő Szekció* a nyíregyházi vándorgyűlésén már hatodik alkalommal rendezte meg szakmai tanácskozását. Az ülés témája ezúttal “*A forrásközlés aktuális kérdései és a hasznosítás lehetőségei, különös tekintettel a helytörténeti kutatásokra*” volt. Eredeti célkitűzéseinknek megfelelően a *Szekció* a forrásközlést, mint az egyik legfontosabb levéltári tevékenységet továbbra is a legtágabb értelemben tekinti, függetlenül az írásos forrás korától és nyelvétől illetve az információt hordozó anyagtól. Különös jelentőséget adott a szekcióülésnek az éppen aktuális vitasorozat a levéltáros szakma jövőjéről: a levéltár szolgáltató funkcióját csak akkor tudja az új igényeknek megfelelően betölteni, ha a levéltári források a szakmai követelményeknek megfelelően feltárássra (és közlésre) kerülnek.

A forrásközléssel kapcsolatos kérdések fontosságát jelzi, hogy szekcióüléseinkre a kollégák változatlanul nagy számban jelentkeztek előadással és a helyszínen is nagy számban szoktak megjelenni érdeklődő hallgatók. A szerda délutáni program a szekcióvezetők, *Bilkei Irén* (ZML) és *Érszegi Géza* (MOL) bevezetőjével indult. Az előadások sorát *Schramkó Péter* (*Ars Alba Restaurátor Bt.*, Szentendre) restaurátor beszámolója nyitotta meg *A nemesmásolat, mint a forrásközlés új lehetősége* címmel. Az előadó beszélt arról, hogy a maximális formai hűséget képviselő nemesmásolatoknak milyen nagy jelentősége lehet az állagvédelemben — pl. a levéltári anyagok kiállítási célú felhasználásában — majd a hallgatóság rendkívül élénk érdeklődése mellett bemutatott néhányat az ilyen eljárással készült másolatok közül, amelyek valóban “megszólalásig” hasonlítottak eredetijükhöz.

A következő előadásban *Katona Csaba* (MOL) *Forráskiadás és PR: az Archivverlag és a MOL együttműködése egy faksimile kiadvány-sorozatban* című előadásában bemutatta a magyar történelem azon fontos dokumentumainak faksimile másolatát, amelyek a két intézmény közös kiadásában már megjelentek és ismertette a válogatás szempontjait is, kitérve arra, milyen jelentősége van mind kulturálisan mind pedig a levéltárak társadalmi elfogadottsága, támogatottsága terén egy ilyen kiadványsorozatnak.

A továbbiakban *Kenyeres István* (BFL) a 16-18. századi vármegyei közgyűlési jegyzőkönyvek egységes digitális közzétételéről tartott előadást, amelyben bemutatta azt a DVD-t, amelyet a BFL-ben állítottak össze és az eddig megjelent valamennyi korabeli közgyűlési jegyzőkönyv regeszta-publikáció alapján készült. A régóta készülő kiadványsorozat digitalizált változatához a korábbi mikrofilmezés dacára új digitális felvételek készítése elengedhetetlennek tűnt.

A következő előadást *Osváth Zsolt* (BCEL) tartotta a *Magyarországi felsőoktatási intézmények képesítő és doktori oklevelei a kezdetektől 1948-ig* címmel, amelyben a hallgatóság arról kaphatott képet, hogy mennyire fontos az újabbkori források kutatása és közzététele. Bármennyire is hihetetlen, az eredeti dokumentumok jelentős része elveszett, s ma már gyakran elképzelni sem tudjuk azt a formai gazdagságot, amit ezek az egyetemi diplomák egykor jelentettek.

A délután záró előadásaként *Cseh Gergő Bendegúz* (ÁBTL) beszélt nagy érdeklődéssel kísért képes, filmes bemutatójában az intézményben folyó elektronikus forráskiadásról, köztük a *Betekintő* című internetes folyóiratról.

A szekcióülés pénteken *Batalka Krisztinána* (BMGE) előadásával folytatódott *Az egyetemi vezetőtestületi jegyzőkönyv, mint a BMGE levéltárának egyik legfontosabb forrástípusa: feldolgozás, kutathatóvá tétel, kiadása* címmel, amelyben a forrástípus bemutatása mellett kiemelte azt is, hogy az eddig feltáratlan iratokból milyen új, a köztörténet számára is fontos adatok nyerhetők.

Sölch Miklós (MOL) a magyar szakirodalomban, digitális és hagyományos segédletekben előforduló pecsétpublikációkról beszélt. A kevés gonddal készült kiadványok alapján megállapította, a történeti segédtudományok között mindig kiemelt helyet elfoglaló szfragisztika fontosságára való tekintettel szükséges lenne a középkori okleveleinek pecsétjeinek egységes digitális kiadása is.

Bilkei Irén (ZML) az általa kutatott és regesztákban közzétett zalai korai hiteleshelyi oklevelek helytörténeti hasznosításának lehetőségeire hívta fel a figyelmet.

Végül *Néma Sándor* (GYMSM, Györi Levéltára) *Győr megyei úrbéri térképek digitalizálása és a helytörténetírás* címmel nemrég napvilágot látott könyvének anyagát mutatta be, bizonyítván, hogy a forrásközlésnek természetesen ki kell terjedni a térképes anyagra is.

A rendkívül gazdag, két napon át folytatódó előadások nem tették lehetővé, hogy a távollevő, de nagyon fontos témáról szóló előadók, *Blazovich László* (CSML) és *Piti Ferenc* (SZTE, BTK) nagy érdeklődéssel várt előadásai: *Beszámoló a Csongrád Megyei Levéltár forráskiadásáról*, illetve *Az Anjou-kori Oklevéltár-sorozat és felhasználhatósága a történeti kutatásokban* felolvasásra kerüljenek. A tervek szerint azonban valamenyny előadás szövege megjelenik.

A Mózessy Gergely (SzfvPL) által elnökölt *Egyházi Levéltárak Szekció* előadásai is sok érdeklődőt vonzottak. A rendelkezésre álló idő szűkössége miatt a protestáns felekezetek iratanyagáról csak kevés szó esett. Kivételnek csak *Tóth Krisztina* (ELTE, BTK) előadását tekinthetjük, aki összegzően szólt a canonica visitatio-k keletkezési körülményeiről, típusairól, nagy súlyt fektetve a talán kevésbé ismert protestáns egyházlátogatásokra. Az előadó külön kiemelte azokat az iratcsoportokat, melyek jellegüknél fogva a visitatio-s jegyzőkönyvek közé sorolhatóak lennének, mégsem kaptak eddig kellő figyelmet. Két további előadó tartott az egyházi levéltárak néhány sajátos forrástípusáról fogalomtisztázó, egyszerűen a forrásérték történeti változásait is bemutató előadást.

Mózessy Gergely (SzfvPL) székesfehérvári tapasztalatokból kiindulva egy, eddig többségében kiaknázatlannak mondható forrásokgyűjtés, a lelképásztori jelentések mibenlétéről, kialakulásáról és 1920-as évekbeli adatgazdagságáról tartott beszámolót.

Koltai András (MPRKL) a piarista rendházak 17-19. századi iratkezelésének sajátosságait ismertette, részletesebben bemutatva azon forráscsoportokat, melyek nem csak a rendi történetírás számára lehetnek érdekesek, hanem egyetemesebb jelentőségűek.

Lakatos Andor (KFL) előadása az anyakönyvek kiaknázásának, feldolgozásának lehetőségeiről szólt egy kalocsai és Kalocsa környéki anyakönyvi adatbázis sorsának alakulása kapcsán. Újszerű felvetése az öntevékeny helyi kutatók és családkutató civil szervezetek munkájának levéltárak által történő koordinálásáról és hasznosításáról — anyagi forrásokban szegény korunkban — kétségtelenül megfontolásra érdemes. A következő előadók expozéikban élményszerűen ismertették levéltáraik egy-egy nagyszabású vállalkozását.

Vajk Ádám (GYEL) a Győri Egyházmegyében a plébániai iratok központi levéltárba mentéséről szóló módszertani előadása a jogi szabályozás néhány hiányosságára is felhívta a figyelmet, s a munka fontosságát, az előző évtizedek iratpusztulását megrázóan illusztrálta az 1970-es évekbeli iratjegyzékek és a valóban bementett anyagok iratfolyóméter adatainak összevetésével.

Hegedűs András (PL) *A Primási Levéltár új épülete – új épület, új lehetőségek az intézmény életében* címmel tartott előadásában mérleget vont a sokáig méltatlan körülmények között, a székesegyház padlásán tárolt főkáptalani levéltár költöztetésével kapcsolatos nehézségekről és eredményekről. Az Őszeminárium épületének felújítása kapcsán került sor az iratanyag rendezésére, dobozolására és költöztetésére. Az előadás elsősorban a munka megszervezésének részleteit taglalta, de felhívta a figyelmet néhány eddig ismeretlen vagy lappangó forrásra is, melyre a költöztetés során leltek rá.

A *Gazdasági és Pénzügyi Munkatársak Szekciója* *Hetényi Tiborné* (VaML) elnökle alatt a gazdasági és munkaügyi területen történt és várható változásokkal foglalkozott.

Az *Informatikai Szekció* szerdai és pénteki előadásain aktuális kérdésekkel foglalkozott. Jelentős teret szentelt a digitalizálásnak. Többek között *Cseh Gergő Bendegúz* (ÁBTL) a levéltári digitalizálás kérdéseiről, *A levéltári nyilvántartások és a digitalizált állományok az interneten* címmel *Szabó Csaba* (MOL), *Rónai Iván* (OKM) pedig *Közgyűjtemények az interneten európai együttműködésben* címmel tartott előadást.

A két szakmai programokkal zsúfolt nap között, csütörtökön *Nyíregyháza* közelebbi és távolabbi vidékeinek felkeresése, illetve *Nyíregyházával* való ismerkedés üdítette fel a résztvevőket. Különösen fontosak voltak azok a közös programok (együttes ebédek, fogadás, vacsora stb.), amelyek lehetővé tették a vándorgyűlés résztvevőinek, hogy egymást megismerjék, egymással szakmai eszmecserét folytassanak a mindenütt meglévő problémákról és azok különböző megoldásáról. Mind a közösségi programok megszervezése mind a szakmai előadásoknak helyt adó környezet gondos kialakítása a vendéglátókat, a *Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltár* munkatársait, mindenekelőtt a levéltár igazgatóját, *Nagy Ferencet* dicsérik. Áldozatos munkájukért valamennyien hálás köszönettel tartozunk.

A plenáris záróülésen *Szögi László* elnök joggal minősítette a vándorgyűlés szakmai mérlegét sikeresnek, hiszen — az előadások tükrében úgy tűnik — a levéltári szervezet és a levéltárügy szakmailag felkészülten várja mind a közigazgatás, mind pedig a kultúra finanszírozásának átszervezését.

Érszegi Géza

BESZÁMOLÓ AZ ÖNKORMÁNYZATI LEVÉLTÁRAK TANÁCSÁNAK 2007. ÉVI GYŐRI KÖZGYŰLÉSÉRŐL

Az *Önkormányzati Levéltárak Tanácsa* ez évi közgyűlését 2007. október 15-16-án tartotta Győrben. Az egyesület 25 tagintézményéből 76 kolléga vett részt a tanácskozáson. A szervezést és a vendéglátást ezúttal két levéltár; *Győr-Moson-Sopron Megye Győri Levéltára* és *Győr Megyei Jogú Város Levéltára* vállalta magára.

A kialakult hagyományoknak megfelelően az első napon a vendéglátó levéltárakat fenntartó önkormányzatok vezetői üdvözölték a megjelenteket, majd a rendező levéltárak igazgatói (*Néma Sándor* és *Bana József*) mutatták be levéltárukat, röviden összefoglalva az ott folyó munkát. A bemutatkozások azt támasztották alá, hogy mindkét levéltár nyitott a nagyközönség felé, de gyümölcsöző kapcsolatokat épített ki a társintézményekkel is. Újszerű és ugyancsak példaértékű volt, hogy mindketten segítségül hívták a modern technikát, s prezentációjuk hatásosabbá tettele érdekében projektort vettek igénybe.

A vendéglátók bemutatkozását követte *Á. Varga László* elnök beszámolója, aki az ÖLT elmúlt egy évének legfontosabb mozzanatait foglalta össze, külön is kiemelve azokat a pontokat, amikor szakmai összefogásra volt szükség, felsorolta az eredményeket nem titkolva a levéltárakat érintő, továbbra is neuralgikus pontokat. *Á. Varga László* elnök beszámolt arról, hogy a levéltárak adminisztrációjának elektronizálása, illetve a számítástechnikai eredmények minél intenzívebb levéltári alkalmazása érdekében tárgyalásokat folytatott egy akkreditált, de megfizethető iktatóprogram kiválasztása érdekében. Az érdeklődő önkormányzati levéltárak már megismerkedhettek a programmal a *Budapest Főváros Levéltárában* rendezett bemutaton. A programot a vállalkozó ingyen adná, csak egy egyszeri 10.500 forint + ÁFA oktatási költséget számolna fel, illetve a programot használó levéltáraknak éves iktatószámaik nagyságának függvényében kellene évente 40-60.000 Ft közötti követési díjat fizetniük. *Á. Varga László* tájékoztatta a tagokat arról, hogy az egyszeri oktatási költségeket az ÖLT saját költségvetéséből fedezni tudná. A közgyűlés a felajánlást egyhangúlag elfogadta. Az elnök beszámolóját *Szegőfi Anna* titkár egészítette ki azzal, hogy ismertette a közgyűlés és az elnökség határozatainak, döntéseinek végrehajtását.

Ezt követően *Molnár József*, az *NKA Levéltári Kollégiuma* elnöke a levéltári pályázatok aktuális kérdéseiről tartott előadást. Elsőként a pénzügyi keretek sarokszámait ismertette, kiemelve azt a tényt, hogy a korábbi évekhez viszonyítva az NKA rendelkezésére álló költségvetés feltételezhetően csökkeni fog. Az összegek csökkenése a pályázatok szelektálását eredményezi, ezért szükséges a pályázati anyagok kimunkálására fokozottabban odafigyelni. A pályázati anyagok hiányosságai között megemlítette a nyomdai árajánlatok pontosítását; hangsúlyozta, hogy a rendezvények esetében étkezésre nem fordítható pályázati pénz; és tájékoztatta a kollégákat a soron következő, digitalizálásra kiírt pályázati tudnivalókról. Végezetül, de nem utolsó sorban utalt arra, hogy egy-két éven belül a mi szakterületünkön is bevezetik az on-line pályáztatást, ami gyakorlatilag pontoszoros bírálatot fog jelenteni, vagyis a pályázati anyagokat nagyon körültekintően és szakmai érvekkel jól alátámasztva kell elkészíteni. Ezután a rutinból megírt pár soros pályázatoknak esélye sem lesz a nyeresre.

Az első tanácskozási nap zárásaként a megyei és városi vezetők fogadáson látták vendégül a résztvevőket. Az ünnepélyes este jó alkalom volt arra, hogy az egyesület nevében *Á. Varga László* elbúcsúzzon a nyugdíjba vonuló igazgató és gazdaságvezető kol-

légáktól. Az egyesületre emlékeztető ajándékok átadásakor — elismerésként és a fiatalabb nemzedék okulására — részletesen ismertette a búcsúzó kollégák szakmai pályafutását.

A második nap első előadójaként *Gorjánác Rádojka* beszámolt a levéltárak egységes állományvédelmi felmérésének eddigi tapasztalatairól. A táblázatokba foglalt összesítő eredmények mellett a felmérés tanulságairól is szólt; megemlítve, hogy reális helyzetképet kaptunk és kaptak a fenntartók is levéltárakról. Ugyanakkor a felmérés hibáira is felhívta a figyelmet: nevezetesen, hogy a raktárkapacitás és a kintlévőségek meghatározása nem kielégítő, ezért az egységesítés és pontosítás érdekében változtatni szükséges a felmérési kérdéseken. Mondanivalójának két lesújtó megállapítása volt: 1. a raktárkapacitás bővítésére a jövőben címzett támogatás formájában nem lesz lehetőség; 2. az önkormányzati fenntartású levéltárak raktárainak kétharmada alkalmatlan a maradandó értékű, a nemzeti vagyon szerves részét képező levéltári anyag tárolására.

Az egységes ügyviteli rendszer bevezetésének tapasztalatairól a közgyűlésen résztvevőket *dr. Szabó Krisztina* a *Kormányzati Iratkezelési Felügyelet* vezetője tájékoztatta. Előadásában beszámolt az aktuális jogszabályi módosításokról; nevezetesen a levéltári törvény és az úgynevezett KEIR módosításáról, hasznos információkkal szolgált a módosításokat motiváló jogszabályi anomáliákról. Röviden beszámolt a szervezet működéséről és az előkészítés alatt lévő jogszabályokról, köztük a jelenlévőket különösen érdekítő önkormányzati iratkezelést érintő információk voltak hasznosak.

Breinich Gábor hozzászólásában elmondta, hogy a testületi jegyzőkönyvek kép és hanganyagát a levéltárak „blokkolt” adathordozón veszik át, vagyis a használhatóságot biztosító szoftvereket nem kapják meg. A megoldás érdekében írásbeli állásfoglalást kért az *Iratkezelési Felügyeletről*. Az osztályvezető asszony ígéretet tett arra, hogy foglalkoznak a problémával.

A tanácskozás az általánosnak mondható kérdések megtárgyalását követően aktuális szakmai kérdések megvitatásával folytatódott. *Á. Varga László* *A magyar levéltári rendszer jövője* című bizottsági munkaanyagról, *Kenyeres István* az elektronikus levéltár problémaköréről, *Fehér Csaba* a fővárosi kórházakban végzett iratfelmérésről, *Tyekvicska Árpád* a földhivatalok irattári anyagának átvételéről tartott vitaindító előadást.

Az elhangzottak alapján az aktuális kérdésekben az önkormányzati levéltárak álláspontja az alábbiakban foglalható össze:

- Mivel a levéltári rendszer átalakításával kapcsolatos szakmai egyeztetések még el sem kezdődtek, az ÖLT közgyűlése elfogadta az elnök javaslatát, amelynek az volt a lényege, hogy addig, amíg az önkormányzati levéltárak helyzetének javítására, de legalábbis helyzetüknek a stabilizálására nem kerül sor, az állami levéltári hálózat kiépítésének ötletét is el kell vetni. Ebből következően a szakmának a jelenlegi levéltári hálózat fenntarthatóságát kell védeni minden lehetséges fórumon.
- A közgyűlés tudomásul vette, hogy az elektronikus levéltárak felállításának első lépéseként a BFL és a *Pest Megyei Levéltár* bevonásával a *Közép-magyarországi Régióban* keletkező önkormányzati és a kormányzati dekoncentrált szervek e-iratainak, a MOL pedig a központi kormányzati szervek e-iratainak fogadására közös pályázatot nyújtott be a kormányhoz.

- A megszűnő kórházak irattári anyagának megmentése érdekében az ÖLT szakmai bizottságot szervez, amelynek sürgető feladata lesz az egészségügyi dokumentáció forrásértékének és további őrzési lehetőségeinek vizsgálata.

A szakmai kérdésekhez kapcsolódva az *Arcanum Kft.* a kataszteri térképek digitalizálásának eredményeiről tartott bemutatót.

Október 16-án délután a közgyűlés résztvevői meglátogatták a megyei, a városi és a püspöki levéltárat, illetve a két levéltár-igazgató szakszerű vezetése mellett megtekintették a város legfontosabb műemlékeit.

A második napon a gazdaságvezetők — a korábbi évekhez hasonlóan — külön szekcióban tanácskoztak. A szekcióban fontos előadások hangzottak el a gazdálkodást érintő legújabb jogszabályokról, az egyre bonyolultabb és egyre több energiát követelő szabályzatok elkészítéséről, illetve megtárgyalták a levéltárakat is érintő ez évi, de a következő évre is prognosztizálható megszorításokhoz alkalmazkodó túlélési stratégiákat.

A közgyűlés Á. Varga László elnök zárszavával fejeződött be.

Az önkormányzati levéltárak igazgatói 17-én ugyanitt és ugyancsak a fentebb említett két levéltár közreműködésével az összes hazai levéltártípus igazgatói részére a minisztérium által szervezett értekezleten is részt vettek.

Szegőfi Anna

A MAGYAR LEVÉLTÁRI RENDSZER JÖVŐJE. JAVASLAT A LEVÉLTÁRI RENDSZER REFORMJÁRA

Beszámoló a Magyar Levéltárosok Egyesületének 2007. november 6-án, Budapesten tartott szakmai napjáról

Az ismételten napirendre került levéltári rendszer átalakítására tett javaslatról folytatott eszmecsere nagyon sok levéltárost vonzott az *ELTE Egyetemi Könyvtár és Levéltár* dísztermében tartott rendezvényre, melyen az egyesület és a társegyesületek, valamint a levéltári hálózat egészét lefedő levéltárak képviselőin kívül jelen voltak az *Oktatási és Kulturális Minisztérium Közgűjteményi Főosztályának* és az *ELTE Történelem Segédtudományai Tanszékének* vezetői.¹

A levéltári rendszer problémái és lehetőségei

Elnöki bevezető és reagálások

A szakmai nap a levéltárügy három területét érintette: a levéltárak jövőbeni rendszerét, szervezetét; a levéltárak szolgáltató tevékenységét és egy új típusú levéltár, az elektronikus levéltár létrehozását. A *Levéltári Kollégium* javaslata² időben eljutott minden érdekelthez és érintetthez. A levéltárosok véleményeiket egyénileg, illetve az MLE szekcióin keresztül fejtették ki és juttatták el írásban az MLE elnökéhez, melyet ezen a napon összefoglalva röviden ismertettek. Voltak olyan kollégák is, akik csak itt mondták el nézeteiket, álláspontjukat a levéltárak jövőjét érintő, igen fontos kérdésekről.

Az egyesület elnöke összegezte a hozzá érkezett véleményeket, mely szerint a levéltárak, a területi, regionális levéltárak megvalósulását csak a távoli jövőben, vagy nem tudják elképzelni. Az állami tulajdonba vételt végső megoldásnak fogják fel, és nem látnak lehetőséget arra, hogy az önkormányzati levéltárak államosítására sor kerüljön. Az elmúlt fél évszázad alatt megszilárdult levéltári hálózatot jónak tartják, és szeretnék az elért eredményekre építeni a jövőt. Az igazi probléma az, hogy — finansiális okok miatt — az állam az állami hálózatot évtizedek alatt vagy még hosszabb idő után lenne csak képes létrehozni.

A városi levéltárak létrehozása az intézményi hálózat decentralizálásának kérdéséveti fel. Van, aki élesen elítéli a decentralizálást, mert úgy véli, az veszélyezteti az iratanyag állapotát és kutathatóságát. Ezen kívül a városok sincsenek ma olyan helyzetben, hogy új levéltárakat hozzanak létre, sőt, inkább arra akad példa, hogy intézményeket zárnak be. A megyei levéltárak általában nem pártolják városi levéltárak alapítását, mert nem tartják reálisnak.

Az elnök magánvéleménye szerint, a mai anyagi helyzet sok esetben nem teszi lehetővé városi/kistérségi levéltárak alapítását, de évtizedekre előre gondoló anyagot készí-

¹ *Vígh Annamária* főosztályvezető, *Gorjánác Rádojka* főosztályvezető-helyettes; *dr. Borsodi Csaba* dékán-helyettes.

² A magyar levéltári rendszer jövője. A Levéltári Szakmai Kollégium által elfogadott anyag. Vö. http://www.mol.gov.hu/index.php?akt_menu=465#top vagy www.mol.gov.hu menüből, Levéltári Kollégium, innen A Kollégium bizottságainak tevékenysége, innen A magyar levéltári rendszer jövője menüpontból letölthető pdf. A kérdéshez ld. még: TYEKVICSKA ÁRPÁD: Gondolatok a magyar levéltárügy jövőjéről. *Levéltári Közlemények*, 78. 2007/1. sz. 3–61.

tett a bizottság, ami ha nem is 5 év alatt, de 20 éven belül valósulhat meg. Ennek fényében azt állítja, hogy a következő nemzedék életében a levéltári rendszer differenciálódni fog, a nyugat-európai modellek és tendenciák szerint. Ezen belül az önkormányzati levéltárak sorsa az önkormányzati rendszertől függ majd. A városi levéltáraknak növekedni kell, a gazdasági- és médialevéltáraknak létre kell jönni, ami az ország és az önkormányzatok anyagi helyzetétől függ.

Az MLE elnöksége érzékelte a bírálatot a közreadott anyaggal kapcsolatban, de a kérdés az, hogy hosszú távú stratégiát készítünk-e? Erről szemléletbeli különbség van a levéltárosok között.

Az érdekérvényesítő képességgel kapcsolatban is hangzottak el vélemények, amelyben elég kemény kritikát kaptak a levéltári szervezetek, köztük a *Magyar Levéltárosok Egyesülete* is. Erős lobbiképviselőt igényelt merült fel.

A levéltári érdekérvényesítés alapvető kérdés. Nehezen lehet előrelépni, kicsi az érdekérvényesítés tere, a levéltárosokéhoz képest a múzeumok és a könyvtárak nagyobb érdekérvényesítő képességgel bírnak. A bírálatot jogosnak tartotta az egyesület elnöke, de hangsúlyozta, hogy ennek szubjektív és objektív okát is ismerni kellene és arról kellene beszélni! „*A levéltár a tudomány vizén jól evez, egyéb helyeken — ahol a könyvtár és múzeum villog — meghal.*” A közös gondolkodást kell elindítani. Nehéz elérni, hogy a magyar társadalom tudja, mi a levéltár. A könyvtár nagyon jelen van a közéletben, az utolsó években pedig a múzeumok is előretörték. Nagy látogatottságot eredményező rendezvényekkel (múzeumok éjszakája, játszóház, kiállítások) igyekeznek tömegeket megfogni. Magánvéleményként elhangzott, hogy nincs illúziója, hogy ilyen előretörést elérhet a levéltár. E terület lobbiképessége soha nem lesz olyan erős, mint más közgyűjteményé. Új érdekérvényesítő szerv létrehozását javasolták a kollégák, amely feladatainak meghatározásához kérte a jelenlévők hozzászólását³ és megjegyezte, hogy a működő szakmai szervezetek a levéltári szervezetet lefedik.

A hozzászólások során elhangzott még, hogy a vitaindító anyagnak a problémafelvetés volt a célja: hogy a változó közigazgatási folyamatban milyen szerepe és helye lesz a levéltáraknak? A levéltárosok elszakadtak az eredeti céltól, és valójában az el nem készült levéltári stratégiáról vitakoztak. A levéltári struktúra és a szolgáltató levéltár témájára szűkülte, pedig arról kellett volna beszélni, mi az önkormányzati levéltárak aktuális problémája. Igaz viszont, hogy fontos a levéltári stratégia, de arról is kellett volna beszélni, hogy miben lehet az önkormányzati levéltárakat segíteni. Megfogalmazódott a gondolat, hogy szükséges ugyan stratégiát készíteni, de vannak olyan napi gondok, amik ellentmondáshoz vezetnek. A realitások talaján kell maradni. Figyelembe kell venni, hogy ma is állami fenntartó van (a megyei is állami). Valójában olyan hálózatra tettek javaslatot, ami a meglévőt lehetetleníti el.

A tulajdonjoggal kapcsolatban nem kérdéses, hogy a levéltárak kinek a tulajdonai, mert a levéltárban lévő irat a magyar nemzeti kultúrkinccs része, az államnak vállalni kell a megóvását és az intézmények fenntartását. Ma hibrid hálózat van, de alkalmas lenne arra, hogy a feladatokat ellássa, csak egyszeri beruházással alkalmassá kéne tenni őket

³ Ehhez itt nem hangzott el hozzászólás. Az írásos vélemények szerint javasolták pl. az „országos főlevéltárak intézményét”, jónak tartanák a szakma marketing tevékenységének erősítését.

erre. Bőven elég lenne, ha a levéltári törvény és a kapcsolatos jogszabályok betartása betű szerint megvalósulna!

Minisztériumi hozzászólások

A *Közgyűjteményi Főosztály* főosztályvezetője építő jellegű összejövételnek nevezte a hallottak alapján a rendezvényt, ahol a levéltárak határozottan és sokszínűen közelítették meg a kérdést. Az itt elhangzott vélemények a minisztériumba kerülnek, így ott együtt látják mind a három közgyűjtemény (könyvtár, múzeum, levéltár) elképzelését. A jelenlegi helyzetben úgy látja, hogy az érdekérvényesítésben a levéltárak a leggyengébbek. Azt kell mérlegelni, hogyan lehet ezen változtatni. Konceptiókra, konszenzusos véleményekre van szükség.

Úgy látja, hogy a levéltárosok túl sokat várnak a stratégiától, pedig az nem terjedhet ki minden részletre. Azt viszont látni kell, milyen kárunk van abból, ha nincs ilyen. Ki kell választani azokat a közös kitörési pontokat, amiben konszenzust lehet elérni. A stratégia nagy vonalakban összegezze a főirányokat. Egyértelmű: erős vázra és az egyes rész kérdések részletes és pontos kidolgozására van szükség. Le kell írni, meddig akarunk eljutni öt, illetve tíz év távlatában. Reálisan kell megközelíteni a kérdést. A cél, hogy jobb érdekérvényesítést érjen el ez a szakterület.

Véleménye szerint, az ahogy dolgoznak a levéltári szakmai szervezetek, és a két leírt szakmai anyag példaértékű. A *Levéltári Közlemények*ben megjelent tanulmányt példának állította a társszakmák elé annak széles kitekintése, az alapos körüljárás okán. A *Levéltári Kollégium* anyagának konszenzus-kereső szándéka dicséretes. Látszik, hogy az ellenétes nézeteket egyeztetni akarják, keresik a konszenzust.

Miniszteri előterjesztés készül november végére, mely a szolgáltató levéltár ürügyén a levéltári stratégia legfontosabb sarokpontjait fogja tartalmazni. Így sok apró prioritás lépésenként megoldható. Ettől a finanszírozás nem nő, de prioritásokat fel lehet állítani, amikhez lehet pénzt szerezni. A levéltári stratégia egy nagyobb stratégia, a kulturális stratégia része lesz. Semmi olyan nem történik, ami a levéltárosok gondolkodását lezárná. Olyan előterjesztés, szakanyag készül a vélemények alapján, ami a legelfogadhatóbb. Most egy kitörési pontot lehetett találni: ez a „szolgáltató levéltár,” ami nem azt jelenti, hogy csak erre szűkül le a levéltárkérdés.

Kiemelte továbbá, hogy olyan helyzetképet kell összeállítani, amely *„statisztikai adatok alapján a stratégiát is megmutatja a hívószavakhoz: pl. internetes szolgáltatás, ezek igénybevétele, iratértékelés.”* Fontos, hogy az is lássa a helyzetet, aki nincs benne. Ma másra van szükség, mint 20–30 évvel ezelőtt. A helyzetkép egzakt módon látható legyen, mutassa az előzményeket és a folyamatosságot. Ebben nyújtsanak a levéltárak segítséget. Pl. elkészült az informatikai stratégia, vannak különböző programok (állományvédelmi, savtalanítási stb.), így nem kell más, ezekből logikus csomópontokat kell megjelölni. Kockázatelemzésre van szükség.

A strukturális átalakítás kapcsán kiemelte, hogy *„a döntéshozó ne a szervezeti változtatás pénzigényével szembesüljön, hanem a demokratikus követelmények teljesíthetőségével. A miniszteri előterjesztésben átszervezési ötlet nem lesz.”* Az átszervezésnek van szakmai és közigazgatási oldala; a levéltár mindkét ághoz kapcsolódik, amit a problémafelvetés szintjén kell kezelni. A szakma feladata különböző megoldásokat felkínálni. Értelmes jövőképre van szükség.

Az uniós pályázati lehetőség kevés, de néhány kitörési pont, ahol forrást lehet találni ennek a területnek: a digitalizálás, az e-közigazgatás, és a továbbképzés. Valószínűleg a továbbképzésre lehet a legkevésbé forrást teremteni, de arra van esély, hogy egységesen be tudjon lépni a továbbképzési rendszerbe a levéltár. Uniós forrásokon kívüli lehetőségek továbbra is a fejezeti és az NKA pénzek.

A szakfelügyelet tevékenységével kapcsolatban elmondta, hogy most zárult le a raktárfelmérési projekt. A jogi szabályozottság jó, a mozgástér kicsi. A szakfelügyelet terén újra kell gondolni, hogy milyen megbízatással, milyen rendszerben, milyen feladatokkal legyenek ellátva a szakfelügyelők. A partnerségükön sok múlik. A minisztérium célja is az, hogy olyan anyag készüljön el, ami eredményeket hoz, és a munkát segítheti. A reális gondolkodás az, ami hosszútávon megtérülhet.

A *Közgyűjteményi Főosztály* főosztályvezető-helyettese kiemelte, hogy tanulságos volt végighallgatni a véleményeket, mind a szolgáltató levéltár, mind a struktúrát illetően. A „szolgáltató levéltár”-ral, a levéltárak ismertségének elérése a cél, minőségbiztosítás keretében. Fontosnak tartja, hogy a levéltár hogyan találkozik a felhasználóval, személyesen vagy e-mailen keresztül? Fontos a tájékoztatás színvonala. Az első kontaktus, az első találkozás élménye meghatározó. A minisztérium forrást nem tud rendelni a szolgáltatáshoz. Cél a levéltári anyag használhatóságának növelése és az ismeretterjesztés. Elvárják a „nyitott kaput”, de nem lehet a levéltárat a könyvtárakkal, múzeumokkal egy szintre hozni, ezt tudatosítani kell a fenntartónál, amit ismeretterjesztéssel, oktatáshoz kapcsolódó népszerűsítő tevékenységgel lehet elérni. Intézményi kereteken belül és azon kívül is tevékenykedni kell: könyvbemutatók, kiállítások, konferenciák, levéltári napok stb. szervezésével. E tevékenység mérésére szolgáló adatokat is kérnek majd a jövő évi statisztikai adatszolgáltatásban.

Felvetődött az a kérdés is, hogy milyen szolgáltatásért kell fizetni a levéltárban? A levéltár használata legyen ingyenes. Viszont, ha a levéltár hozzáadja saját tudását, azt meg kell fizettetni. Az adatbázis már hozzáadott érték. A levéltárban használt adatbázis használata is lehet fizetős, de meg kell gondolni, hogy megéri-e?

A *Levéltári Kollégium* bizottságának a javaslata, és a levéltárvezető által készült anyag, amit olvashattak a levéltárosok az mind a kettő munkaanyag volt, a címek is ezt jelzik: „Javaslat...”; „Gondolatok...”. A feladat az volt, hogy foglalkozni kell a szolgáltatás kérdésével, de pénz most nincs rá. Jogszabály-alkotásban jól áll a szakma. A PR tevékenységben nem, de ha erre van szükség, meg kell próbálkozni vele. El kell hitetni, hogy a levéltárra nagyon nagy szükség van. Az értékek itt vannak. Ebben kéri a kollégák segítségét.

Összegzés

Szervezeti kérdés

A jelenlegi levéltári rendszer fenntartható és fenntartandó. Az általános közlevéltárak, a MOL, a megyei levéltárak és a fővárosi levéltár, az országos szaklevéltárak, a felsőoktatási intézmények levéltárai, a magánlevéltárak, valamint az önkormányzati, városi levéltárak, média levéltárak. Ez az intézményi rendszer szerves fejlődés alapján alakult ki, ami több évszázados fejlődés eredménye, melytől elválasztandó a mindenkori fenntartó.⁴ Az 1995-ös levéltári törvény egységesen vonatkozik minden levéltárra. Lényeg az, hogy a rendszer elbírná az összes fejlődésből adódó feladatokat. Innen kell kiindulni, és meg kell nézni, hol, hogyan és mit kell fejleszteni.

Az intézmények fenntartása mára a konvergencia-program miatt felborult. Itt kellene sürgős segítséggel megállítani a megszorításokat. Ugyanis a folyamatosan keletkező iratokról folyamatosan gondoskodni kell. Ez pedig állami érdek. A reformok zajlanak, társadalmi kihívás van és mind a kettőnek megfelelni folyamatos fejlesztéssel lehet. Célfeladatokra kellene biztosítani forrást (infrastruktúra fejlesztése, informatikai fejlesztés, digitalizálás). E mellett a köziratok begyűjtéséhez is, ami szintén folyamatos. A „szolgáltató levéltár” a cél.

Bármilyen a közigazgatási szolgáltatás, a közigazgatási átszervezés (regionális) bár hogyan alakul, a levéltári struktúra maradjon, a levéltári anyag tulajdonlásával kapcsolatban pedig, nem vitás, hogy az a nemzeti örökség része. Bármilyen irányban változik az államigazgatás, bárki legyen is a levéltár-fenntartó, a leginkább költséghatékonyan a jelenlegi rendszerben biztosítható az intézmények működése.

A szolgáltató levéltár

A javaslatához hozzászólók felvetették, hogy a szakma érdekérvényesítő képessége gyenge. Példaként hangzott el, hogy a levéltári iratokat más közgyűjtemények kiállításokra kikölcsönzik (tehát a levéltárak ott vannak a megjelenésben), de a végső eredményt, a dícséretet a kiállítás rendezője aratja le. Olyan világban élünk, ahol sok a változás. A levéltári munka, amelyben generációk nőttek fel, az a hagyományos levéltári rendszer. Ez a fajta levéltári struktúra is átalakul. A könyvtárak és múzeumok is megváltoztak (pl. játszóház), a kor igényeihez alakultak. Ha a levéltárak nem tudják ezt megtenni, végletesen lemaradnak. Ebben nem volt konszenzus.

Regionális levéltárakra az államnak nem lesz pénze. Éppen ezért, semmi eredményt, értéket nem szabad veszni hagyni. A megyei, városi levéltárakat erősíteni kell, a közvélemény figyelmét fel kell hívni azokra az értékekre, amit ezekben az intézményekben őriz-

⁴ Az 1723. évi XLV. tc. kimondta, hogy az országgyűlési, közigazgatási és bírósági iratokat az ország közlevéltárában kell elhelyezni, egy arra alkalmas épületben, és az iratokat a levéltár őrének gondozására kell bízni. 1756-ban megalakult az ország levéltára (archívum regni), melynek főfelügyeletét a nádor gyakorolta, majd a belügyminisztérium, később a *Vallás- és Közoktatási Minisztérium* alá került az *Országos Levéltár*. Az 1723. évi LXXIII. tc. 1. §. a vármegyékben, ahol nem volt még, megyeházát kellett építeni, ahol az iratok őrzésére levéltár létrehozását írták elő. A megyei levéltárakat 1952-től állami kezelésbe vették, majd 1968-ban a megyei tanácsok végrehajtó bizottságainak kezelésébe adták. A megyei levéltárak 1992-től a megyei önkormányzatok intézményei.

nek. De mesterségesen siettetni a dolgokat nem lehet. Arra tegyenek a kollégák javaslatot, hogyan nézzen ki a szolgáltató levéltár?

A szolgáltató levéltár a mai formában olyan informatikai színvonalat igényel, amelyekkel a levéltárak ma nem rendelkeznek. Fontos feladat lesz a tömeges és egységes adatbázisok készítése. A társadalmi igényre figyelve kell a forrástípusokat és sorozatokat közzétenni. Nem a tudásérték dönt, hanem az eladható információ. Az *NKA Levéltári Szakmai Kollégium*ának jelenlegi pályázati kiírása is ilyen irányba mutat. Adatbázisok tömegei hozhatók így létre. Akkor leszünk értékesek, ha fontos forrásokat úgy teszünk elérhetővé, amit más nem tud. Az már tapasztalható, hogy a személyi adatok iránt nagy az érdeklődés. Tele van a levéltár olyan iratokkal, nyilvántartásokkal (anyakönyvek, adókönyvek, iskolai értesítők stb.), amelyek ilyen adatokat tartalmaznak. Ezeket kell adatbázisba rendezni, melléjük fotókat csatolni. Ezeket az emberek biztos keresik, megnézik. Azon viszont lehet vitatkozni, hogy ennek milyen a forrásértéke? De ha külföldön tömegével digitalizálják az anyakönyveket, akkor a magyar levéltárak miért ne tehetnék ezt? Ez széles tömegeket vonz, de bizonyos színvonalból nem kell engedni.

A tanácskozás végére a *Levéltári Kollégium* javaslataiból konszenzus alakult ki. Szükség van a szolgáltató levéltárra, de nem mehet a szolgáltatás az alapfeladatok rovására. A helyes arányokat kell megtalálni.⁵

Azzal a megállapítással kapcsolatban, hogy a könyvtárak és a múzeumok jó helyzetben vannak, ellenpélda is elhangzott (a Békés megyei helyzet). Elhangzott az a javaslat is, hogy a múzeumokkal és a könyvtárakkal közösen kellene programokat rendezni, de abban egyenrangú félként vennének részt.

E-levéltár

Két központú (MOL, BFL) elektronikus levéltár létesítéséről tájékoztatta az elnök a jelenlévőket, a *Nemzeti Fejlesztési Terv* keretében erre lesz most lehetőség. A pályázati előterjesztés megtörtént. A jelen eszmecsere részleteiben nem tért ki az e-levéltár problémájára.

Apró Erzsébet

⁵ A résztvevők nem fejtették ki részleteiben, hogy mire gondolnak, mert tudjuk, hogy a költségvetési megszorítások valamennyi levéltári feladat ellátását hátrányosan érinti, a gyakorlati tapasztalat azt mutatja, hogy a levéltári belső feldolgozó munka (rendszerezés, selejtezés, segédletkészítés stb.) marad el, ami hosszú távon az alapfeladatok ellátásának kárára megy.

A LEVÉLTÁRI SZEMLE 2005—2006. ÉVI SZÁMAINAK REPERTÓRIUMA

A folyóiratban található cikkek, tanulmányok

1. Á. Varga László, lásd Varga László, Á.
2. Albada, Joan van: A szakmai együttműködés új útjai. (*A 250 éves Magyar Országos Levéltár köszöntése*). (56/2. 2006. 31–35.). (ford. Cseh Gergő Bendegúz)
3. Apró Erzsébet: Bács-Bodrog vármegye levéltára. (*Levéltártörténet*). (56/1. 2006. 7–26.)
4. Balázs Gábor: Megalakult a F fiatal Levéltárosok Egyesülete. (*Hírek*). (56/3. 2006. 96.)
5. Bayerné Jura Urszula: *Bayerné Jura Urszula – Csombor Erzsébet: A Nemzeti Emlékezet Intézete – A Lengyel Nemzetellenes Büntetteket Üldöző Bizottság. (1956 megközelítése: levéltárak, irattárak)*. (56/3. 2006. 41–46.)
6. Beke Margit: A katolikus egyházi közigazgatás alakulása a Kárpát-medencében 1920–1947 között. (55/2. 2005. 39–46.)
7. Bereczki Ibolya, T.: Megalakult az Országos Közgyűjtemények Szövetsége. (*Hírek*). (55/1. 2005. 77–78.)
8. Bogdán Lajos: A XXVIII. Csongrád Megyei Levéltári Napok. (*Hírek*). (56/2. 2006. 92–93.)
9. Boisdeffre, Martine de: Levéltárak és adminisztráció az Európai Unióban. (*A 250 éves Magyar Országos Levéltár köszöntése*). (56/2. 2006. 14–18.). (ford. Lukács Anikó)
10. Bottoni, Stefano: *Stefano Bottoni – Novák Csaba Zoltán: Az 1956. évi magyar forradalom sajátos romániai következménye: tervszerű politikai megtorlások előkészítése Romániában. (forrásközlés). (1956 megközelítése: források)*. (56/3. 2006. 61–73.)
11. Böör László: A Hadtörténelmi Levéltár új igazgatója: Bonhardt Attila. (*Hírek*). (55/1. 2005. 83.)
12. Böör László: Új megyei levéltár-igazgató: Erdész Ádám. (*Hírek*). (55/4. 2005. 95.)
13. Bösze Sándor: Kanyar József (1916–2005). (*Hírek*). (55/1. 2005. 84–88.)
14. Breinich Gábor: Az eszmétől a megvalósulásig : Budapest Főváros Levéltára új épülete. (55/1. 2005. 41–55.)
15. Cseh Gergő Bendegúz: Az állambiztonsági iratok pusztulása 1956-ban (forrásközlés). (*1956 megközelítése: levéltárak, irattárak*). (56/3. 2006. 3–15.)
16. Cserna Anna: A Bonyhádi Székely Múzeum Egyesület levéltári őrizetében lévő iratanyaga I. – A bácskai telepítés iratai (1941–1944). (*Levéltári műhelymunkák*). (56/4. 2006. 59–68.)
17. Csombor Erzsébet: *Bayerné Jura Urszula – Csombor Erzsébet: A Nemzeti Emlékezet Intézete – A Lengyel Nemzetellenes Büntetteket Üldöző Bizottság. (1956 megközelítése: levéltárak, irattárak)*. (56/3. 2006. 41–46.)
18. Dobai András: Kanyar József (1916–2005). (55/1. 2005. 84–88.)

19. Dóka Klára: A segédlevéltáros képzésről. (*Jelentések, beszámolók*). (56/1. 2006. 41–48.)
20. Érszegi Géza: Beszámoló az MLE 2006. évi vándorgyűléséről. (*Hírek*). (56/4. 2006. 90–98.)
21. F. Tóth Tibor, lásd Tóth Tibor, F.
22. Farkas Andrea: Beszámoló Budapest Főváros Levéltára levéltári napjáról. (*Hírek*). (55/4. 2005. 93–94.)
23. Farkas Csaba: Szegedi művelődési intézmények a forradalomban. (1956 megközelítése: *levéltárak, irattárak*). (56/3. 2006. 31–37.)
24. Garadnai Zoltán: *Garadnai Zoltán – Szatucsek Zoltán: Webszemle. (Hírek)*. (56/3. 2006. 90–93.)
25. Garadnai Zoltán: *Garadnai Zoltán – Szatucsek Zoltán: Webszemle. (Hírek)*. (56/4. 2006. 86–89.)
26. G. Jakó Mariann, lásd Jakó Mariann, G.
27. Géczy Lajos: Egy hosszú per rövid története. (*Jelentések, beszámolók*). (55/2. 2005. 65–76.)
28. Gecsényi Lajos: Beszámoló a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma Levéltári Kollégiuma 2004. évi működéséről. (*Jelentések, beszámolók*). (55/1. 2005. 64.)
29. Gaucsik István: A Nemzeti Emlékezet Intézete. (1956 megközelítése: *levéltárak, irattárak*). (56/3. 2006. 47–49.)
30. Gyenesi József: A magyar levéltári szervezet 1956-ban. (1956 megközelítése: *levéltárak, irattárak*). (56/3. 2006. 16–24.)
31. Halász Csilla: A Magyar Levéltárosok Egyesülete vándorgyűlése Egerben. (*Hírek*). (55/3. 2005. 102–103.)
32. Haraszti Viktor: Az országos hatáskörű és a dekoncentrált szervek levéltári illetékességéről. (55/3. 2005. 78–99.)
33. Heinz, Karl*: A Monasterium projekt (MOM) – www.monasterium.net. (55/2. 2005. 3–13.)
34. Henzsel Ágota: A nagyecsed-i városkönyv. (*Levéltári műhelymunkák*). (56/4. 2006. 17–22.)
35. Hermann István: Körmeny József (1911–2005). (*Hírek*). (55/4. 2005. 96–97.)
36. Horváth J. András: Kutatók és kutatások Budapest Főváros Levéltárában 2003-ban. (55/1. 2005. 25–40.)
37. Horváth J. András: Módosuló társadalmi igények, új iratértékelési szempontok, intézményi reform : A 2004. évi XV. Bécsi Levéltári Világkongresszus néhány előadása. (55/3. 2005. 3–11.)
38. Horváth Richárd: A VIII. Győri Levéltári Nap. (*Hírek*). (56/2. 2006. 94–95.)
39. Horváth Zita: *Horváth Zita – Turbuly Éva: A muraközi uradalom 17–18. századi gazdaság- és társadalomtörténetének forrásai (kutatási beszámoló)*. (55/4. 2005. 71–79.)
40. A Hunyadi-család címerlevele, 1453. február 1. (56/4. 2006. melléklet). (*ford. Sölch Miklós*)
41. Jakab Réka: A zsidótörvények végrehajtása Veszprém megyében. (*Levéltári műhelymunkák*). (56/4. 2006. 49–58.)

* A tanulmány újraközlésének okát lásd: Bocsánatkérés. (55/2. 2005. 13.)

42. Jakó Mariann, G.: Hőgye István (1941–2006). (*In memoriam*). (56/2. 2006. 98–99.)
43. Káli Csaba: Az MLE Nyugat-Dunántúli Szekciójának Szakmai Napja. (*Hírek*). (56/3. 2006. 94–95.)
44. Kaszás Marianne (összeáll.): A magyarországi levéltárak kiadványainak 2004. évi bibliográfiája. (55/4. 2005. 102–107.)
45. Kaszás Marianne (összeáll.): A magyarországi levéltárak kiadványainak 2005. évi bibliográfiája. (56/4. 2005. 99–106.)
46. Katona Csaba: *Katona Csaba – Kerekes Dóra – Körmendy Lajos – Lakatos Andor*: Internet és levéltár. (55/1. 2005. 3–24.)
47. Katona Csaba: *F. Tóth Tibor – Katona Csaba*: Magyar delegáció látogatása Törökországban Thököly Imre halálának 300. évfordulóján. (*Hírek*). (55/4. 2005. 84–86.)
48. Katona Csaba: A XII. Szabolcs-Szatmár-Beregi Nemzetközi Levéltári Napok. (*Hírek*). (56/1. 2006. 87–89.)
49. Kenyeres István: A Nemzetközi Levéltári Tanács 2004. évi bécsi kongresszusa. (55/3. 2005. 12–24.)
50. Kerekes Dóra: *Katona Csaba – Kerekes Dóra – Körmendy Lajos – Lakatos Andor*: Internet és levéltár. (55/1. 2005. 3–24.)
51. Kerekes Dóra: Konferencia a bayreuthi *Lasteausgleicharchiv*ban (DAIMO). (*Hírek*). (55/4. 2005. 87–89.)
52. Koltai András: Karhatalmisták a Piarista Levéltárban 1956-ban. (*1956 megközelítése: levéltárak, irattárak*). (56/3. 2006. 38–40.)
53. Köbel Szilvia: A lelkiismereti és vallásszabadság jogi száályozása néhány volt szocialista országban 1945–1989 között. (55/2. 2005. 53–61.)
54. Körmendy Lajos: Borsa Iván (1917–2006). (*In memoriam*). (56/1. 2006. 92–94.)
55. Körmendy Lajos: *Katona Csaba – Kerekes Dóra – Körmendy Lajos – Lakatos Andor*: Internet és levéltár. (55/1. 2005. 3–24.)
56. Körmendy Lajos: A levéltárak filozófia- és funkcióváltásai a 20. és 21. század fordulóján. (*A 250 éves Magyar Országos Levéltár köszöntése*). (56/2. 2006. 4–13.)
57. Köszöntő. (56/1. 2006. 3.)
58. Kunné Tornóczky Andrea: A X. Tolna Megyei Levéltári Nap. (*Hírek*). (56/1. 2006. 81–84.)
59. Küntler Ferenc: A levéltárak középtávú informatikai stratégiája és feladatterve (2006–2010). (55/4. 2005. 3–19.)
60. Laczlavik György: A magyar–bolgár kapcsolatok kezdetei 1879 után c. kiállítás a Magyar Országos Levéltárban. (*Hírek*). (55/1. 2005. 74–76.)
61. Lakatos Andor: *Katona Csaba – Kerekes Dóra – Körmendy Lajos – Lakatos Andor*: Internet és levéltár. (55/1. 2005. 3–24.)
62. Lakos János: Jelentés a Levéltári Szakfelügyelet 2004. évi működéséről és ellenőrzési tapasztalatairól. (*Jelentések, beszámolók*). (55/1. 2005. 56–63.)
63. Lakos János: Jelentés a Levéltári Szakfelügyelet 2005. évi működéséről és ellenőrzési tapasztalatairól. (*Jelentések, beszámolók*). (56/1. 2006. 33–40.)

64. Lakos János: A közlevéltárak illetékességi körébe vonatkozó rendelkezések végrehajtása : helyzetkép és javaslatok. (55/3. 2005. 71–77.)
65. Lakos János: A Magyar Országos Levéltár történetének vázlata 1970-ig. (*A 250 éves Magyar Országos Levéltár köszöntése*). (56/2. 2006. 36–42.)
66. Lichtneckert András: Az alsóörsi török ház és a török bíróság a Mórocz család irataiban. (*Levéltári műhelymunkák*). (56/4. 2006. 11–16.)
67. A második nemzetközi szabvány: az ISAAR (CPF). (55/3. 2005. 32–70.)
68. Márfi Attila: A VII. Győri Levéltári Nap. (*Hírek*). (55/2. 2005. 85–87.)
69. Márkusné Vörös Hajnalka: Határon túli magyar tudományos műhelyek bemutatkozása Veszprémben. (*Jelentések, beszámolók*). (56/1. 2006. 49–57.)
70. Mikó Zsuzsa: E-Archivum – az egységes levéltári nyilvántartási rendszer kialakításának szakmai dilemmái. (55/4. 2005. 20–25.)
71. Mózessy Gergely: A 38%-os támogatás-csökkenés hatása a katolikus levéltárakra. (*Vita*). (56/3. 2006. 86–89.)
72. Mózessy Gergely: Sulyok János Ignác O. Cist. (1911–2006). (*In memoriam*). (56/3. 2006. 97–98.)
73. Murber Ibolya: A bécsi Collegium Hungaricum újjászervezése (1963). (55/4. 2005. 26–40.)
74. Nagy Sándor: Váloperek az erdélyi unitárius levéltárban (1869–1895). (55/4. 2005. 80–83.)
75. Nalecz, Daria: A levéltári anyag kutatása és a kutatói szokások változása. (*A 250 éves Magyar Országos Levéltár köszöntése*). (56/2. 2006. 19–23.). (ford. Szőke Zoltán)
76. Nora, Pierre: Küldetés és kihívás: a levéltár a mai társadalomban. (56/1. 2006. 4–6.) (ford. Bojti Ferenc és Lukács Anikó). [In: Comma. 2003. 2/3. 47–49.]
77. Novák Csaba Zoltán: *Stefano Bottoni – Novák Csaba Zoltán: Az 1956. évi magyar forradalom sajátos romániai következménye: tervszerű politikai megtorlások előkészítése Romániában. (forrásközlés). (1956 megközelítése: források)*. (56/3. 2006. 61–73.)
78. Pál Judit: Az Erdélyi Főkormánysház és a „Királyi Biztosság” működése (1867–1872). (*Levéltári műhelymunkák*). (56/4. 2006. 23–34.)
79. Pásztor Cecília: Nógrádi–novohradi Levéltári Nap Losoncon. (*Hírek*). (56/2. 2006. 96–97.)
80. Pásztor Cecília: A VI. Nógrádi Megyei Levéltári Nap. (*Hírek*). (55/2. 2005. 88–89.)
81. Péterné Fehér Mária: Bírósági iratok a Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat Levéltára kiállításán. (*Hírek*). (55/1. 2005. 79–82.)
82. Pilkhoffer Mónika: Pécs dualizmuskori építészetének forrásai és segédletei a Baranya Megyei Levéltárban. (*Levéltári műhelymunkák*). (56/4. 2006. 41–48.)
83. Pintér Mariann: Beszámoló a nemzetközi levéltárügyi gyakorlatról (Párizs, 2005. április 6.–június 15.). (*Jelentések, beszámolók*). (56/1. 2006. 58–67.)
84. Platonov, Valerij: Levéltári kiállítás az orosz–magyar diplomáciai kapcsolatok felvételének 70. évfordulóján. (*Hírek*). (55/1. 2005. 71–73.)
85. Polgár Tamás: A Somogy Megyei Levéltár történetének margójára egy 1865. évi levéltári leltár alapján. (*Levéltári műhelymunkák*). (56/4. 2006. 35–40.)
86. Rozs András: Levéltári Nap Baranyában. (*Hírek*). (56/1. 2006. 85–86.)

87. Rózsa András: Rajczy Péter Pál (1917–2006). (*In memoriam*). (56/1. 2006. 90–91.)
88. Sávoly Tamás: Áttekintés a Magyar Rádió Archívumának '56-os dokumentumairól. (*1956 megközelítése: levéltárak, irattárak*). (56/3. 2006. 25–30.)
89. Schramkó Péter: Hasznos tudnivalók az állományvédelem kapcsán. (*Levéltári műhelymunkák*). (56/4. 2006. 69–72.)
90. Sipos András: A Nemzetközi Levéltári Tanácsról. (55/3. 2005. 25–31.)
91. Soós László: Kálniczky László (1955–2005). (*Hírek*). (55/4. 2005. 101.)
92. Sóber Péter: Beszámoló az V. Bács-Kiskun Megyei Levéltári Napról. (*Hírek*). (55/2. 2005. 90–92.)
93. Sölch Miklós: Az Archivum Regni alapításának dokumentumai (1756. március 1–2.). (*A 250 éves Magyar Országos Levéltár köszöntése*). (56/2. 2006. 43–49.)
94. Sölch Miklós: A Magyar Országos Levéltár 1956-ban. Beszélgetés Pap Gábornéval, a Magyar Országos Levéltár nyugalmazott főosztályvezetőjével. (*1956 megközelítése: levéltárak, irattárak*). (56/3. 2006. 50–53.)
95. Spítár Dániel: A domonkos rend római központi levéltárának magyar vonatkozású és eredetű anyaga. (55/2. 2005. 14–38.)
96. Szabadi István: „Habent sua fata...” Adalékok a 20. századi tiszántúli református levéltártörténethez. (55/2. 2005. 47–52.)
97. Szabó Csaba: Das Zwischenarchiv – az átmeneti levéltár. (*Hírek*). (55/4. 2005. 90–92.)
98. Szálkai Tamás: Nagytúri Thury Ferenc armálisa a Hajdú-Bihar Megyei Levéltár diplomagyűjteményéből (Forrásközlés). (*Levéltári műhelymunkák*). (56/4. 2006. 3–10.)
99. Szántó László: Nagy Imre snagovi politikai feljegyzéseinek forráskiadási kérdéseiről. (*1956 megközelítése: források*). (56/3. 2006. 54–60.)
100. Szatucsek Zoltán: Levéltári érdekességek az internetről. (*Hírek*). (56/1. 2006. 77–80.)
101. Szatucsek Zoltán: Webszemle. (*Hírek*). (56/2. 2006. 87–91.)
102. Szatucsek Zoltán: *Garadnai Zoltán – Szatucsek Zoltán: Webszemle*. (*Hírek*). (56/3. 2006. 90–93.)
103. Szatucsek Zoltán: *Garadnai Zoltán – Szatucsek Zoltán: Webszemle*. (*Hírek*). (56/4. 2006. 86–89.)
104. Szirácsik Éva: Beszámoló a 2005. évi besztercebányai „Nogradica” kutatás eredményéről. (55/4. 2005. 67–70.)
105. Szlabey Dorottya: Beszámoló a Münchenben 2004. július 19–30. között tett tanulmányi látogatásról. (*Jelentések, beszámolók*). (55/2. 2005. 77–84.)
106. T. Bereczki Ibolya, lásd Bereczki Ibolya, T.
107. Tobler, Felix: A Burgenlandi Tartományi Levéltár. (55/4. 2005. 58–66.). (*ford. Ólmosi Zoltán*)
108. Tóth Tibor, F.: *F. Tóth Tibor – Katona Csaba: Magyar delegáció látogatása Törökországban Thököly Imre halálának 300. évfordulóján*. (*Hírek*). (55/4. 2005. 84–86.)
109. Turbuly Éva: *Horváth Zita – Turbuly Éva: A muraközi uradalom 17–18. századi gazdaság- és társadalomtörténetének forrásai (kutatási beszámoló)*. (55/4. 2005. 71–79.)

110. Vajk Ádám: Rejtőzködő levéltárak – A veszélyeztetett magángyűjtemények miniszteri biztosának tevékenysége Győrött a II. világháború után. (*Levéltártörténet*). (56/1. 2006. 27–32.)
111. Varga László, Á.: Kosján László (1955–2005). (*Hírek*). (55/4. 2005. 98–100.)
112. Vass Előd: Bélay Vilmos (1919–2005). (55/3. 2005. 104–105.)
113. Viszket Zoltán: *Viszket Zoltán – Zentai Katalin: A hungarikakutatás és a Magyar Országos Levéltárban őrzött hungarikajelentés-gyűjtemény.* (55/4. 2005. 41–57.)
114. Vonyó József: Szita László (1933–2005). (*Hírek*). (55/1. 2005. 89–90.)
115. Weber, Hartmut: Levéltárak az információs társadalomban. (*A 250 éves Magyar Országos Levéltár köszöntése*). (56/2. 2006. 24–30.). (ford. Kerekes Dóra)
116. Zentai Katalin: *Viszket Zoltán – Zentai Katalin: A hungarikakutatás és a Magyar Országos Levéltárban őrzött hungarikajelentés-gyűjtemény.* (55/4. 2005. 41–57.)

Nekrológok

- Bélay Vilmos (1919–2005). (*Hírek*). (55/3. 2005. 104–105.) (*Vass Előd*)
- Borsa Iván (1917–2006). (*In memoriam*). (56/1. 2006. 92–94.) (*Körmendy Lajos*)
- Hőgye István (1941–2006). (*In memoriam*). (56/2. 2006. 98–99.) (*G. Jakó Mariann*)
- Kanyar József (1916–2005). (*Hírek*). (55/1. 2005. 84–88.) (*Bősze Sándor*)
- Kálniczky László (1955–2005). (*Hírek*). (55/4. 2005. 101.) (*Soós László*)
- Kosján László (1955–2005). (*Hírek*). (55/4. 2005. 98–100.) (*Á. Varga László*)
- Körmendy József (1911–2005). (*Hírek*). (55/4. 2005. 96–97.) (*Hermann István*)
- Rajczi Péter Pál (1917–2006). (*In memoriam*). (56/1. 2006. 90–91.) (*Rozs András*)
- Sulyok János Ignác O. Cist. (1911–2006). (*In memoriam*). (56/3. 2006. 97–98.) (*Mózessy Gergely*)
- Szita László (1933–2005). (*Hírek*). (55/1. 2005. 89–90.) (*Vonyó József*)

Ismertetések

- Bana József (ism.): Dokumentumok II. Rákóczi Ferenc és társai újratemetéséhez (1873–1906). (*Mérleg*). (55/3. 2005. 100–101.). [Dokumentumok II. Rákóczi Ferenc és társai újratemetéséhez (1873–1906). Szerk. Halász Hajnal – Katona Csaba – Ólmosi Zoltán. Bp., 2004. 268 p.]
- Batalka Krisztina (ism.): Amerikai Nemzeti Levéltár: A levéltár, mint „látogatói élmény”. (*Nemzetközi levéltárak a világban*). (56/2. 2006. 74–75.). [Carlin, John: Records Matter: Buliding The National Archives Experience. In: Comma. 2003. (2–3). 157–159.]
- Berkes József (ism.): A horvátországi levéltárügy kérdései ma. (*Nemzetközi levéltárak a világban*). (56/2. 2006. 53–57.). [Kolanović, Josip: Arhivska služba

- Republike Hrvatske – stanje i izgledi razvoja. In: Arhivski Vjesnik. 2001. (44). 11–32.]
- Bernád Rita Magdolna (ism.): Aurelian Sacerdoțeanu, a Román Nemzeti Levéltár nagyformátumú egykori igazgatója és a Román Nemzeti Levéltár jelenkori problémái. (*Nemzetközi levéltárak a világban*). (56/2. 2006. 64–68.). [Muntenau, Vilică – Mihalcea, Eugenia-Măriora: Opinii privind evidența fondurilor și colecțiilor din depozitele Arhivelor Naționale. In: Revista Arhivelor. 2004. (1–2.). 165–170.] ; [Boar, Liviu: Inventarul arhivistic, instrument de bază pentru evidența documentelor, între deziderat și realitate. In: Revista Arhivelor. 2004. (1–2.). 170–174.] ; [Lungu, Corneliu-Mihail: Aurelian Sacerdoțeanu, Director General al Arhivelor Statului. In: Revista Arhivelor. 2004. (1–2.). 24–29.]
 - Dzindisz Jorgos (ism.): Egyedi dokumentumok és nemzeti levéltári statisztika. (*Nemzetközi levéltárak a világban*). (56/2. 2006. 50–52.). [Sztefka, Petkova: Unikálnite dokumenti i nacionalnata arhiva sztatistika. In: Arhiven Pregled. 2003. (3–4.). 5–15.]
 - Erdész Ádám (ism.): Szászország levéltárügye 1990 óta. (*Nemzetközi levéltárak a világban*). (56/2. 2006. 62–63.). [Rainer Wolf, Jürgen: Das Archivwesen im Freistaat Sachsen seit 1990. In: Comma. 2004. (3–4.).]
 - Fedeles Tamás (ism.): A Madaras József Emlékkonferencia (2002. április 16–17.) válogatott előadásai. (*Mérleg*). (55/1. 2005. 65–66.). [A Madaras József Emlékkonferencia (2002. április 16–17.) válogatott előadásai. Szerk. Font Márta – Vargha Dezső. Pécs, 2003. 184 p.]
 - Gecsényi Patrícia (ism.): Az Osztrák Állami Levéltár az ezredfordulón – visszatekintés és kitekintés. (*Nemzetközi levéltárak a világban*). (56/2. 2006. 58–59.). [Mikoletzky, Lorenz: Das Österreichische Staatsarchiv an der Jahrtausendwende – Rückblick und Ausblick. In: Scrinium. 2000. (54.). 417–424.]
 - Gözsy Zoltán (ism.): Bányavárosok a legkegyelmesebb királyok uralkodása alatt. (*Mérleg*). (56/4. 2006. 73–77.). [Bél Mátyás: Válogatás Bél Mátyás leírásából. Fordította: Tóth Péter. Sopron, Központi Bányászati Múzeum, 2004. 235 p. (Központi Bányászati Múzeum, 3.); ; [Bél Mátyás: Bányavárosok a legkegyelmesebb királyok uralkodása alatt. Selmezbánya. Fordította: Tóth Péter. Sopron, Központi Bányászati Múzeum, 2006. 281 p. (Központi Bányászati Múzeum, 4.).]
 - Héjja Julianna Erika (ism.): Az 50 éves Bundesarchiv (1952–2002) jubileumi ünnepségéről. (*Nemzetközi levéltárak a világban*). (56/2. 2006. 60–61.). [Martin-Webber, Bettina: 50 Jahre Bundesarchiv. Festakt mit Bundespräsident Johannes Rau. In: Der Archivar. 2000. (55.). 295–297.]
 - Iványi-Szabó Tibor (ism.): Hegytörvények és szőlőtelepítő levelek Győr és Sopron vármegyéből (1551–1843). (*Mérleg*). (55/1. 2005. 67–70.). [Hegytörvények és szőlőtelepítő levelek Győr és Sopron vármegyéből (1551–1843). Szerk. Égető Melinda, jegyz. ellátta, összeáll. Égető Melinda–Dominkovics Péter. Bp., 2004. 260 p. (Szőlőhegyek történetének forrásai, 3.).]
 - Iványosi-Szabó Tibor (ism.): Hegytörvények forrásközléseinek gyűjteménye (1470–1846). (*Mérleg*). (55/1. 2005. 67–70.). [Hegytörvények forrásközlései-

- nek gyűjteménye (1470–1846). Szerk. Égető Melinda, jegyz. ellátta, s. a. r.: Égető Melinda. Bp., 2002. 336 p. (Szőlőhegyek történetének forrásai, 2.)]
- Iványi-Szabó Tibor (ism.): Szőlőhegyi szabályzatok és hegyközségi törvények a 17–19. századból. (*Mérleg*). (55/1. 2005. 67–70.). [Szőlőhegyi szabályzatok és hegyközségi törvények a 17–19. századból. Szerk. Égető Melinda, összeáll. és a bev. tanulmányt írta: Égető Melinda. Bp., 2001. 246 p. (Szőlőhegyek történetének forrásai, 1.)]
 - Katona Csaba (ism.): ACTA Tanulmányok I. 2004. (*Mérleg*). (55/2. 2005. 62–64.). [ACTA Tanulmányok I. 2004. Sorozatszerk. Csurgai Horváth József, szerk. Csurgai Horváth József – Kovács Eleonóra. Székesfehérvár, 2004. 248 p.]
 - Katona Csaba (ism.): Urbs. Magyar várostörténeti Évkönyv I. (*Mérleg*). (56/4. 2006. 78–85.). [Urbs. Magyar várostörténeti Évkönyv. 1. köt. Főszerk. Á. Varga László, felelős szerk. Lugosi András. Budapest, Budapest Főváros Levéltára, 2006. 448 p.]
 - Krahulcsán Zsolt (ism.): A snagovi foglyok. Nagy Imre és társai Romániában. Iratok. (*Mérleg*). (56/3. 2006. 78–81.) [A snagovi foglyok. Nagy Imre és társai Romániában. Iratok. Összeállította, a jegyzeteket és a bevezető tanulmányt írta: Baráth Magdolna és Sipos Levente. Budapest, Napvilág Kiadó, Magyar Országos Levéltár, 2006. 464 p.]
 - Lukács Anikó (ism.): A Brazil Nemzeti Levéltár: intézmény az állampolgárok szolgálatában. (*Nemzetközi levéltárak a világban*). (56/2. 2006. 78–79.). [Oliviera, Maria Izabel de: Les archives national de Brésil: une institution au service de la citoyenneté. In: Comma. 2003. (2–3.). 165–169.]
 - Márfi Attila (ism.): Archivum Comitatus Castriferrei 1. (*Mérleg*). (56/1. 2006. 68–76.). [Archivum Comitatus Castriferrei 1. Szerk.: Mayer László – Tilcsik György. Szombathely, 2004. 520 p. (Előadások Vas megye történetéből, 4.)]
 - Récsei Balázs (ism.): Cigánysors. A cigányság történeti múltja és jelene I. (*Mérleg*). (56/2. 2006. 83–86.). [Cigánysors. A cigányság történeti múltja és jelene. 1. köt. Felelős szerkesztő: Márfi Attila, társszerkesztő: Dr. Kosztics István. Pécs, Emberháza Alapítvány, Erdős Kamill Cigánymúzeum, Cigány Kulturális és Közművelődési Egyesület, 2005. 260 + 20 p.]
 - Sáfár Gyula (ism.): Román Nemzeti Levéltár: erőfeszítések a kapuk szélesebbre tárásáért. (*Nemzetközi levéltárak a világban*). (56/2. 2006. 69–71.). [Ghetu, Magia: Battling Isolatoes: A Survey of the Romanian National [!] Archives from its Roots to its Present. In: Comma. 2004. (3–4.). 131–147.]
 - Sipos András (ism.): Az orosz levéltárügy az ezredfordulón. (*Nemzetközi levéltárak a világban*). (56/2. 2006. 72–73.). [Kolov, V.P.: Russian Archives as an Index of Political, Economic, and Social Changes at the Turn of the Millennium. In: Comma. 2004. (3–4.). 21–28.]
 - Szécsényi Mihály: Kampány a nemzeti levéltárak ismeretségének és népszerűségének növeléséért az Egyesült Királyságban. (*Nemzetközi levéltárak a világban*). (56/2. 2006. 76–77.). [Oxborrow-Cowan Elizabeth: The National Council on Archives' National Archives Awareness Campaign. In: Comma. 2003. (2–3.). 161–166.]

- Tánczos-Szabó Ágota (ism.): Pesty Frigyes: Heves megye helynévtára. (*Mérleg*). (56/2. 2006. 80–82.). [Pesty Frigyes: Heves megye helynévtára. Szerkesztette: Bán Péter, közreadja: Csiffáry Gergely. Eger, Heves Megyei Levéltár, 2005. 353 p. (Heves Megyei Levéltár Forráskiadványai, 11.).]
- Vonyó József (ism.): A forradalom és okai – Nagy Imre nézőpontjából. (*Mérleg*). (56/3. 2006. 74–77.). [Nagy Imre: Snagovi jegyzetek. Gondolatok, emlékezések 1956–1957. Szerk. Szántó László, Vida István. Budapest, Gondolat Kiadó – Nagy Imre Alapítvány, 2006.]
- Zalai Katalin (ism.): A Magyar Kommunista Párt (MKP) és a Szociáldemokrata Párt (SZDP) baranya megyei és pécsi iratainak (1944–1948) repertórium. (*Mérleg*). (56/3. 2006. 82–85.). [A Magyar Kommunista Párt (MKP) és a Szociáldemokrata Párt (SZDP) baranya megyei és pécsi iratainak (1944–1948) repertórium. A bevezető tanulmányt írta és szerkesztette: Rozs András. Pécs, Baranya Megyei Levéltár, 2005. 448 p. (A Baranya Megyei Levéltár segédletei, 2.).]

Ismertetett művek, tanulmányok

Á. Varga László, *lásd* Varga László, Á.

1. ACTA Tanulmányok I. 2004. Sorozatszerk. Csurgai Horváth József, szerk. Csurgai Horváth József – Kovács Eleonóra. Székesfehérvár, 2004. 248 p. (*Mérleg*). (55/2. 2005. 62–64.)
2. Archivum Comitatus Castriferrei 1. Szerk.: Mayer László – Tilcsik György. Szombathely, 2004. 520 p. (Előadások Vas megye történetéből, 4.). (*Mérleg*). (56/1. 2006. 68–76.)

Bán Péter, *lásd* 26

Baráth Magdolna, *lásd* 28

3. BÉL MÁTYÁS: Bányavárosok a legkegyelmesebb királyok uralkodása alatt. Selmecbánya. Fordította: Tóth Péter. Sopron, Központi Bányászati Múzeum, 2006. 281 p. (Központi Bányászati Múzeum, 4.). (*Mérleg*). (56/4. 2006. 73–77.)
4. BÉL MÁTYÁS: Válogatás Bél Mátyás leírásaiból. Fordította: Tóth Péter. Sopron, Központi Bányászati Múzeum, 2004. 235 p. (Központi Bányászati Múzeum, 3.). (*Mérleg*). (56/4. 2006. 73–77.)
5. BOAR, LIVIU: Inventarul archivistice, instrument de bază pentru evidența documentelor, între deziderat și realitate. In: Revista Arhivelor. 2004. (1–2.). 170–174. (*Nemzetközi levéltárak a világban*). (56/2. 2006. 64–68.)
6. CARLIN, JOHN: Records Matter: Building The National Archives Experience. In: Comma. 2003. (2–3). 157–159. (*Nemzetközi levéltárak a világban*). (56/2. 2006. 74–75.)

Csiffáry Gergely, *lásd* 6

7. Cigánysors. A cigányság történeti múltja és jelene. 1. köt. Felelős szerkesztő: Márfi Attila, társszerkesztő: Dr. Kosztics István. Pécs, Emberháza Alapítvány, Erdős Kamill Cigánymúzeum, Cigány Kulturális és Közművelődési Egyesület, 2005. 260 + 20 p. (*Mérleg*). (56/2. 2006. 83–86.)

Csurgai Horváth József, *lásd* 1

Dominkovits Péter, *lásd* 12

8. Dokumentumok II. Rákóczi Ferenc és társai újratemetéséhez (1873–1906). Szerk. Halász Hajnal – Katona Csaba – Ólmosi Zoltán. Bp., 2004. 268 p. (*Mérleg*). (55/3. 2005. 100–101.)
 9. Égető Melinda, *lásd* 12, 13, 29
 10. Font Mária, *lásd* 17
 11. GHETU, MAGIA: Battling Isolatoin: A Survey of the Romanian Naitonal [!] Archives from its Roots to its Present. In: Comma. 2004. (3–4.). 131–147. (*Nemzetközi levéltárak a világban*). (56/2. 2006. 69–71.)
- Halász Hajnal, *lásd* 8
12. Hegytörvények és szőlőtelepítő levelek Győr és Sopron vármegyékből (1551–1843). Szerk. Égető Melinda, jegyz. ellátta, összeáll. Égető Melinda – Dominikovic Péter. Bp., 2004. 260 p. (Szőlőhegyek történetének forrásai, 3.). (*Mérleg*). (55/1. 2005. 67–70.)
 13. Hegytörvények forrásközléseinek gyűjteménye (1470–1846). Szerk. Égető Melinda, jegyz. ellátta, s. a. r.: Égető Melinda. Bp., 2002. 336 p. (Szőlőhegyek történetének forrásai, 2.). (*Mérleg*). (55/1. 2005. 67–70.)
- Katona Csaba, *lásd* 8
14. KOLANOVIĆ, JOSIP: Arhivska služba Republike Hrvatske – stanje i izgledi razvoja. In: Arhivski Vjesnik. 2001. (44.). 11–32. (*Nemzetközi levéltárak a világban*). (56/2. 2006. 53–57.)
 15. KOLOV, V. P.: Russian Archives as an Index of Political, Economic, and Social Changes at the Turn of the Millennium. In: Comma. 2004. (3–4.). 21–28. (*Nemzetközi levéltárak a világban*). (56/2. 2006. 72–73.)
- Kosztics István, *lásd* 7
- Kovács Eleonóra, *lásd* 1
- Lugosi András, *lásd* 31
16. LUNGU, CORNELIU-MIHAIL: Aurelian Sacerdoțeanu, Director General al Arhivelor Statului. In: Revista Arhivelor. 2004. (1–2.). 24–29. (*Nemzetközi levéltárak a világban*). (56/2. 2006. 64–68.)
 17. A Madaras József Emlékkonferencia (2002. április 16–17.) válogatott előadásai. Szerk. Font Márta – Vargha Dezső. Pécs, 2003. 184 p. (Tanulmányok Pécs történetéből, 15.). (*Mérleg*). (55/1. 2005. 65–66.)
 18. A Magyar Kommunista Párt (MKP) és a Szociáldemokrata Párt (SZDP) baranya megyei és pécsi iratainak (1944–1948) repertórium. A bevezető tanulmányt írta és szerkesztette: Rózsa András. Pécs, Baranya Megyei Levéltár, 2005. 448 p. (A Baranya Megyei Levéltár segédletei, 2.). (*Mérleg*). (56/3. 2006. 82–85.)
 19. MARTIN-WEBBER, BETTINA: 50 Jahre Bundesarchiv. Festakt mit Bundespräsident Johannes Rau. In: Der Archivar. 2000. (55.). 295–297. (*Nemzetközi levéltárak a világban*). (56/2. 2006. 60–61.)
- Márfi Attila, *lásd* 7
20. MIHALCEA, EUGENIA-MĂRIORA: *Muntenau, Vilică – Mihalcea, Eugenia-Măriora: Opinii privind evidența fondurilor și colecțiilor din depozitele Arhivelor Naționale*. In: Revista Arhivelor. 2004. (1–2.). 165–170. (*Nemzetközi levéltárak a világban*). (56/2. 2006. 64–68.)
- Mayer László, *lásd* 2

21. MIKOLETZKY, LORENZ: Das Österreichische Staatsarchiv an der Jahrtausendwende – Rückblick und Ausblick. In: *Scrinium*. 2000. (54.). 417–424. (*Nemzetközi levéltárak a világban*). (56/2. 2006. 58–59.)
22. MUNTENAU, VILICĂ: *Muntenau, Vilică – Mihalcea, Eugenia-Măriora*: Opinii privind evidența fondurilor și colecțiilor din depozitele Arhivelor Naționale. In: *Revista Arhivelor*. 2004. (1–2.). 165–170. (*Nemzetközi levéltárak a világban*). (56/2. 2006. 64–68.)
23. NAGY IMRE: Snagovi jegyzetek. Gondolatok, emlékezések 1956–1957. Szerk. Szántó László, Vida István. Budapest, Gondolat Kiadó – Nagy Imre Alapítvány, 2006. (*Mérleg*). (56/3. 2006. 74–77.)
24. OLIVIERA, MARIA IZABEL DE: Les archives national de Brésil: une institution au service de la citoyenneté. In: *Comma*. 2003. (2–3.). 165–169. (*Nemzetközi levéltárak a világban*). (56/2. 2006. 78–79.)
25. OXBORROW-COWAN ELIZABETH: The National Council on Archives' National Archives Awareness Campaign. In: *Comma*. 2003. (2–3.). 161–166. (*Nemzetközi levéltárak a világban*). (56/2. 2006. 76–77.)
- Ólmosi Zoltán, *lásd* 8
26. PESTY FRIGYES: Heves megye helynévtára. Szerkesztette: Bán Péter, közreadja: Csiffáry Gergely. Eger, Heves Megyei Levéltár, 2005. 353 p. (Heves Megyei Levéltár Forráskiadványai, 11.). (*Mérleg*). (56/2. 2006. 80–82.)
27. RAINER WOLF, JÜRGEN: Das Archivwesen im Freistaat Sachsen seit 1990. In: *Comma*. 2004. (3–4.). (*Nemzetközi levéltárak a világban*). (56/2. 2006. 62–63.)
- Rozs András, *lásd* 18
- Sipos Levente, *lásd* 28
28. A snagovi foglyok. Nagy Imre és társai Romániában. Iratok. Összeállította, a jegyzeteket és a bevezető tanulmányt írta: Baráth Magdolna és Sipos Levente. Budapest, Napvilág Kiadó, Magyar Országos Levéltár, 2006. 464 p. (*Mérleg*). (56/3. 2006. 78–81.)
- Szántó László, *lásd* 23
29. Szőlőhegyi szabályzatok és hegyközségi törvények a 17–19. századból. Szerk. Égető Melinda, összeáll. és a bev. tanulmányt írta: Égető Melinda. Bp., 2001. 246 p. (Szőlőhegyek történetének forrásai, 1.). (*Mérleg*). (55/1. 2005. 67–70.)
30. SZTEFKA, PETKOVA: Unikálnite dokumenti i nacionalnata arhiva sztatistika. In: *Arhiven Pregled*. 2003. (3–4.). 5–15. (*Nemzetközi levéltárak a világban*). (56/2. 2006. 50–52.)
- Tilcsik György, *lásd* 2
- Tóth Péter, *lásd* 3, 4
31. Urbs. Magyar várostörténeti Évkönyv. 1. köt. Főszerk. Á. Varga László, felelős szerk. Lugosi András. Budapest, Budapest Főváros Levéltára, 2006. 448 p.
- Varga László, Á., *lásd* 31
- Vargha Dezső, *lásd* 17
- Vida István, *lásd* 23

A MAGYARORSZÁGI LEVÉLTÁRAK KIADVÁNYAINAK 2006. ÉVI BIBLIOGRÁFIÁJA

Könyvek, folyóiratok

1. ACTA -Tanulmányok II. 1. kötet. Sorozatszerkesztő: Csurgai Horváth József. Szerkesztő: CSURGAI HORVÁTH JÓZSEF, KOVÁCS ELEONÓRA. (Kiadja az) Alba Civitas Történeti Alapítvány. Székesfehérvár, 2006. 232 p. ill. 1 táblázat, 8 színes kép, 8 kép.
2. ANTAL TAMÁS: Törvénykezési reformok Magyarországon (1890-1900). Szerkesztette: BLAZOVICH LÁSZLÓ. [Dél-alföldi évszázadok 23.] (Kiadja a) Csongrád Megyei Levéltár. Szeged, 2006. 351 p., 3 t., 1 térk.
3. Aranykönyv. Veszprém Város Vegyeskarának jubileumi évkönyve, 1956-2006. Szerkesztette: SOMFAI BALÁZS. (Kiadja a) Veszprém Város Vegyeskara és Baráti Kör Egyesület. Veszprém, 2006. 312 p.
4. ArchivNET. Történeti Források. Elektronikus folyóirat. 2006/1-6. szám. Szerkesztő: MAJTÉNYI GYÖRGY, ÓLMOSI ZOLTÁN, OROSS ANDRÁS. (Kiadja a) Magyar Országos Levéltár. Budapest, 2006.
5. Archivum Regni - Regnum Archivi. A Magyar Országos Levéltár palotája. (Angol és német nyelven) Szerkesztette: ÉRSZEGI GÉZA. A felvételeket készítette: SZELÉNYI KÁROLY. (Kiadja a) Magyar Országos Levéltár. Budapest, 2006. 79 p.
6. BALÁZS GYÖRGY: A szentesi kubikosság a két világháború között (1920-1944). Szerkesztette: LABÁDI LAJOS. [Szentesi Műhely Füzetek, 9.] (Kiadja a) Csongrád Megyei Levéltár Szentesi Levéltára. Szentes, 2006. 131 p.
7. BARTA LÁSZLÓ: A szentesi örökválság. (Második, bővített kiadás.) Szerkesztette: LABÁDI LAJOS. [Szentesi Műhely Füzetek, 9.] (Kiadja a) Csongrád Megyei Levéltár Szentesi Levéltára. Szentes, 2006. 93 p.
8. Bács-Kiskun megye múltjából. 21. Szerkesztette: SZABÓ ATTILA, TÁNCZOS-SZABÓ ÁGOTA. (Kiadja a) Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat Levéltára. Kecskemét, 2006. 346 p. ill.
9. A Belügyminisztérium Kollégiumának ülései 1953-1956. 3. kötet. (Az 1956. január 18. és az 1956. október 15. közötti ülések.) Szerkesztette: GYARMATI GYÖRGY, S. VARGA KATALIN. [Állambiztonsági Történeti Tár, 1. Forráskiadványok.] (Kiadja az) Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára. Budapest, 2006. 524, 484 p.
10. BERNÁD RITA: A Gyulafehérvári Érseki Levéltár és az Erdélyi Katolikus Status Levéltára II. (Kiadja az) Eötvös Loránd Tudományegyetem Levéltára. Gyulafehérvár-Budapest, 2006. 282 p.
11. Békés megye 1956-ban. Szerkesztette: ERDMANN GYULA. [Forráskiadványok a Békés Megyei Levéltárból, 22.] Sorozatszerkesztő: ERDÉSZ ÁDÁM. (Kiadja a) Békés Megyei Levéltár. Gyula, 2006. 681 p.
12. BÉL MÁTYÁS: Sopron vármegye leírása II. Descriptio Comitatus Semproniensis II. Szerkesztő: SZENDE KATALIN, TURBULY ÉVA, KINCSES KATALIN MÁRIA. [Sopron Város Történeti Forrásai C. sorozat 3. kötet] (Kiadja a) Soproni Levéltár. Sopron, 2006. 280 p.
13. BÉL MÁTYÁS: Sopron vármegye leírása III. Descriptio Comitatus Semproniensis III. Szerkesztő: SZENDE KATALIN, TURBULY ÉVA, KINCSES KATALIN MÁRIA. [Sopron Város

- Történeti Forrásai C. sorozat 4. kötet] (Kiadja a) Soproni Levéltár. Sopron, 2006. 339 p.
14. BÉRES KATALIN - CSOMBOR ERZSÉBET - KAPILLER IMRE: A legyőzött győz, az elesett él. Az 1956-os forradalom zalai fotókrónikája. (Kiadja a) Zala Megyei Múzeumok Igazgatósága. Zalaegerszeg, 2006. 114 p. ill. fekete-fehér fotókkal.
 15. BÖSZE SÁNDOR: A Zselic ölelésében. Adatok Szenna nyolc évszázados történetéhez. (Kiadja) Szenna Község Önkormányzata. Szenna, 2006. 160 p. ill.
 16. Búcsúszavak. Magyar írók, költők és színészek búcsúzó és búcsúztató szavai, írásai. Válogatta, szerkesztette és jegyzetekkel ellátta CSIFFÁRY GABRIELLA. (Kiadja a) Tercium. Budapest, 2006. 361 p.
 17. Budapesti negyed. Lap a városról. 14. évfolyam 1. szám. (2006. tavasz) Főszerkesztő: GERŐ ANDRÁS. Szerkesztő: MIHANCSIK ZSÓFIA. 51. Tanulmányok a szexturizmusról. Szerkesztette: LÉDERER PÁL. (Kiadja) Budapest Főváros Levéltára. Budapest, 2006. 148 p. ill.
 18. Budapesti negyed. Lap a városról. 14. évfolyam 2. szám. (2006. nyár) Főszerkesztő: GERŐ ANDRÁS. Szerkesztő: MIHANCSIK ZSÓFIA. 52. Erzsébet-kultusz. 1. VÉR ESZTER VIRÁG: Erzsébet királyné magyarországi kultusza emlékezhelyei tükrében 1898-1914 között. (Kiadja) Budapest Főváros Levéltára. Budapest, 2006. 180 p. ill.
 19. Budapesti negyed. Lap a városról. 14. évfolyam 3. szám. (2006. ősz) Főszerkesztő: GERŐ ANDRÁS. Szerkesztő: MIHANCSIK ZSÓFIA. 53. Erzsébet-kultusz. 2. Szöveggyűjtemény. Összeállította: VÉR ESZTER VIRÁG. (Kiadja) Budapest Főváros Levéltára. Budapest, 2006. 248 p. ill.
 20. CSEH GÉZA: Válogatás az 1956-os forradalom levéltári dokumentumaiból. Szolnok megye. [Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Levéltár Közleményei 8. szám.] (Kiadja a) Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Levéltár. Szolnok, 2006. 358 p. ill.
 21. Csongrád megye jogszolgáltatási szervei a polgári korban 1872-1949. II. A Szegedi Népbíróság politikai peres ügyeinek katalógusa. Összeállította: FARKAS CSABA. [A Csongrád Megyei Levéltár kiadványai. Segédletek, XVI.] (Kiadja a) Csongrád Megyei Levéltár. Szeged, 2006. 261 p.
 22. DEBRŐDI GÁBOR - KAPRONCZAY KÁROLY - MOLNÁR LÁSZLÓ - VARGA BENEDEK: A szabadság vére. Forradalmárok - életmentők - megtorlók. A főváros egészségügye az '56-os forradalom idején. (Kiadja a) Semmelweis Orvostörténeti Múzeum, Könyvtár és Levéltár, (a) Magyar Tudományos Akadémia, (a) Kresz Géza Múzeum, (a) Semmelweis Egyetem, (és a) Magyar Tudománytörténeti Intézet. Budapest, 2006. 87 p. ill.
 23. Debrecen város magisztrátusának jegyzőkönyvei 1599. Az eredeti latin nyelvű szöveget fordította és sajtó alá rendezte Balogh István. [A Hajdú-Bihar Megyei Levéltár forráskiadványai, 37.] Sorozatszerkesztő: RADICS KÁLMÁN. (Kiadja a) Hajdú-Bihar Megyei Levéltár. Debrecen, 2006. 195 p.
 24. DOBROSSY ISTVÁN: Miskolc írásban és képekben. I. (Kiadja a) Pfliegler J. Ferenc Alapítvány. Miskolc, 2006. [2 db] 623 p.
 25. Dobrossy István tudományos munkássága. Bibliográfia 1966-2006. Szerkesztette és összeállította CSÁK LEVENTÉNÉ. (Kiadja a) Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár (és a) Herman Ottó Múzeum. Miskolc, 2006. 115 p.

26. DÓKA KLÁRA: A Körös- és Berettyó-völgy gazdálkodása az ármentesítés előtt és után. [Közlemények Békés megye és környéke történetéből, 10.] Sorozatszerkesztő: ERDÉSZ ÁDÁM. (Kiadja a) Békés Megyei Levéltár. Gyula, 2006. 271 p.
27. Dokumentumok gróf Batthyány Kázmér közéleti tevékenységéről. Dokumentumgyűjtés, válogatás, bevezető, függelék, szerkesztés: FÜZES MIKLÓS. [Tanulmányok és források Baranya megye történetéből 14.] Sorozatszerkesztő: ÓDOR IMRE. (Kiadja a) Baranya Megyei Levéltár. Pécs, 2006. 240 p.
28. "A dolgozó népet szolgálom!" Forráskiadvány a Magyar Néphadsereg Hadtörténelmi Levéltárban őrzött irataiból, 1957-1972. A bevezető tanulmány írta: OKVÁTH IMRE. [Hadtörténelmi Levéltári Kiadványok] Szerkesztette és a lábjegyzeteket írta EHRENBERGER RÓBERT. (Kiadja a) TONYO-GRÁF Nyomdai és Grafikai Stúdió. Budapest, 2006. 306 p.
29. DOMINKOVITS PÉTER: "Egy nemzetek lévén..." A Nyugat-Dunántúl Bocskai István 1605. évi hadjárata idején. (Kiadja a) Martin Opitz Kiadó, Sopron, 2006. 198 p.
30. 1956 Bács-Kiskun megyében. Forrásközlemények. Összeállította és jegyzetekkel ellátta ORGOVÁNYI ISTVÁN és TÁNCZOS-SZABÓ ÁGOTA. (Kiadja a) Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat Levéltára. Kecskemét, 2006. 538 p.
31. 1956 Pest megyében I-II. [Pest megye múltjából 10/1-2.] Sorozatszerkesztő: HÉJAS PÁL. (Kiadja a) Pest Megyei Levéltár. Budapest, 2006. I. kötet: Bevezető tanulmány és adattár. Szerkesztette: BALÁZS GÁBOR, BORBÉLY RITA KATALIN, KISS ANITA. 267 p., 38 db kép; II. kötet: Dokumentumgyűjtemény. Szerkesztette: HALÁSZ CSILLA, SCHRAMEK LÁSZLÓ PÉTER, TÓTH JUDIT. 211 p., 27 db kép.
32. Az 1956-os forradalom Bács-Kiskun megyében. Kiállításvezető. A kiállítást rendezte és a katalógust összeállította TÁNCZOS-SZABÓ ÁGOTA. A kiállítást Kecskeméten tartották 2006. október 19. - december 3. között. (Kiadja a) Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat Levéltára (és a) Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat Múzeumi Szervezete. Kecskemét, 2006. 35 p. ill.
33. Az 1956-os forradalom és megtorlás Heves megyei dokumentumai. Összeállította, a bevezetést, az időrendi táblázatot és a jegyzeteket készítette: CSEH ZITA. Szerkesztette: BÁN PÉTER. [A Heves Megyei Levéltár forráskiadványai, 12.] (Kiadja a) Heves Megyei Levéltár. Eger, 2006. 480 p., ill.
34. Az 1956-os forradalom és szabadságharc eseményei Győr-Sopron megyében. Forráskötet. Szerkesztő: NÉMA SÁNDOR. [Győr-Moson-Sopron Megye Győri Levéltárának kiadványa] (Kiadja a) Győr-Moson-Sopron Megye Győri Levéltára. Győr, 2006. 295 p. + 10 oldal képmelléklet.
35. Az 1956-os magyar menekültek ügye Iserlohnban. Forrásválogatás, szerkesztés és fordítás: GALAMBOS SÁNDOR. Ford.: BARABÁS LÁSZLÓ. [Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltár kiadványai. II. Közlemények, 35.] (Kiadja a) Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Önkormányzat Levéltára. Nyíregyháza, 2006. 89, 100 p. ill.
36. ÉGETŐ MELINDA - DOMINKOVITS PÉTER - IFJ. HERMANN ISTVÁN: Hegytörvények és szőlőtelepítő levelek Veszprém vármegyéből (1626-1828). [Szőlőhegyek Történetének Forrásai IV.] (Kiadja a) L'Harmattan Könyvkiadó. Budapest, 2006. 267 p.
37. Fényképek 1956. Írta és összeállította: MÜLLER ROLF, SÜMEGI GYÖRGY. (Kiadja az) Állambiztonsági Szolgálatok Történelmi Levéltára. Budapest, 2006. 119, XXXI p.
38. GILICZE JÁNOS: A földéaki Néway család története. Budapest, 2006. 287 p.

39. Gróf Batthyány Kázmér (1807-1854) emlékezete. A Baranya Megyei Levéltár Évkönyve 2005. Szerkesztette: ÓDOR IMRE, ROZS ANDRÁS. [Baranyai Történelmi Közlemények 1.] Sorozatszerkesztő: ÓDOR IMRE. (Kiadja a) Baranya Megyei Levéltár. Pécs, 2006. 206 p.
40. Győri Tanulmányok. Tudományos Szemle. 28/2006. Felelős szerkesztő: BANA JÓZSEF. (Kiadja) Győr Megyei Jogú Város Levéltára. Győr, 2006. 93 p.
41. HAUSEL SÁNDOR: Szendehely története. (Kiadja a) Szendehely Község Önkormányzata (és a) Nógrád Megyei Levéltár. Salgótarján, 2006.
42. Háztörténetek. A dunántúli németek kulturális jellemzői. Konferencia Veszprém-ben, 2004. október 14-15. Szerkesztette: MÁRKUSNÉ VÖRÖS HAJNALKA, MÉSZÁROS VERONIKA. (Kiadja a) Veszprém Megyei Múzeumi Igazgatóság. Veszprém, 2006. 356 p.
43. Hausgeschichten. Studien zur ungarndeutschen Kultur in Transdanubien. Beiträge der Konferenz vom 12-13. Oktober 2004. Herausg. TÜNDE RADEK, ANIKÓ SZILÁGYI. Museumsdirektion des Komitates Veszprém. Veszprém, 2006. 263 p.
44. HORVÁTH ZITA: Paraszti vallomások Zalában II. A Mária Terézia-kori úrbérrendezés kilenc kérdőpontos vizsgálata Zala megye Egerszeg, Lövé és Muraközi járásában. [Zalai Gyűjtemény, 60.] Szerkesztette: Kapiller Imre. (Kiadja a) Zala Megyei Levéltár. Zalaegerszeg, 2006. 540 p.
45. JÁROLI JÓZSEF: A Békés Megyei Tanács, Végrehajtó Bizottsága és szakigazgatási szervei iratai, 1950-1990. Ismertető leltár. [Segédletek a Békés Megyei Levéltárból, 1.] Sorozatszerkesztő: Erdész Ádám. (Kiadja a) Békés Megyei Levéltár. Gyula, 2006. 204 p.
46. "...Kacérkodni fogok veled..." Slachta Etelka soproni úrleány naplója 1842-1843. Harmadik kötet. Szerkesztő bizottság: BANA JÓZSEF, KATONA CSABA, TURBULY ÉVA. (Kiadja a) Mediawave Alapítvány. Győr, 2006. 181 p.
47. Kéziratos térképek Bács-Kiskun megyéből. Kiállításvezető. A kiállítás rendezte SÓBER PÉTER, SZABÓ BENCE, TÁNCZOS-SZABÓ ÁGOTA. Megjelent a Kecskeméten, a Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat Levéltárában 2006. január 23. - december 22. között rendezett kiállítás alkalmából. (Kiadja a) Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat Levéltára. Kecskemét, 2006. 16 p., ill. térkép.
48. KIRSCH ANDRÁS: A soproni németek kitelepítése 1946. (Kiadja az) Escort Kiadó. Sopron, 2006. 159 p. 15 kép.
49. KIS JÓZSEF: Borsod-Abaúj-Zemplén Megye 1956. Sátoraljaújhely és a Szerencsi Járás. [Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltári Füzetek, 46.] (Kiadja a) Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár (és a) Pfliegler J. Ferenc Alapítvány. Miskolc, 2006. 216 p.
50. KIS JÓZSEF: Miskolc 1956. [Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltári Füzetek, 45.] (Kiadja a) Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár (és a) Pfliegler J. Ferenc Alapítvány. Miskolc, 251 p. 10 t. ill.
51. KISS ANITA - SCHRAMEK LÁSZLÓ PÉTER: Pest-Pilis-Solt vármegye közgyűlési iratainak regesztái. Kiegészítő kötet (1625-1715.; 1728.) Szerkesztette: KISS ANITA és SCHRAMEK LÁSZLÓ PÉTER. [Pest megyei levéltári füzetek 37.] Sorozatszerkesztő: HÉJJAS PÁL. (Kiadja a) Pest Megyei Levéltár. Budapest, 2006. 109 p.
52. KOROKNAY GYULA: Kállói kapitányok. Sajtó alá rendezte és szerkesztette: HENZSEL ÁGOTA. [A Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltár kiadványai, III. Tanulmá-

- nyok, 13.] (Kiadja a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Önkormányzat Levéltára. Nyíregyháza, 2006. 166 p. ill.
53. KOVÁCS BÉLA: *Agria recuperata*. A töröktől visszafoglalt Eger újjáépítésének első évei. [A Heves Megyei Levéltár forráskiadványai, 13.] (Kiadja a Heves Megyei Levéltár. Eger, 2006. 195 p.
 54. Külföldi hallgatók magyar felsőoktatási intézményekben. I. rész. 1635-1919. Szerkesztette: HEILAUF ZSUZSANNA. (Kiadja az) Eötvös Loránd Tudományegyetem Levéltára. Budapest, 2006. 492 p.
 55. LAKOS JÁNOS: *A Magyar Országos Levéltár története*. (Kiadja a) Magyar Országos Levéltár. Budapest, 2006. 547 p. 102 fotó.
 56. *Levéltári Évkönyv XIV*. Szerkesztette: G. JAKÓ MARIANN, VERES LÁSZLÓ, VIGA GYULA. (Kiadja a) Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár (és a) Herman Ottó Múzeum. Miskolc, 2006. 327 p.
 57. *Levéltári Közlemények. A Magyar Országos Levéltár folyóirata*. Hetvenhetedik évfolyam. 1. szám. Főszerkesztő: GECSÉNYI LAJOS. Felelős szerkesztő: KATONA CSABA. Szerkesztő: REISZ T. CSABA. (Kiadja a) Magyar Országos Levéltár. Budapest, 2006. 202 p.
 58. *Levéltári Közlemények. A Magyar Országos Levéltár folyóirata*. Hetvenhetedik évfolyam. 2. szám. Főszerkesztő: GECSÉNYI LAJOS. Felelős szerkesztő: KATONA CSABA. Szerkesztő: REISZ T. CSABA. (Kiadja a) Magyar Országos Levéltár. Budapest, 2006. 271 p.
 59. *Levéltári Szemle. A Magyar Levéltárosok Egyesülete, a Magyar Országos Levéltár és az Önkormányzati Levéltárak Tanácsa negyedéves folyóirata*. LVI. évfolyam. 1. szám. Főszerkesztő: HORVÁTH J. ANDRÁS. Felelős szerkesztő: CSÓTI CSABA. (Kiadja a) Magyar Levéltárosok Egyesülete, (a) Magyar Országos Levéltár Budapest, (és az) Önkormányzati Levéltárak Tanácsa. 2006. 96 p. + mell. 1-3. sz. táblázatok: Jelentés a levéltári szakfelügyelet 2005. évi működéséről és ellenőrzési tapasztalatairól c. íráshoz.
 60. *Levéltári Szemle. A Magyar Levéltárosok Egyesülete, a Magyar Országos Levéltár és az Önkormányzati Levéltárak Tanácsa negyedéves folyóirata*. LVI. évfolyam. 2. szám. Főszerkesztő: HORVÁTH J. ANDRÁS. (Kiadja a) Magyar Levéltárosok Egyesülete, (a) Magyar Országos Levéltár Budapest, (és az) Önkormányzati Levéltárak Tanácsa. Felelős szerkesztő: CSÓTI CSABA. Budapest, 2006. 101 p.
 61. *Levéltári Szemle. A Magyar Levéltárosok Egyesülete, a Magyar Országos Levéltár és az Önkormányzati Levéltárak Tanácsa negyedéves folyóirata*. LVI. évfolyam. 3. szám. Főszerkesztő: HORVÁTH J. ANDRÁS. (Kiadja a) Magyar Levéltárosok Egyesülete, (a) Magyar Országos Levéltár Budapest, (és az) Önkormányzati Levéltárak Tanácsa. Felelős szerkesztő: CSÓTI CSABA. Budapest, 2006. 100 p.
 62. *Levéltári Szemle. A Magyar Levéltárosok Egyesülete, a Magyar Országos Levéltár és az Önkormányzati Levéltárak Tanácsa negyedéves folyóirata*. LVI. évfolyam. 4. szám. Főszerkesztő: HORVÁTH J. ANDRÁS. (Kiadja a) Magyar Levéltárosok Egyesülete, (a) Magyar Országos Levéltár Budapest, (és az) Önkormányzati Levéltárak Tanácsa. Felelős szerkesztő: CSÓTI CSABA. Budapest, 2006. 108 p. + mell.
 63. *Levéltári szemle repertórium 1961-2004*. Összeállította: NAGY GÁBOR. (Kiadja a) Magyar Országos Levéltár. Budapest, 2006. 400 p.

64. Levéltáros elődeink. Degré Alajos és Szabó Béla munkássága. Szerkesztette: MOLNÁR ANDRÁS. (Kiadja a) Zala Megyei Levéltár. Zalaegerszeg, 2006. 157 p., ill. fekete-fehér fotókkal.
65. LICHTNECKERT ANDRÁS: Az alsóörsi török ház, a török bíróság és a Prépost család története. [La könyvek, 1.] (Kiadja a) Színkép Bt. Veszprém, 2006.
66. LICHTNECKERT ANDRÁS: Az arácsi szőlőhegy és a szőlőhegyi önkormányzat története. (Kiadja a) Balatonfüred Városért Közalapítvány. Balatonfüred, 2006. 168 p.
67. LICHTNECKERT ANDRÁS: Az ezredfordulós község- és várostörténeti monográfiákról. [La könyvek, 3.] (Kiadja a) Színkép Bt. Veszprém 2006. 28 p.
68. Lymbus 2006. Forrásközlemények. (Kiadja a) Balassi Bálint Intézet, (a) Magyar Országos Levéltár, (az) Országos Széchényi Könyvtár (és a) Nemzetközi Magyar-ságtudományi Társaság. Budapest, 2006. 359 p.
69. Magyar Levéltárosok Egyesülete 2005. évi vándorgyűlése Eger 2005. augusztus 22-24. Szerkesztette: BILKEI IRÉN. (Kiadja a) Magyar Levéltárosok Egyesülete. Budapest, 2006. 146 p.
70. A Magyar Szocialista Munkáspárt Politikai Bizottságának jegyzőkönyvei. 1956. július 2.-december 28. Szerkesztette, és a bevezető tanulmányt írta: BARÁTH MAGDOLNA, FEITL ISTVÁN. [Magyar Országos Levéltár kiadványai. Forráskiadványok, 42.] (Kiadja a) Magyar Országos Levéltár. Budapest, 2006. 1136 p.
71. MOLLAY KÁROLY - GODA KÁROLY: Gedenkbuch - Feljegyzési könyv 1492-1543. Quellen zur Geschichte de Stadt Ödenburg - Sopron Város Történeti Forrása. Reihe A / Band 3. A/ sorozat 3. kötet. (Kiadja a) Soproni Levéltár. Sopron, 2006. 291 p.
72. Mosonmagyaróvár 1956. Szerkesztette: LUKÁCSI ZOLTÁN, VAJK ÁDÁM. [A Győri Egyházmegyei Levéltár Kiadványai. Források, Feldolgozások 4.] (Kiadja a) Győri Egyházmegyei Levéltár. Győr, 2006. 132 p., 50 kép.
73. NAGY PÁL: Képes krónika a magyar útlevelek, útlevelek három évszázados múltjából 1660-2000. [A Hajdú-Bihar Megyei Levéltár közleményei, 29.] Sorozatszerkesztő: Radics Kálmán. (Kiadja a) Hajdú-Bihar Megyei Levéltár. Debrecen, 2006. 176 p. ill.
74. Nógrád Népe. Emlékújság az 1956-os forradalom és szabadságharc 50. évfordulója tiszteletére. 2006. december 8. A Szöveget írta: SÜLYOK LÁSZLÓ ÉS TYEKVICSKA ÁRPÁD. (Kiadja a) Nógrád Megyei Levéltár. Salgótarján 2006.
75. Oppidum Csongrád 2006. Szerkesztette: GEORGIÁDES ILDIKÓ, SEBESTYÉN ISTVÁN. (Kiadja az) Oppidum Csongrád Alapítvány. Csongrád, 2006. 148 p.
76. Orvostörténeti Közlemények. Communicationes de Historia Artis Medicinae, 2.1. 190-193. szám. (Kiadja a) Semmelweis Orvostörténeti Múzeum, Könyvtár és Levéltár (és a) Magyar Orvostörténeti Társaság. Felelős kiadó: KAPRONCZAY KÁROLY. Budapest, 2005. [2006]. 321 p. ill.
77. Orvostörténeti Közlemények. Communicationes de Historia Artis Medicinae, 2.2. 194-195. szám. (Kiadja a) Semmelweis Orvostörténeti Múzeum, Könyvtár és Levéltár (és a) Magyar Orvostörténeti Társaság. Felelős kiadó: KAPRONCZAY KÁROLY. Budapest, 2005. [2006]. 118 p. ill.
78. '56 izzó ősze volt... pillanatképek a forradalom napjairól. A képeket válogatta, a képaláírásokat, a jegyzeteket és a bevezetőt írta CSIFFÁRY GABRIELLA. = It was the fervent autumn of '56. Snapshots on the days of the uprising, pictures sel., capt-

- ions, notes and foreword written by Gabriella Csiffáry. (Kiadja) Budapest Főváros Levéltára. Budapest, 2006. 151 p. ill.
79. '56 Keszthelyen és a keszthelyi járásban. A forradalom és megtorlás dokumentumai, kronológiája és személyi adattára. Szerkesztette: CSOMBOR ERZSÉBET és KAPILLER IMRE. [Zalai Gyűjtemény, 63.] (Kiadja a) Zala Megyei Levéltár. Zalaegerszeg, 2006. 406 p., ill. fekete-fehér fotókkal.
 80. PAKSY ZOLTÁN: Politikai küzdelmek Zala megyében a két világháború között I. 1918-1931. [Zalai Gyűjtemény, 62.] (Kiadja a) Zala Megyei Levéltár. Zalaegerszeg, 2006. 479 p.
 81. A Pázmány Péter Tudományegyetem Orvostudományi Karán végzett orvostanhallgatók jegyzéke 1921-1951. Szerkesztette: MOLNÁR LÁSZLÓ. [A Semmelweis Egyetem promóciós könyvei III.] (Kiadja a) Semmelweis Kiadó. Budapest, 2006. 392 p.
 82. POLGÁR PÉTER ANTAL: "S falvak csöndjén dühök remegnek". 1956 Forradalom és megtorlás a Móri-árok településein. [Fejér Megyei Történeti Évkönyv, 27.] (Kiadja a) Fejér Megyei Levéltár. Mór-Székesfehérvár. 359 p.
 83. PORKOLÁB LÁSZLÓ: Források Diósgyőr-Vasgyár történetéhez 1920-2005. Szerkesztette: DOBROSSY ISTVÁN. (Kiadja a) Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár (és az) Országos Műszaki Múzeum Kohászati Múzeuma. Miskolc, 2006. 375 p.
 84. Prohászka Ottokár — Püspök az emberért. Válogatás a Székesfehérvári Egyházmegye Prohászka Évének tanulmányaiból. Szerkesztette: MÓZESSY GERGELY. (Kiadja a) Székesfehérvári Püspöki és Székeskáptalani Levéltár (és a) Szent István Társulat. Székesfehérvár - Budapest, 2006. 356 p.
 85. SHOVI MIKLÓS: Nógrád megye leírása (1874-1875). Összeállította és a bevezető tanulmány írta: JUDIK DOROTTYA. [Adatok, források és tanulmányok a Nógrád Megyei Levéltárból 51.] Sorozatszerkesztő: TYEKVICSKA ÁRPÁD. (Kiadja a) Nógrád Megyei Levéltár. Salgótarján, 2006. 528 p. + 1 db térkép melléklet.
 86. SIPOS ANTALNÉ: Az államosítás előtt működő élelmiszeripari vállalatok repertóriuma. [Magyar Országos Levéltár segédletei, 24.] (Kiadja a) Magyar Országos Levéltár. Budapest, 2006. 215 p.
 87. A snagovi foglyok. Nagy Imre és társai Romániában. Összeállította, a jegyzeteket és a bevezető tanulmányt írta: BARÁTH MAGDOLNA, SIPOS LEVENTE. (Kiadja a) Magyar Országos Levéltár (és a) Napvilág Kiadó. Budapest, 2006. 463 p.
 88. Somogy megye múltjából. Levéltári évkönyv 37. Szerkesztette: BÖSZE SÁNDOR. (Kiadja a) Somogy Megyei Levéltár. Kaposvár, 2006. 212 p. ill.
 89. A soproni MEFESZ az 1956-os forradalomban. A soproni főiskolások és egyetemisták szerepe a forradalomban. Szerkesztette: SARKADY SÁNDOR, ifj. [A Nyugat-Magyarországi Egyetem Központi Levéltárának kiadványai, 1.] (Kiadja a) Nyugat-Magyarországi Egyetem. Sopron, 2006. 204 p.
 90. SUNKÓ ATTILA: Pecsétygyűjtemény. V. szekció. Repertórium. [Magyar Országos Levéltár segédletei, 23.] (Kiadja a) Magyar Országos Levéltár. Budapest, 2006. 132 p.
 91. Szabolcs-Szatmár-Beregi levéltári évkönyv, XVII. Szerkesztette: GALAMBOS SÁNDOR, KUIBUSNÉ MECSEI ÉVA. [A Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltár kiadványai. I. Évkönyvek, 17]. (Kiadja a) Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Önkormányzat Levéltára. Nyíregyháza, 2006. 552 p. ill.

92. SZAKOLCZAI ATTILA: 1956. Forradalom és Szabadságharc Győr-Sopron megyében. Felelős szerkesztő: Bana József. (Kiadja) Győr Megyei Jogú Város Levéltára. Győr, 2006. 113 p. ill.
93. SZAKOLCZAI ATTILA: 1956 in the City of Győr. Edited by JÓZSEF BANA. Translated by CSILLA BOROSTYÁN. Győr Megye Jogú Város Levéltára. Győr, 2006. 60 p.
94. SZEDERJESI CECILIA - TYEKVICSKA ÁRPÁD: Senkiföldjén. Adatok, források, dokumentumok a Nógrád megyei zsidóság holocaustjáról. Második, bővített kiadás. [Adatok, források és dokumentumok a Nógrád Megyei Levéltárból 50.] Sorozatszerkesztő: TYEKVICSKA ÁRPÁD. (Kiadja a) Studium Libra Bt. (és a) Nógrád Megyei Levéltár. Balassagyarmat/Salgótarján, 2006. 746 p., ill. 1 db melléklet CD-ROM
95. SZÓGI LÁSZLÓ: A Gyulafehérvári Érseki Levéltár és az Erdélyi Katolikus Státus Levéltára 1492-2000. (Kiadja az) Eötvös Loránd Tudományegyetem Levéltára. Gyulafehérvár-Budapest, 2006. 350 p.
96. Tanulmányok Pest megye múltjából. Szerkesztette: HALÁSZ CSILLA, TÓTH JUDIT. [Pest megye múltjából 11.] Sorozatszerkesztő: HÉJJAS PÁL. (Kiadja a) Pest Megyei Levéltár. Budapest, 2006. 313 p., 4 db kép.
97. Tanulmányok : Politika-, gazdaság-, család és kultúrtörténet. Szerkesztette: DOBOS GYULA. [Tolna Megyei Levéltári Füzetek 11.] (Kiadja a) Tolna Megyei Önkormányzat Levéltára. Szekszárd, 2006. 528 p., ill. fotók, térképek.
98. Tatabánya a II. világháborúban. Dokumentumok és tanulmányok. Szerkesztette: RAVASZ ÉVA. [Tatabányai Levéltári Füzetek 9.] Sorozatszerkesztő: RAVASZ ÉVA. (Kiadja a) Tatabánya Megyei Jogú Város Levéltára. Tatabánya, 2006. 174 p. ill.
99. Testamentum. Magyar végrendeletek gyűjteménye CSIFFÁRY GABRIELLA válogatásában. Válogatta, szerkesztette és a bevezetőt írta CSIFFÁRY GABRIELLA. (Kiadja a) Vince, cop. Budapest, 2006. 440 p. ill.
100. TÓTH IMRE: A nyugat-magyarországi kérdés 1922-1939. Diplomácia és helyi politika a két háború között. [Dissertationes Sopronienses 2.] Szerkesztő: Tóth Imre. (Kiadja a) Soproni Levéltár. Sopron, 2006. 271 p. 27 kép, 6 tábla.
101. TÓTH KRISZTINA: Esztergom szabad királyi város jegyzőkönyveinek regesztái 1723-1726. [Komárom-Esztergom Megyei Önkormányzat Levéltára Évkönyvei, 15.] Sorozatszerkesztő: CSOMBOR ERZSÉBET. (Kiadja a) Komárom-Esztergom Megyei Önkormányzat Levéltára. Esztergom, 2006. 223 p.
102. TÓTH NORBERT, C.: A leleszi konvent Statutoriae sorozatának 1387-1410 közötti oklevelei. Pótlás a Zsigmond-kori Oklevéltár I-II. köteteihez. [A Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltár kiadványai, II. Közlemények, 36.] (Kiadja a) Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Önkormányzat Levéltára. Nyíregyháza, 2006. 123 p.
103. TÓTH NORBERT, C.: Ugocsa megye hatóságának oklevelei 1299-1526. (Kiadja a) Magyar Tudományos Akadémia (és a) Magyar Országos Levéltár Zsigmond-kori Oklevéltár Kutatócsoport. Budapest, 2006.
104. Turul. A Magyar Történelmi Társulat, a Magyar Országos Levéltár és a Magyar Heraldikai és Genealógiai Társaság Közlönye. Hetvenkilencedik kötet 2006/1-2. füzet. Felelős szerkesztő: NYULÁSZINÉ STRAUB ÉVA. (Kiadja a) Magyar Történelmi Társulat. Budapest, 2006. 63 p.
105. Turul. A Magyar Történelmi Társulat, a Magyar Országos Levéltár és a Magyar Heraldikai és Genealógiai Társaság Közlönye. Hetvenkilencedik kötet 2006/3-4.

- füzet. Felelős szerkesztő: NYULÁSZINÉ STRAUB ÉVA. (Kiadja a) Magyar Történelmi Társulat. Budapest, 2006. 65-115. p.
106. TYEKVICSKA ÁRPÁD: Írások a forradalomról. [Nagy Iván könyvek 16.] Sorozatszerkesztő: TYEKVICSKA ÁRPÁD. (Kiadja a) Studium Libra Bt. (és a) Nógárd Megyei Levéltár. Balassagyarmat/Salgótarján, 2006. 438 p., ill.
107. Urbs. Magyar várostörténeti évkönyv. = Hungarian yearbook of urban history. = Ungarisches Jahrbuch für Stadtgeschichte. Főszerkesztő: Á. VARGA LÁSZLÓ. 1. 2006. Angol, német összefoglalóval. (Kiadja) Budapest Főváros Levéltára. Budapest, 2006. 446 p.
108. VARGA JÁNOS: A királyi serviens. [Pótfüzet a Levéltári Közlemények 77. évfolyamához.] (Kiadja a) Magyar Országos Levéltár. Budapest, 2006. 103 p.
109. VARGA JÚLIA: A Nagyváradi Jogakadémia (1780-1848) és a Püspöki Szeminárium (1741-1848) hallgatósága. (Kiadja az) Eötvös Loránd Tudományegyetem Levéltára. Budapest, 327 p.
110. Vasi Honismereti és Helytörténeti Közlemények. A Vas megyei honismereti mozgalom folyóirata. 2006. 1. szám. Főszerkesztő: MAYER LÁSZLÓ. (Kiadja a) Vas Megyei Levéltár. Szombathely, 2006. 96 p.
111. Vasi Honismereti és Helytörténeti Közlemények. A Vas megyei honismereti mozgalom folyóirata. 2006. 2. szám. Főszerkesztő: MAYER LÁSZLÓ. (Kiadja a) Vas Megyei Levéltár. Szombathely, 2006. 96 p. + 1 színes térkép.
112. Vasi Honismereti és Helytörténeti Közlemények. A Vas megyei honismereti mozgalom folyóirata. 2006. 3. szám. Főszerkesztő: MAYER LÁSZLÓ. (Kiadja a) Vas Megyei Levéltár. Szombathely, 2006. 96 p.
113. Vasi Honismereti és Helytörténeti Közlemények. A Vas megyei honismereti mozgalom folyóirata. 2006. 4. szám. Főszerkesztő: MAYER LÁSZLÓ. (Kiadja a) Vas Megyei Levéltár. Szombathely, 2006. 96 p.
114. Vác '56. Vác 1956-ban és a megtorlás időszakában. Forrásgyűjtemény I-II. Közreadja BŐÖR LÁSZLÓ, GYARMATI GYÖRGY, HORVÁTH M. FERENC. A bevezető tanulmányt írta GYARMATI GYÖRGY. [Váci Történelmi Tár IV.] Szerkesztette, a függelékét összeállította és a mutató készítette HORVÁTH M. FERENC. (Kiadja) Vác Város Levéltára. Vác, 2006. 1180 p.
115. Váci végrendeletek, I. 1706-1750 (-1754). Szerkesztette, a német szövegeket fordította és a mutatót készítette: HORVÁTH M. FERENC. Az idegen nyelvű szövegeket fordította BÁNYAI VIKTÓRIA, KOMORÓCZY SZONJA RÁHEL (héber-jiddis) és SCHRAMEK LÁSZLÓ (latin). [Váci Történelmi Tár III.] (Kiadja) Vác Város Levéltára. Vác, 2006. 392 p.
116. A Veszprém Megyei Levéltár ideiglenes fondjegyzéke. Szerkesztette: JAKAB RÉKA. A bevezetőt írta: SOMFAI BALÁZS. [A Veszprém Megyei Levéltár kiadványai, 18.] 2. kiadás. (Kiadja a) Veszprém Megyei Levéltár. Veszprém, 2006. 212 p.
117. Végvárból megyeszékhely. Tanulmányok Zalaegerszeg történetéből. Szerkesztette: MOLNÁR ANDRÁS. [Zalai Gyűjtemény, 62.] (Kiadja a) Zala Megyei Levéltár. Zalaegerszeg, 2006. 378 p., ill. fekete-fehér fotókkal.
118. WEISZ FERENC: Magyar huszárok a második világháborúban 1939-1945. Szerkesztette: ÁLDÓZÓ ISTVÁN, JÁSZBERÉNYI FERENC, NAGY RÓBERT, NÉMA SÁNDOR. [Kisalföldi Szemle, II.] Sorozatszerkesztő: Néma Sándor. (Kiadja a) Győr-Moson-Sopron Megye Győri Levéltára. Győr, 2006. 250 p., 1 fénykép, 6 kihajtható térképmelléklet.

119. Zounuk 21. A Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Levéltár Évkönyve. Szerkesztette: ZÁDORNÉ ZSOLDOS MÁRIA. (Kiadja a) Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Levéltár. Szolnok, 2006. 332 p. ill.

CD, DVD

1. Ajándékmez a Magyar Levéltárosok Egyesületének Veszprémben, 2006. augusztus 28-30-án megtartott vándorgyűlésére. Válogatta: SOMFAI BALÁZS. Szerkesztette: TAKÁCS EDIT. (Kiadja a) Magyar Levéltárosok Egyesülete. Budapest-Esztergom-Veszprém, 2006. 1 db CD
2. Budapest régi tervei. 1. rész. Pest Város Építő Bizottmánya, 1861-1873. Szerkesztette: HIDVÉGI VIOLETTA. [Hidvégi Violetta: Pest Város Építő Bizottmányának iratai című repertórium szövegének felhasználásával.] (Kiadja) Budapest Főváros Levéltára (és az) Arcanum. Budapest, 2006. - 1 DVD ROM
3. Budapest régi térképei. 3. rész. Pest-Buda és Óbuda 1873 előtti résztérképei. Az összeállítást készítette: FABÓ BEÁTA. [Fabó Beáta, Holló Szilvia Andrea: Budapest térképeinek katalógusa című kiadvány teljes szövegével.] (Kiadja) Budapest Főváros Levéltára (és az) Arcanum. Budapest, 2006. 1 DVD ROM
4. Budapest régi térképei. 4. rész. Budapest térképei, 1873-1950. Az összeállítást készítette: FABÓ BEÁTA. [Fabó Beáta, Holló Szilvia Andrea: Budapest térképeinek katalógusa című kiadvány teljes szövegével.] (Kiadja) Budapest Főváros Levéltára (és az) Arcanum. Budapest, 2006. 1 DVD ROM
5. Az '56-os megtorlás adatbázisa. Személyek és fotók. Az 1956-os forradalmat követő megtorlás a budapesti jogszolgáltatási iratok tükrében. A bevezető tanulmányt MIKÓ ZSUZSA készítette. Közreműködött: SARUSI KISS BÉLA, TASNÁDI ÁKOS, CSIFFÁRY GABRIELLA. [Az adatbázis a Magyar Országos Levéltár, a Hadtörténelmi Levéltár és az Állambiztonsági Szolgálatok Történelmi Levéltára 1956-hoz kapcsolódó anyagait is tartalmazza.] (Kiadja) Budapest Főváros Levéltára (és az) Arcanum. Budapest, 2006. 1 CD ROM
6. Libri Regii. Királyi könyvek 1527-1918. Készítette: VISSI ZSUZSANNA, TROSTOVSKY GABRIELLA, TUZA CSILLA, NÉMETH ISTVÁN, KIS PÉTER. (Kiadja a) Magyar Országos Levéltár Budapest, 2006. 2 DVD ROM
7. A Magyar Országos Levéltár térképtára. I. Kamarai térképek 1747-1882. Összeállította: TÓTH CSABÁNÉ. (Kiadja a) Magyar Országos Levéltár (és az) Arcanum. Budapest, 2006. 1 DVD ROM
8. A Magyar Országos Levéltár térképtára. II. Helytartótanácsai térképek 1735-1875. Összeállította: TÓTH CSABÁNÉ. (Kiadja a) Magyar Országos Levéltár (és az) Arcanum. Budapest, 2006. 1 DVD ROM

Kaszás Marianne

IN MEMORIAM

GERICS JÓZSEF (1931-2007)

2007. április 22-én hunyt el és 2007. május 11-én helyezték örök nyugalomra a budapesti volt szervita templom kriptájában.

Levéltáros nemzedékek sora tanulta tőle tisztelni a hivatásból vállalt szakma csínját-bínját, vagyis azt, hogy nemcsak kezelni lehet a napról-napra kézbe vett levéltári iratanyagot, hanem érteni, tudni is lehet, mi van benne, mit üzen a múlt, mit tettek elődeink a mi tanulságunkra.

Tarisznyájában a egyetemi gyakorló iskolában, a budapesti Trefort utcai gimnáziumban tanultakkal érkezett *Gerics József* 1950-ben az *Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karára*. A latin-történelem szakot választotta. Tanulmányaival hamarosan kitűnt, s 1952 és 1954 között már gyakornok a *Történelem Segédtudományai Tanszéken*. Az 1949 óta folyó levéltár-szak alapvetően a tanulmányaikkal kitűnt történelem szakosok elit képzője volt. Latin szakját tartotta meg, miközben — akkor is és azóta is kivételnek számítóan — a történelem szakot hagyta ott. 1954-ben végzett, s természetesen a levéltáros tanszéken folytathatta pályáját. Természetesen, véljük most, ám akkoriban ritkaság számba ment, hogy pártonkívüliként, tudása révén folytathatta tanárként egyetemi pályafutását. Ehhez persze az is kellett, hogy a tanszékvezető, *Lederer Emma* ismerje, sőt nagyra értékelje *Gerics József* tehetségét.

Tanárként a latin nyelvű kultúra, olykor ezen a nyelven meg is nyilvánuló szószólója, az ókortól a középkorig szinte minden területén otthonosan mozgott, s ez a terület még jobban kitágult, amikor 1982-től a *Közép- és Kora-újkori Magyar Történeti* tanszék keretében immár egyetemi tanárként folytathatta munkáját. Tanári munkája során mintegy kétszáz levéltárost tanított, emellett mintegy ötezer történelem-szakos hallgató képzésében is részt vett. Tanárként önmagának is magasra tette a mércét, s nem csoda, ha tanítványait is igyekezett a lehető legmagasabb teljesítményre sarkallni. A különböző képzési formában (nappali, esti, kiegészítő stb.) egyetemre járó, óráit látogató hallgatóitól egyformán ugyanazt követelte meg, kiegyenlítve a különböző képzési formákban jelentkező könnyítéseket. Óráin nemcsak a szűken vett szakmai értékeket közvetítette, hanem széles perspektívában mutatta mindig az egészet, s emellett soha nem feledte számon kérni mindazt, amiből az egész áll, a legapróbb részleteket is. Tanári pályája nem ért véget a nyugdíjba vonulásával. S miután 70 évesen nyugdíjba vonult, tovább tanított egészen haláláig. Fél évszázadot is meghaladó tanári pályáján valójában kiérdemelte a „professor emeritus” *nevet*, ámbar a *címet* nem kapta meg.

Nemcsak oktatta, de művelte is a tudományt. Ebben a legjobbakra alapozott: *Kumrovitz L. Bernát* történeti és *Horváth János* latin nyelvi akribiája volt számára a példa. Kutatómunkája során főleg elbeszélő forrásokkal foglalkozott, s a bennük rejlő, még fel nem fedezett értékeket erősítette, fényszerítette az oklevelek adataival. Noha aligha volt, aki nála jobban értette a középkori források latin nyelvét, mégsem próbálkozott e források szövegének gondozásával, kiadásával. Tehetségét és kitartó szorgalmát jelzi, hogy harminc évesen, 1960-ban kandidátus, 1981-ben nagydoktor lett. Kandidátusként a legkorábbi elbeszélő forrásaink keletkezésrendjéről értekezett, nagydoktori dolgozatában

pedig a kormányzattörténetben való mesteri jártasságának adta tanújelét azzal, hogy a magyarországi rendiség korai szakaszát és az európai fejlődést párhuzamba állította.

Tisztelte a levéltári anyagot és elődei munkáját, ezért csak ritkán kutatott eredetiben. Kutatási területe az Árpád-kor volt, amely korszaknak szinte minden levéltári forrása publikált, ezért is ritkán láttuk a *Magyar Országos Levéltár* kutatótermeiben. Nem restellt azonban soha tanácsért, felvilágosításért a levéltári munkatársakhoz, egykori tanítványaihoz fordulni.

Tapintatossága, különösen, ha máson kellett segítenie, nem ismert határokat. Tanárként is, tudományos kutatóként is akkor örült igazán, ha számára izgató kérdéseket megvitathatott. Személyesen vitatkozva gyakran tért át a szeretett, otthonos latin nyelvre, nemcsak idézve a forrásokat latinul, hanem a maga mondandóját is ezen a nyelven fejtve ki. Impulzív alkatából következően a vitában mindig élénk volt, de nem bántó. Sajnálattos, hogy szakmai vitái csak nyomtatásban maradtak ránk, s a nyomtatott szöveg elfedi a gondolkodó, kétkedő ember vitában is rokonszenves megnyilvánulásait.

Requiescat in pace!

Érszegi Géza

KOSÁRY DOMOKOS 1913–2007

2007. november 14-én elhunyt *Kosáry Domokos*, a magyar történettársadalom általános nagyrabecsülésnek örvendő doyenje.

1913. július 31-én látta meg a napvilágot a ma Szlovákiához tartozó Selmecebányán, majd alig néhány évvel később a 20. század lényegében egészét átívelő életpályájába korán beavatkozott a történelem: a trianoni döntés következtében családja elhagyta a Felvidéket. Az egyetemet már *Budapesten* végezte (többek között *Szekfű Gyula* hallgatója volt), kiemelkedő tehetsége pedig hamar kiviláglott, amit jelez, hogy tagja lett a korabeli „elitképzőnek”, az *Eötvös Kollégiumnak*. Doktorátusi címét 1936-ban szerezte meg. Tudása azonban nem csupán az egyetem falai között gyarapodott, hanem nyugat-európai (előbb *Franciaország*, majd *Anglia*) és *Egyesült Államok*-beli tanulmányi utak során is. E tanulmányutak nem pusztán szakmai érdeklődését, de politikai orientációját, demokratikus gondolkodását is fémjelezték. Nem véletlen, hogy 1940-ben angliai és amerikai útja tapasztalatai alapján ő tudósította titkos diplomáciai megbízatása alapján Teleki Pál miniszterelnököt a hivatalos magyar politika nyugati megítéléséről.

Az egyetem elvégzését követően tanára volt az *Eötvös Kollégiumnak*, és nem volt még harmincéves, amikor (1941-ben) igazgatóhelyettese lett az intézménynek. 1945-ben már az igazgatói posztot töltötte be, emellett pedig tanított az egyetem *Újkori Magyar Történeti Tanszékén*. Érdeklődése homlokterében ezekben az években a 19. század állt, ehhez kötődő munkásságát pedig két kötet határozza meg: *A Görgey-kérdés és története* (1936), *Kossuth Lajos a reformkorban* (1946). 1941-től emellett már ő volt a Teleki Pál Intézet berkein belül életre hívott Magyar Történettudományi Intézet igazgatóhelyettese is, 1946–1949 között pedig tanszékvezetői posztot töltött be a budapesti egyetemen.

Az egyik agresszív nagyhatalom érdekköréből a másikéba került országban azonban Kosáry Domokos ismét újtában volt a kultúrát, művelődést maradéktalanul a diktatórikus politika szolgálatába állító hatalomnak. Európai gondolkodása, demokratikus nézetei, az igaza melletti határozott és bárkivel szemben vállalt határozott kiállása, gerincessége törvényszerűen tették lehetetlenné érvényesülését a marxista nézetek kötelező térhódítása idején; egyetemi pályafutása így tört derékba 1949-ben.

Ám épp ezek az évek voltak azok, amikor korábbi óriási mértékű adatgyűjtése alapján elkezdte megszerkeszteni azt a kézikönyvet, ami mindmáig alapmunkának számít minden történész számára: a *Bevezetés a magyar történelem forrásaiba és irodalmába* három kötete 1951 és 1958 között látott napvilágot. E páratlan munkát ráadásul úgy végezte el, hogy 1954-től vállára neheztedek az Agrártudományi Egyetem Központi Könyvtárának igazgatói gondja is.

1956 októbere, mint sokaknak, úgy *Kosáry Domokos* számára is a reményt jelentette. Amikor a magyar történészek forradalmi bizottsága megalakult, elvállalta e testület elnöki pozícióját és e minőségében aktív szerepe volt a Nagy Imre-kormány nemzetközi kapcsolatainak kiépítésében: 1956 bukása után a hatalom megtorlása nem késett sokáig: *Kosáry Domokost* 1957-ben letartóztatták. A börtönből csak 1960-ban szabadult — amnesztiával.

Sorsának ezt követő fordulatát e lap hasábjain különösen fontos hangsúlyozni. Börtönéveit követően *Kosáry Domokos* a *Pest–Nógrád Megyei Állami Levéltárban* jutott munkához. Ily módon, bár tragikus események sodorták őt idáig, a magyar történettudo-

mány egyik legnagyobb alakja levéltárosként is dolgozott az egykori pesti vármegyeháza tornyában kialakított munkaszobájában. A szakmához kötődését és a levéltárak iránti nagybecsülését jelzi, hogy ezekben az években készítette el a *Bevezetés Magyarország történetének forrásaiba és irodalmába* című sorozat első köteteit (Általános rész, I–II.), amely a történeti Magyarország levéltárainak 1848-ig terjedő anyagát, a segédleteket, a levéltári anyag alapján forrásközléseket stb. vette számba.

1968-tól a levéltári számúzetés véget ért. Ekkortól az *Akadémia Történettudományi Intézetének* volt a munkatársa egészen 1989-ig. Alapvető munkák sora fémjelzi ezt az időszakot: *A magyar külpolitika Mohács előtt* (1978), *Művelődés a XVIII. századi Magyarországon* (1980), *Széchenyi Döblingben* (1981) — ez utóbbi művét még börtönbüntetése alatt írta.

Az enyhülő politikai légkörben talán már kevésbé hatott meglepetésnek, hogy 1982-ben az Akadémia levelező tagja lett, majd pár évvel ezután, 1985-ban a testület rendes tagjának választotta, végül a rendszerváltás hajnalán, 1990-től 1996-ig elnöke is volt a Magyar Tudományos Akadémiának. Az azonban aligha véletlen, hogy a rendszerváltást követő évek hozták meg számára az igazi elismerést, amit számos kitüntetés igazol, köztük az idén átadott Radnóti Miklós-díj. Számos európai akadémia választotta tiszteletbeli tagjává és több nyugat-európai ország szintén magas kitüntetéssel jutalmazta gazdag életútját.

Történészi pályáján sem torpant meg. 2000-től két cikluson át elnöke volt a *Magyar Történelmi Társulatnak*, amely posztról ez év tavaszán köszönt le: a Társulat ekkor tiszteletbeli elnökének választotta őt. Immár egy egész kutatócsoport élén állva folytatta történeti bibliográfiája harmadik sorozatának (*Bevezetés Magyarország történetének forrásaiba és irodalmába. I. Általános rész*) előkészítő munkálatait. Ennek első kötete 2000-ben (*Könyvtárak és bibliográfiák*), a második (*Levéltárak és országos jelentőségű forrásközlések*) 2003-ban jelent meg. A következő, már nyomdában lévő kötet megjelenését (ez a történeti Magyarország vármegyei levéltárait tekinti át), illetve a városi és községi levéltári anyagot ismertető munka befejezését sajnos már nem érthette meg.

Akik látták őt felszólalni a Magyar Történelmi Társulat ez év tavaszán megtartott tisztújító közgyűlésén, csodálattal adóztak fáradhatatlanságának és szellemi frissességének: szinte halhatatlannak tűnt — s immár valóban az.

Katona Csaba

KUBINYI ANDRÁS 1929–2007

Ez év novemberében eltávozott körünkől a késő-középkori magyar történelem legjobb ismerője, nemzetközi hírű iskolateremtő kutatója. *Kubinyi András* a középkortudomány minden ágában maradandót alkotott: történészként, muzeológusként, régészként — és levéltárosként is. Gazdag életpályáját időrendben követve tulajdonképpen ez utóbbi tudománysszakkal kellett volna a felsorolást kezdeni. Egyik első munkahelye, miután Budapesten 1947 és 1951 között történelem-latin szakot végzett, majd 1952-ben levéltárosi diplomát szerzett, a *Miskolci Levéltár* volt. Habár munkásságának további évtizedei 1954 és 1978 között a *Budapesti Történeti Múzeum*hoz illetve 1978-tól haláláig az *Eötvös Loránd Tudományegyetem*hez (illetve az 1990-es években más egyetemekhez is) kötődtek, kutatóként és oktatóként mindvégig hű maradt a levéltárakhoz (is).

Bátran állíthatjuk, hogy nála alaposabban senki sem ismerte és újszerűbben senki sem használta fel a Hunyadi- és Jagelló-kor okleveles forrásanyagát. Mindhárom fő kutatási területén, a gazdaság- és társadalomtörténetben, a város- illetve településtörténetben valamint a politika- és intézménytörténetben is olyan új módszereket dolgozott ki, amelyek nemzetközi szinten is újdonságnak számítottak, és amelyek segítségével a sokszor kedvezőtlen magyar forrásadottságok ellenére számottevő új eredményeket tudott felmutatni. Ő volt az első, aki az igazgatás különböző szerveinek működését, így a pénzügyigazgatást, a királyi tanácsot és több más hivatalt, amelyeknek saját levéltára nem maradt fenn, az ezekben tisztségeket viselő vagy fontos szerepet játszó személyek életrajzán, pályaképének közös vonásain keresztül, az úgynevezett prozopográfiai módszerrel mutatta be. Ő dolgozta ki a középkor végi településhálózat hierarchikus térbeli rendjének vizsgálatát, amelynek során az egyetemi anyakönyvektől a vásárprivilegiumokon keresztül a hatalmaskodási oklevelek véletlenszerűen fennmaradt adataiig minden rendelkezésre álló forrást a legapróbb részletekig ki tudott aknázni. Ő hívta fel a magyar régészeti kutatás figyelmét arra, hogy a középkor településeinek, gazdaságának és anyagi kultúrájának megismerése nem lehetséges a tárgyi, képi és írásos források együttes vizsgálata nélkül.

Mindezeket a módszereket és megközelítéseket a legalaposabban diákjaival, az egyetemi hallgatók egymást követő nemzedékeivel ismertette meg. A magyar középkor kutatóinak jelentős része joggal és büszkén vallhatja magát *Kubinyi András* tanítványának. Itt is a levéltáraké, illetve a levéltárosoké az időbeli elsőbbség: *1963-ban* az *ELTE Történelem Segédtudományai Tanszéken* kezdte meg oktatói munkásságát, amit azután a *Középkori Magyar Történeti Tanszéken*, majd élete végéig az általa alapított *Közép- és Koraiújkori Régészeti Tanszékeinek* keretében végzett. A levéltári és epigráfiai források ismeretét — a közérő egyetememes szemléletének jegyében — minden kutató számára elsődlegesnek tartotta. Régészhallgatóként épp olyan részletesen elsajátíttatta velünk az oklevéltan, a paleográfia, a pecséttan és a címertan alapjait, mint korábban a levéltárosokkal vagy a történészekkel, így sokszor más szakok hallgatói is a régészeknek meghirdetett forrásismeret-óráit vették fel, ha birtokába akartak jutni a mesterségbeli tudás teljességének. A tárgyi ismeretek mellett azonban legalább olyan fontos volt tanári munkájában, hogy kutatói alaposságra, a nemzetközi szakirodalom naprakész követésének (és ha kellett: kritikájának) igényére, a múlt legapróbb részleteinek és nagy összefüggéseire

nek keresésére egyaránt megtanította hallgatóit, akiknek pályáját, fejlődését élete végéig gondoskodó szeretettel követte.

Ismereteinek kivételes gazdagságát öt önálló kötetben, több mint 300 tudományos tanulmányban és számtalan előadáson tette közkinccsé a hazai és a nemzetközi kutatás számára. 1992-ben *Pro Civitate Austriae*-díjat, 1997-ben Szűcs Jenő-díjat, 1999-ben Eötvös József-koszorút, 2001-ben Magyar Felsőoktatásért Emlékplakettet kapott. Megbecsült tagja volt a *Nemzetközi Várostörténeti Bizottságnak*, a *Nemzetközi Egyháztörténeti Bizottság Magyar Nemzeti Bizottságának* és számos más testületnek. De ugyanolyan örömmel tartott előadást vidéki és fővárosi levéltári rendezvényeken és jelentetett meg meghatározó tanulmányokat vidéki múzeumi és levéltári évkönyvekben, mint a legrangosabb német és osztrák folyóiratokban. A legnagyobb, bár kissé megkésett elismerést a *Magyar Tudományos Akadémia* tagsága jelentette számára: 2001-ben levelező, 2007-ben rendes taggá választották. Első székfoglaló előadását 2001 novemberében *A királyi udvar szerepe az államkormányzatban Mohács előtt* címmel tartotta, mintegy addigi munkássága összegzéseként. A másodikat 2008. február 14-ére, Mátyás trónra lépésének 550. évfordulójára tervezte...

Emlékét szeretettel és tisztelettel megőrizzük.

Szende Katalin

CONTENTS

ARCHIVAL WORKSHOPS

ÓDOR, IMRE: The „Prodigal Second Fiddler” – Some Traits to the Career of Count Kázmár Batthyány	3
KERESZTES, CSABA: The Organization and Activity of the National (Legitimist) People’s Party between 1933-1937.....	14
CSERNA, ANNA: Documents of the Association of the Székler Museum of Bonyhád in Archival Custody II	26

BALANCE

DÁVID, GÁBOR—TORONYI, ZSUZSANNA: An Archival Aid to Handling of Hebrew Papers. Hungarian Jewish Museum and Archives. Budapest, 2006. 115. (KIS, PÉTER)	37
The Memory of Count Kázmér Batthyány (1807-1854). Ed.: ÓDOR, IMRE —ROZS, ANDRÁS. Pécs, 2006. Baranya County Archives. The Historical Publications of Baranya County. 1. 206. (FAZEKAS, CSABA)	39
Repertory of the Collection of the 1956th Revolution of the Archives of Political History and of Trade Unions. The Guide and Repertory was compiled by JULIANNA HORVÁTH. Napvilág Kiadó, 2006. 238. (EÖRSI, LÁSZLÓ)	42

NEWS

Webreview (SZATUCSEK, ZOLTÁN)	46
Replacement of Boxes of Containing Asbestos in the National Archives of Hungary. (SZABÓ, CSABA — SZABÓ, GYULA)	50
The Itinerary Congress of the Alliance of Hungarian Archivists in Nyíregyháza. 22-24, August, 2007 (ÉRSZEGI, GÉZA)	55
Report on the Session of the Council of Municipal Archives, Held in Győr. (SZEGŐFI, ANNA)	59
The Future of the Hungarian Archival System: a Proposal to the Reform of the Archival System. Report on the Professional Day of the Alliance of Hungarian Archivists Held in 6th, November, 2007 (APRÓ, ERZSÉBET)	62
NAGY, GÁBOR: The Repertory of the Levéltári Szemle (The Archival Review) for the Issues of 2005—2006	68
A Bibliography of Publications of the Hungarian Archives – 2006 (KASZÁS, MARIANNE)	79

IN MEMORIAM

József Gerics, 1931–2007. (ÉRSZEGI, GÉZA)	89
Domokos Kosáry, 1913–2007. (KATONA, CSABA)	91
András Kubinyi, 1929–2007. (SZENDE, KATALIN)	93

Inhaltsverzeichnis

ARCHIVALISCHE WERKSTÄTTENARBEITEN

ÓDOR, IMRE: Der "verschwenderische zweite Geige" — <i>Zum Berufsbild von Graf Kázmér Batthyány</i>	3
KERESZTES, CSABA: Die Organisation und die Tätigkeit der Nationalen Volkspartei zwischen 1933-1937	14
CSERNA, ANNA: Archivalien aus der Sammlung des Szekler Museumvereins von Bonyhád II.	26

BÜCHER

DÁVID, GÁBOR—TORONYI, ZSUZSANNA: Archivbehelf zur Behandlung der hebräischen Schriften. Jüdisches Museum und Archiv in Ungarn, Budapest, 2006. 115. (PÉTER KIS)	37
Erinnerung an Graf Kázmér Batthyány (1807-1854). Redigiert von IMRE ÓDOR — ANDRÁS ROZS. Pécs, 2006. Komitatsarchiv Baranya, Historische Mitteilungen von Baranya 1. 206. (CSABA FAZEKAS)	39
Repertorium der "Sammlung 1956" im Politikhistorischen und Gewerkschaftsarchiv. Zusammenstellt von JULIANNA HORVÁTH. Napvilág Kiadó, 2006. 238. (LÁSZLÓ EÖRSI)	42

NACHRICHTEN

Webschau (ZOLTÁN SZATUCSEK)	46
Ersetzung der asbesthaltigen Archivschachteln im Ungarischen Staatsarchiv (CSABA SZABÓ — GYULA SZABÓ)	50
Bericht über die Wanderversammlung des Vereins der Ungarischen Archivare 22-24. August 2007, Nyíregyháza (GÉZA ÉRSZEGI)	55
Bericht über die Sitzung des Rates für Komitatsarchive in Győr (ANNA SZEGÓFI)	59
Zukunft des ungarischen Archivsystems. Vorschlag zur Reform des ungarischen Archivsystems. Bericht über den Fachtag des Vereins der Ungarischen Archivare in Budapest, 6. November 2007. (ERZSÉBET APRÓ)	62
NAGY, GÁBOR: Das Repertorium unserer Fachzeitschrift: "Archivalische Rundschau" 2005—2006.	68
Jahresbibliographie der Publikationen der ungarischen Archive 2006 (MARIANNE KASZÁS)	79

IN MEMORIAM

Geric, József 1931-2007. (GÉZA ÉRSZEGI)	89
Kosáry, Domokos 1913-2007. (CSABA KATONA)	91
Kubinyi, András 1929-2007. (KATALIN SZENDE)	93